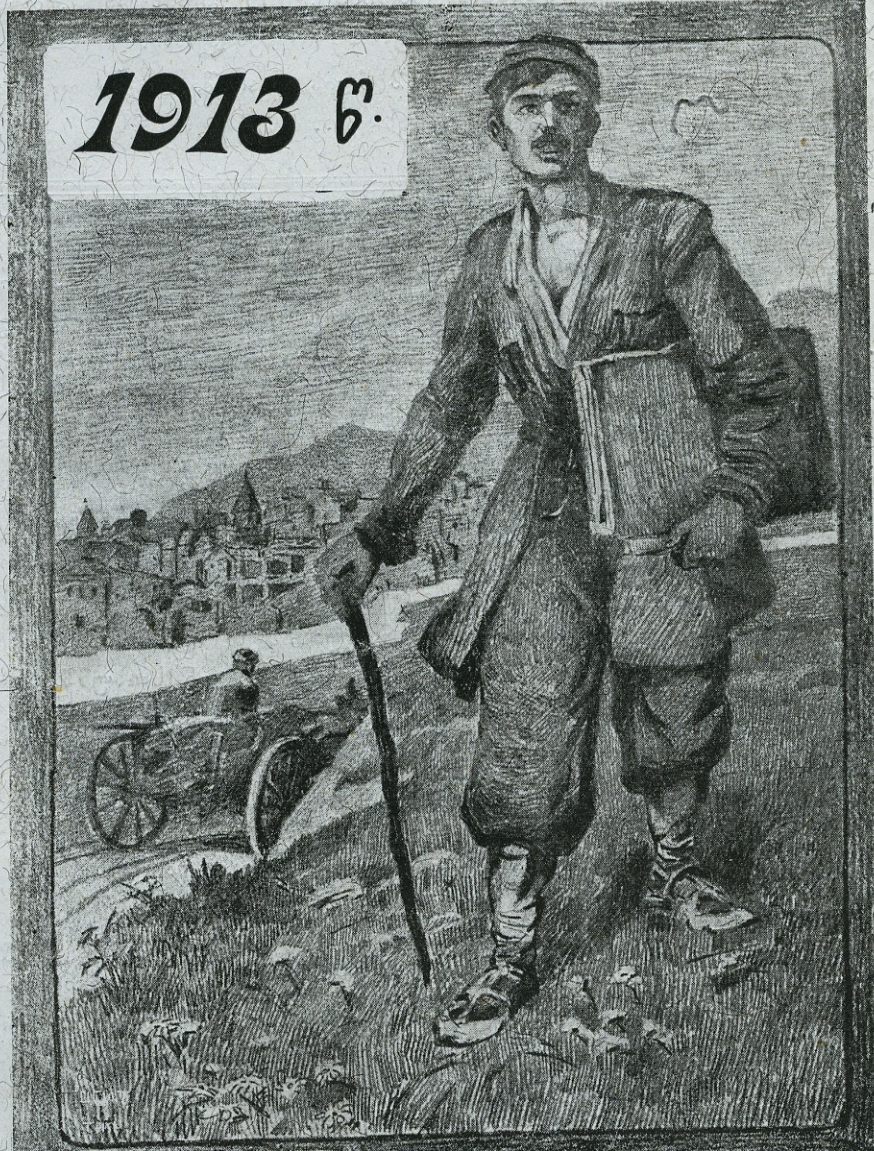

სამეცნიერო-პედაგოგიური და სალიტერ. ჟურნალი

საქართველო
1913

ს მ ა ნ თ ო ლ ა

შინაარსი: 1) ჰრფე. გურგიტტი. VIII შირფრება—ლ. ბოცვაძე. 2) ჭლექი და შასთან ბრძოლა—**ექიმი შ. მიქელაძე**. 3) ფიქრი სკოლაზე (რუსულით)—**ვანათში ნამყოფი**. 4) ნიკოლოზ ბარათაშვილი—**ილ. ფერაძე**. 5) სატვა და ძერწვა შირველ-ვედ დაწეებით სწავლის დრფს (რუსულიდან)—**ნ. ბ—ძე**. 6) მოგონებანი ილია ჭავჭავაძეზე—**არტურ ლეისტი**. 7) კეისარ იმშერატორი, ტრაგედია სამ მოქმედებად (დასარუ-ლი)—**ალ. შანშიაშვილი და მ. შევარდნაძე**. 8) ქართველი კაცი, დვინის ქვეყრი და ბრჩა (არაკი)—**ვაჟა-ფშაველა**. 9) ბუღბუღი აღარ უსტევენდა—**გ. მოუსვენარიძე**. 10) ქალთ თავადი—**ვ. გორგაძე**. 11) კვლავ წუღიანია—**აკ. სვანი**. 12) განუერეულად ჩემთან არის!—**ლადო გეგეჭკორი**. 13) ჰეს რფლი ქართული ზმნის უღვლილების დრფს—**პეტრე მირიანიშვილი**. 14) შინაური მიმფხილვა—**შირველ-დაწეებითი მაღალი სასწავლებელი და ქართული ენა—ი. გ—რი**. 15) საზოგადოებრივი აზრები მე-XIX საუ-კუნის სიტუვა-კაზმულ მწერლობაში—**სამსონ დადიანი**. 16) ჯიხაიშელი „მფრინავი კა-ტა“ და 1881 წ. სამფსწავლო გეგმა—**რობერტ**. 17) განცხადებანი.

დამატება. ქუთაისის განყოფილების 1912 წლის ანგარიში. რქმი ფოთის განყოფილების საზოგადო კრებისა (დასასრული). განცხადება.

რედაქციისაგან—ამ ნომერთან ერთად დაპირებისამებრ წლიურ ხელის მომწერლებს აღვილობრივს აგენტებთან ვგზავნებათ დიდი სურათი იაკობ გოგებაშვილისა. რადგანაც სათითაოდ სურათების დაგზავნა მოუხერხებელი აღმოჩნდა, რედაქცია სხვებისთვინაც სურათებს გზავნის მახლობელ აგენტის სახელზე, რომლიდანაც შეიძლება სურათის მიღება. ამიტომ ხელის მომწერლებს ვსთხოვთ სურათები მოიკითხოვნ: **კავკავში**—ვ. ბურჯანაძესთან, **ბაქოში**, ა. ე. გვარამაძესთან თელავში—ნინო გონიაშვილთან, **გორში** ნ. ლომოურთან, **ყვირილაში** ს. ორჯონიკიძესთან. **სამტრედიაში** წ. კ. საზ. კიოსკში. **ხონში**—ლ. ჩიმაკაძესთან. **ახ. სენაკში**—სპ. ენუქიძესთან. **აბაშაში** ვ. ქობულიასთან, **ბათომში**—წიგნის მაღაზია „განთიადი“ **ფოთში** მღ. ლ. წულაძესთან. **ლანჩხუთში** მ. იმნაძესთან. **ახალციხეში** კ. გვარამაძესთან. **ოზურგეთში**—დ. თალაქვაძესთან **სოხუმში** ნიკო ჯანაშიასთან. **ჩოხატაურში** ს. თავათრქილაძესთან, **სურამში** ნატ. გიგაურთან. **ონში** ილია გოგეასთან. **ზუგდიდში** ელენე ვასაძესთან.

სიღნაღის მაზრის ხელის მომწერლებს დიდი სურათი იაკობ გოგებაშვილისა ვაგვგზავნა „ხმა კახეთის“ რედაქციაში, საიდანაც შეუძლიათ წაიღონ.

რედაქცია გამეორებით აცხადებს, რომ „განათლების“ იანვრის ნომერს ვერავის ვაუგზავნის, რადგანაც ეს ნომერი აკრძალეს და წაიღეს მთლად თუ კრუკანვე დაგვიბრუნეს, რედაქცია დაუყოვნებლივ დააკმაყოფილებს მკითხველებს.

სამეცნიერო-პედაგოგიური ჭ სალიტერ. ჟურნალი

მანათლებსა

(წელიწადი მეექვსე)

V		მ ა ი ს ი	1913 წ.
<p>ჟურნალი წლიურად ღირს 4 მან. ნახევარი წლით . . . 3 მან.</p> <p>სახალხო სკოლების მასწავლებლებს ჟურნალი დაეთმობათ წლიურად 3 მან.</p>	<p>ცალკე ნომ- რის ფასი</p> <p>40 კაპ.</p>	<p>ხელის მოწერა მიიღება თფილისში „წერა- კითხვის საზოგადოების წიგნის მაღაზიაში“ და „ნაკადულის“ რედაქციაში. წერილები და ჟურნალის ფული უნდა გამოიგზავნოს ამ ად- რესით: Тифлисъ. Дворянская Грузинская Гимназія. Л. Г. Боцвадзе.</p>	

პროფ. გურლიტტი.

IX

პიკოლმენება

აღზრდა, რომლის გამო დიდი ტან-
ჯვა ავიტანეთ წარსულ საუკუნეში, მაღალ
მიზნებს არ მისდევდა და არჩეულს გზა-
საც მრუდედ მიჰყვებოდა. ამასთან ამ გვა-
რი აღზრდის წყალობით ზოგჯერ თუ
ჩნდებოდნენ საშუალო ღირსების პიროვნ-
ებანი. მაგრამ არ იყო გაჩაღებული ისე-
თი კერა, რომელსაც ხელი უნდა შეეწყო
პიროვნების შემუშავებისა და განვითარე-
ბისათვის, რაც საჭიროა ყველა მაღალ
გონების ადამიანისათვის, რომელიც მასის
წინამძღვრად არის მოწოდებული. მუდამ
გამეორებული პასუხი, რომ სკოლები სა-
შუალო ადამიანისათვის არის დანიშნუ-
ლილი, — როგორც უსაბუთო აზრი, დაგ-

მობილი უნდა იქმნას. რასაკვირველია,
სკოლამ ანგარიში უნდა გაუწიოს საშუა-
ლო ადამიანსაც. სკოლაში ყველამ ისეთი
განვითარება უნდა მიიღოს, რაც მისი
ბუნების შესაფერისია. მაგრამ სუსტთა
სარგებლობას მსხვერპლად არ უნდა შე-
ეწიროს ძლიერთა განვითარება.

შინაური აღზრდა უფრო გარეგან ზრდი-
ლობიანობას აქცევს მეტს ყურადღებას;
კარგი მიხრა-მოხრა და თავის დაჭერა,
რასაკვირველია, სასარგებლოა და საჭი-
რო, მაგრამ იგი საზოგადოებრივის საერ-
თო კარგ ზნეობიდან უნდა გამომდინა-
რობდეს — არა როგორც ხელოვნური ნა-
ყოფი აღზრდისა, არამედ როგორც ცხოვ-

რების სავალდებულო არსებულს ფორმებთან შეგუება. აქაც მაგალითის ძალამ უნდა დაჩრდილოს შემდეგი ლზრდა, განსაკუთრებით მისი თეორიულად შესწავლა. კარგი მიხრა-მოხრაც უნდა წარმოადგენდეს არა მარტო გარეგან ფორმებს, არამედ შინაგან ცხოვრების თავისუფლად გამოთქმასაც. სხვა ნაირად ეს „მიხრა-მოხრა ნათხოვარია“, როგორც ვალტერი ამბობს, გარეგნული ელვარებაა, რომელიც სერიოზულ გამოცდას ვერ აიტანს. ახალგაზდა სტუდენტების და კადეტების გარეგანი მიხრა-მოხრა, რომელიც შესამჩნევად ვრცელდება მოქალაქეთა წრეებში, სასაცილოა და საზოგადოების რომელსამე შეუფერებელს წრეში გადატანილი უფრო სასაცილო ხდება. წოდებრივი ჩვეულებანი და მიხრა-მოხრა ჯარის კაცთა უფროსებისა და აზნაურთა, უცვლელად შეტანილი მოვაჭრეთა წრეში, რაღაც უცხოა და საზარალო. პირიქით, ყველა ხალხმა და ყოველმა საზოგადოებრივმა კლასმა უნდა შექმნას თავისი საკუთარი ჩვეულებანი და მიხრა-მოხრანი, რომელნიც მათი ცხოვრების პირობებთან შეთანხმებულ უნდა იქმნეს. აქაც ბუნებრივობა ჭეშმარიტ კეთილშობილობის გამომატველია, იგი ხალხის ყოფა-ცხოვრებაში ჭქმნის ურთიერთშორის მართებულობის ფორმებს. თუ ვისმე უნდა ბავშვებში გარეგანი მიხრა-მოხრის ფორმები გაავითაროს, ამით იგი შეცდომას სჩადის, რადგანაც შეიძლება ბავშვის შინაგანი სწორ-წონაობა მოშალონ და ბავშური უმანკობაც მოუსპონ. ამ გაზვიადებული მეცადინეობის შედეგად, რომ ბავშვებს მოზრდილთა მომწიფებული ჩვეულებანი და მიხრა-მოხრანი გადასცენ, ჩვენ ვხედავთ სასაცილოსა და წლოვანების შეუფერებელს ჭკვიანს მოლის ბავშვებს—ტიკინებს და ქალაქის მო-

ხეტიალ სალუქ ბიჭებს. ზრდილობის უსაქიროესი გარეგანი ფორმები პატარა ბავშვებს ჩვეულების გზით უნდა გადაეცეს. დანარჩენი კი ბავშვის მიმზამველობის ინსტიქტის, საზოგადოების მაგალითისა და საზოგადო ფიზიკურისა და სულიერ განვითარების საქმეა, ვგულისხმობთ, რასაკვირველია, რომ ბავშვი ამისთვის ხელსაყრელ წრეში ტრიალებს.

ყველა ამას არც იმდენი მნიშვნელობა აქვს, რომ ამის გამო სრულიად დავიწყოთ და უკუ ვავდოთ უფრო უსაქიროესი. ყველაზე უსაქიროესი კი პიროვნების განვითარებაა. კაცი განსაკუთრებით მარტო იმას კი არ უნდა ცდილობდეს, რომ თანასწორთა შორის თანასწორი გახდეს. ეს არც იმდენად სასაყვედუროა, რომ იგი სხვებში განსხვავდება. ხშირად საზოგადოება ასე ეპყრობა ისეთს კაცს, რომელიც საზოგადო დონეში განსხვავდება—მაგრამ ამას წინააღმდეგობა უნდა გაუწიოთ. საზოგადოთ ყველა კაცი საჭიროებს, რომ ინდივიდუალურ თავისუფალ განვითარებისათვის შეძლება და უფლებაც ჭქონდეს. ჭეტეს დაკვირვებით ინგლისში ადამიანს შეძლება აქვს სრული პიროვნება გახდეს; კერძო შემთხვევებში ეს ხშირად სისულელემდინაც მიდის, მაგრამ ეს ბუნების სასწორზედ მაინც რაღაცას ნიშნავსო, ამბობს იგი. აწინდელი ცხოვრება რამდენადაც მეტსა ზრუნავს ადამიანთა ერთგვარ ჩაცმულობაზე, ყველა ხალხის ფიზიკურსა და სულიერს ერთობაზე, იმდენად უფრო იჩაგრება კერძო ადამიანის თავისებრივი პიროვნება. გერმანიაში ადგილობრივი თავისებურობა, რომელიც ტანსაცმელში და ადგილობრივს კილოკავებში გამოიხატება, უკვე ჭქრება. ევროპიული ტანსაცმელი ინტერნაციონალური ხდება. ზანგიც სერთუქს, ცლინდრსა და

ლაიკის ხელთათმანებს ატარებს. სასტიკად მოწყობილის პარტიულის ცხოვრებისა და სახელმწიფო კანონების ძალდატანების წყალობით კერძო პიროვნების ნება დაბადებიდან საფლავის კარამდინ სასტიკად განსაზღვრულს და შაბლონურს ჩარჩოვშია მოქცეული. ამას თან დაერთვის სასტიკი ბრძოლა ნივთიერ მდგომარეობის შესახებ, რომელიც აიძულებს უმრავლესობას სამსახურში შევიდეს უფლების მქონებლებთან, რომლებიც უკარნახებენ მას ცხოვრების შინაარსსა და ფორმებს. ამ სახით ის გარემოება, რომ ჩვენ დროში ძნელად ვითარდებიან თავისუფალნი და დამოუკიდებელნი პიროვნებანი, ყველა ჩვენი სოციალური და ეკონომიური განვითარების შედეგია. ჩვენ სრულიად გადავეჩვიეთ პიროვნების მოვლინებას, დაგვაფიწყდა კიდევ თუ არსებითად პიროვნება რას წარმოადგენს. ყოველ დღიურ ცხოვრებაში ჩვენ ვჯერდებით ურთიერთობას ადამიანთა შორის, რომელნიც თავიანთი საზოგადოებრივი კლასის ავტორიტეტურ თვისებას წარმოადგენენ, და გვიკვირს, როცა რომელიმე წარჩინებული სამხედრო პირი, ან რომელიმე ტაინი-სოვეტნიკი ისეთს რასმე იტყვიან, რაც მათი წოდების წევრთა აზრს არ ეგუება. ჩვენ დროში ლიბერალი ტაინი სოვეტნიკი არა ჩვეულებრივი და დაუჯერებელი მოვლენაა. აზრთა შეთხზვამ საზოგადოების ყოველს კლასში ტირანიული ძალა მოიპოვა. ხშირად თითქმის განსაკუთრებით მასის აზრი გვხვდება წინ. ცხოვრებაც უმრავლესობის გადაწყვეტით და ბრძანებით მიმდინარეობს. მაგრამ საკვირველი ის არის, რომ გერმანელი ცხოვრების დაბრკოლების რაოდენობის კმაყოფილიც არ არის; ყოველს ახალს შემთხვევაში იგი ცდილობს უზრუნველი

გახდეს განსაზღვრული სტატუტებით, და არსებული კავშირებით და საზოგადოებით. ჩვენს დროშიაც ხშირად ხალისით გაიძახიან, რომ გერმანელი ბუნებრივი ინდივიდუალისტია და მას პრაქტიკულ პოლიტიკისა არა გაეგება რაო. ამის დასამტკიცებლად მოჰყავთ პოლიტიკური ცხოვრება რავდენსამე პარტიებად დაყოფილი. მე კი მგონია, რომ გერმანელებიც, როგორც სხვა ამ მოდემის ხალხი, როგორც ინგლისელები და ჩრდილო-ამერიკელები, ისეთივე ძლიერნი არიან კერძო პიროვნების ნება მასის ნებას დაუმორჩილონ. თუ ჩვენს დროში გერმანელები პოლიტიკაში პასივობას იჩენენ, ეს არის შედეგი პოლიტიკურად დაჩაგვრისა, რასაც მრავალ საუკუნეთა განმავლობაში იტანდნენ. იშვიათად მინიჭებია ჩვენს ხალხს ბედნიერება საკუთარის ნებით ცხოვრებისა და როცა ხანდახან თავს იჩენდა ძლიერი ნაციონალური ნება, მაშინვე მთავრობა და ეკლესია საწინააღმდეგო მოძრაობას შეჰქმნიდნენ და შინაურს ბრძოლასა და განხეთქილებას ასტებდნენ ხალხში. ჩვენ დღემდინაც ვიტანჯებით ამ საბედისწერო პოლიტიკით. დიდი სარეფორმაციო მოძრაობა სრულს განვითარებაში იყო, როცა საიმპერატორო დინასტიამ, გერმანელ ხალხის მტრულად შემეყურემ და სხვა უცხო სახელმწიფოს მიერ წაქეზებულმა დაამსხვრია დიდად აღტაცებული აღორძინება ხალხის სულისა. და ეს სანახაობა მუდამ მეორდებოდა და დასასრულ ყველა უნდა მიმხვდარიყო, რომ კერძო პირების პოლიტიკური მოქმედება, როგორც უნაყოფო, დავმობილი უნდა ყოფილიყო; ამ შეგნების წყალობით განვითარდა, სამწუხაროდ, ძლიერი პოლიტიკური პარტიული ცხოვრება.

ცალკე კაცი აწინდელს ცხოვრებაში

არაფერს ნიშნავს. ამას მიმდინარე საუკუნის პოლიტიკურის ნიჭით დიდად დაჯილდოვებულის და გამოჩენილ კაცების მაგალითში ვხედავთ. ბისმარკიც კი უსაქმოდ დარჩებოდა, რომ იგი სახელმწიფო სამსახურში არ ყოფილიყო და ამ სახით ვერ დაყრდნობოდა ჯარისკაცთა ძალას. აწინდელს პოლიტიკურს ცხოვრებაში არც ერთი კაცი არა გვყავს, რომელსაც მხოლოდ თავისი პირადი ნიჭით რაიმე გადამწყვეტი გავლენა ჰქონდეს პოლიტიკურს საქმეებში, თვითთავი მათგანის გავლენა იმდენად დიდია, რამდენად მეტი ხმის მიმცემი ამომრჩეველები ჰყვანან. და თვითონ პარლამენტში პოლიტიკური მუშაკი მოწინააღმდეგეთა რიცხვით მარცხდება. ამ სახით ის თავისმართლება, რაც ჩვენს პედაგოგიკას მოჰყავს თავის მისწრაფებაში ძლიერი პიროვნების აღსაზრდელად, — ვითომც გერმანელი თავისთავად, როგორც ძველ დროში ყოფილა, ეხლაც თავნებაა და საკუთარის თავით ცხოვრობს, — უეჭველად სიცრუეა. შეიძლება ეს ოდესმე მართლა ყოფილიყოს, მაგრამ დიდი ხანია, რაც ძირიან-ფესვებიანად ამოუფხვრიათ. თუ გერმანელი ხალხი მოწოდებულია მომავალში დიდი როლი შეასრულოს, მართლა რომ შეეძლოს თავისი მოწოდების ასრულება, მან უნდა აღზარდოს და განავითაროს პიროვნება. ხალხის ცხოვრება თავის გამოსახულებას ხალხიდანვე გამოსულს ძლიერსა და დიდებულს პიროვნებათა შორის ჰპოულობს. იმისთვის, რომ აღზარდოს და განავითარდეს კერძო დიდნი პიროვნებანი, საჭიროა, რომ მთელი ხალხი, მთელი მასა პიროვნების განვითარების გზაზე იქმნეს აღზრდილი. გამოჩენილი კაცები თავიანთ არსებობით თავის ხალხისათვის, რომელიდანაც ისინი გამო-

ვიდნენ, უცხონი არ უნდა იყვნენ. ისინი მხოლოდ მასსაზე მაღლა უნდა იდგნენ — სხვანაირად ისინი მასისათვის გაუგებარნი იქნებიან და ვერც გავლენას მოახდენენ მასზე. იქ, სადაც ხალხში არ არიან საზოგადოთ ბევრნი განვითარებულნი პიროვნებანი, არც დიდებული პიროვნებანი იქნებიან. უკანასკნელთ ჩვენ ისე არ უნდა ვუყურებდეთ, როგორც ბუნების უხვს ჯილდოს; როგორც ყველაფერი ქვეყანაზე, ისინიც შრომით უნდა დავიმორჩილოთ და ბოლოს ისინიც კულტურის ნაყოფად გახდებიან. აღზრდას დიდებულ პიროვნებათა შექმნა არ შეუძლიან, მაგრამ მათი განვითარებისათვის ნიადაგის მომზადება და ხელის შეწყობა კი აღზრდის საშუალებითაც შესაძლებელია. ჩვენ, აღმზრდელები იმას უნდა ვცდილობდეთ, რომ ყოველ სფერაში ძალამ, ნიჭმა და ტალანტმა ერში იპოვოს სიმაგრე. ეს მხოლოდ მაშინ არის შესაძლებელი, როცა ხალხში თავისუფალ პიროვნებისა და მისი შეგნებისადმი მისწრაფება ცოცხალია, უნდა შეისწავლონ ღირსება და ფასი დიდებულ ადამიანებისა. გერმანელ ხალხს ეს ჯერ არ შეუსწავლია. იქ რომელსამე ახალს გენიოსს ისე უყურებენ, როგორც მაწანწალას. მხოლოდ სიკვდილის შემდეგ შევუწოდებთ მას მისს საკულტურო ღვაწლს. მაშინ ავუგებთ ძეგლებს, პროფესორებიც უნივერსიტეტში ლექციებსა კითხულობენ და კომენტარებსა სწერენ იმ თხზულების შესახებ, რომელთაც მათი ამხანაგის სიცოცხლეში ყურადღების ღირსადაც არ ხდიდნენ, ან რომელთა წინააღმდეგ გაბოროტებულნი იბრძოდნენ. განა საჭიროა ამის დასამტკიცებლად აუარებელი ფაქტები ბიოგრაფიებიდან? სამწუხაროდ არა. მე მოგახსენებთ საზოგადოთ ცნობილს ქეშმარიტებას. ნუ თუ ეს

საზოგადო საკაცობრიო ხვედრია: ნუ თუ სხვა ერებშიაც ასეთი ბედი აქვთ დიდებულს ადამიანებს? არა. არიან ისეთი ხალხნი, რომელნიც გულწრფელად და აღტაცებით ეგებებიან ახალგაზრდა ნიქს, რომელიც თავისი ერის სიამაყედ მიაჩნიათ.

ჩვენ დაგვრჩა ამ წიგნში აღზრდის შესაგებ ვუპასუხათ, თუ რა ღონისძიება უნდა ვიხმაროთ ბავშვებისა და მთელი ხალხის აღსაზრდელად, რომ განხორციელებული იქმნას სიმრავლე თავისუფალ პიროვნებისა. ყველაფერი არსებითი ამ საკითხის შესახებ წინადაც მოგახსენეთ, ყველა წინათ ნათქვამით მიზნათ გვქონდა პასუხი გაგვეცა ამ საკითხზე. ახლა მხოლოდ დასასრულ მინდა ხაზი გავუსვა, რომ ყველაზე უმთავრესა—ბავშვის ბუნების გაგება, მოძებნა, ამაღლება და განვითარება იმ ძალთა, რომელნიც განვითარებისკენ მიისწრაფიან; ჩამოშორება იმისი, რაც სულსა და ხორცს აფრთხობს, უშლის და აწვალებს; ჩამოშორება აგრეთვე ყველა ზედმეტისა, რაც ორგანიზმს არ ესაჭიროება; რაც მხოლოდ გარეგანი დანალექია და გასალამაზებლად მიღებული; ყველაფერი, რასაც სკოლაში ძალად აჩრიან ყმაწვილებს, რასაც ბავშვები ხალისით არ ითვისებენ და რაც ბავშვის შინაგანი ბუნებით არ იქნება შემუშავებული. რადგანაც კერძო პიროვნებას და აღმზრდელთა მთელს ინსტიტუტსაც არ ძალუძთ ამ ცხოვრებისათვის საჭირო მიზნის შესრულება, საჭიროა, რომ ყმაწვილი მთელისთვის ძალებითა და ინსტიტუტებით ჩაყენებული იქმნას ცხოვრების შუაგულში, რომელშიაც იგი უკვე სდგას დაბადების დღიდანვე. იქ მასზე დიდი გავლენა ექნება სააღმზრდელი ფაქტორებს, სახელობრ—მისი საკუთარი ბუნების გარდა

მის გარშემო მყოფთა და არსებულთა. თვით ცხოვრება უკეთესი აღმზრდელია და რამდენადაც ნაკლებ ვერევით მისს მოქმედებაში, მით უფრო ვალწევთ ნაყოფიერს მიზანს. ზრდა მაშინ ბუნებრივს განვითარებაშია, ბავშვი დედის ძუძულად გადადის საბავშვო ოთახში, მშობელთა სახლში, ბაღში, ქუჩაში, საზოგადოებაში—ტოლ-ამხანაგებში, ხალხში, სამშობლოდან გადადის უცხო ხალხში და მხოლოდ ამის შემდეგ იწყებს თავისი ღვიძლი ერის და შემდეგ უცხო ერების ისტორიის შესწავლას. ამ სახით განვითარება ფართოვდება ყიწრო ოჯახიდან დაწყებული უნივერსალურ განათლებამდინ, მაგრამ ყველასათვის ეს განვითარება თვით არსებითში განვითარების საკუთარის კანონით სწარმოებს. იმიტომ, რომ რაც ერთისათვის სანუკვარი საქმელია ათ წელზე, იმას მეორე მეოცე წელს თხოულობს. განსაზღვრული და გაყინული სქემები სწავლა-აღზრდისა მხოლოდ ზოგიერთებისათვის იქნება ხელსაყრელი, უმრავლესობისათვის კი ისინი ბორკილებს შეადგენენ. აღზრდა სწავლის შესახებ პასუხს ვერ აგებს იმაში, თუ კერძო ოჯახები და სკოლები რაგვარ დებულებას წარმოადგენენ საქმეში გამოსაყენებლად. მათ შეუძლიანთ მხოლოდ აღძრან რაიმე დასაბუთებული მოთხოვნილებანი, ან წინადადებაც შეიტანონ, მაგრამ მათ არ შეუძლიათ თავიანთი საკუთარის ძალებით და უფლებით აღზრდის საქმეში ცვლილება შეიტანონ, მხოლოდ ყოველს კერძო შემთხვევაში უჩვენებენ მათი მოთხოვნილებათა პრაქტიკულად გასახორციელებელს ზომებს.

ამ მოთხოვნილებათა ცხოვრებაში გატარება მთელი ერის დანიშნულებაა. მეცნიერებას აღზრდის შესახებ შეუძლიან

აღნიშნოს მხოლოდ აღზრდის პრინციპები და განადგოს იგი საზოგადოების საყურადღებოდ და გამოსაცდელად. რამდენადაც მეტი იქნებოდა გერმანიაში თავისუფალი პიროვნებანი, მით უფრო მეტნი

მსურველნი მოიპოვებინა, რომელნიც გაჰყვებიან აღზრდის იმ გზას, რომლის საბოლოო მიზანია—თავისუფალ პიროვნების განვითარება.

ლ. ბოცვაძე.

ჭ ლ ე ქ ი

და მასთან ბრძოლა

ადამიანის ერთ უსასტიკეს და უსაშინესეს მტრად უნდა ჩაითვალოს ის სნეულება, რომელსაც ზეგნ დღეს გვექნება მკითხველთან საუბარი და რომელსაც ტუბერკულოზის ანუ ქართულად ჭლეკს უწოდებენ. ტუბერკულოზი გადამდები სნეულებაა და მთელს მსოფლიოში არის გავრცელებული. მეშვიდედი მთელი კაცობრიობისა ამ საშინელი სენით იხსლება. მარტო რუსეთის იმპერიაში ყოველ წელიწადს შეიღასი ათასამდე კაცი კვდება ამ სენით. შედარებით მასთან სხვა გადამდები სნეულებანი ბევრად ნაკლებად საშიში არიან და ნაკლებ ზიანსაც აყენებენ ადამიანს. ეს ადგილი ასახსნელიც არის. სხვა გადამდები სნეულება, მაგალითად, ქუნთრუშა, დიფტერიტი, სახადი, თვით ხოლერა და სხვა, განედება ამ თუ იმ ადგილას, რამდენიმე კვირის, სულ დიდი, რამდენიმე თვის განმავლობაში მძინავრებს. ტუბერკულოზი კი მუდმივად მძინავრებს. მისთვის არც დრო არის, არც ვადა და არც ადგილი. სადაც კი სტოფობს ადამიანი, იქ ეს სენიც იჩენს თავსა. ამიტომ იგი დიდ ზიანს აყენებს კაცობრიობას და უსაშინელესი მტერი არის ადამიანისა.

ტუბერკულოზი გადამდები სნეულებაა. ყოველი გადამდები სნეულება კი გამწვეული არის ერთგვარ მეთად ჰატარა არსთა მიერ, რომელთა დანახვა მხოლოდ მიკროსკოპით

შეიძლება და რომელთაც მიკრობებს უწოდებენ. ყოველ გადამდებ სნეულებას იწვევს განსაკუთრებული, მისთვის სპეციფიკური, მიკრობი. ცხადი იყო, რომ ტუბერკულოზსაც თავისი მიკრობი უნდა ჰყოლოდა, მაგრამ მეცნიერებმა დიდხანს ვერ აღმოაჩინეს ეს მიკრობი. მხოლოდ 1882 წელს გამოჩენილმა გერმანელმა მეცნიერმა, რობერტ კოხმა, ჭლეკის ავადმყოფთა ფილტვებში მიკროსკოპის საშუალებით აღმოაჩინა ერთგვარი მიკრობი, შესახედავად ჯოხისებური. იმის დასამტკიცებლად, რომ მართლაც ეს მიკრობი არის ტუბერკულოზის მიკრობი, კოხმა იგი შეუმსახურა ცხოველებს, რომელთაც ამის შემდეგ ისეთივე ტუბერკულოზი დაემართათ, როგორც ადამიანს ემართება და სჭირს. ამ გვარად დამტკიცდა, რომ კოხის მიერ აღმოჩენილი მიკრობი არის ტუბერკულოზის ნამდვილი მიკრობი. კოხის ჰატოვსაცემად მას კოხის ბაცილი უწოდეს. ტუბერკულოზის ბაცილას ადამიანის სხვა და სხვა ორგანოში შეუძლიან დაბინადრდეს და გამიწვიოს ამ ორგანოთა დაავადება—მაგალითად, ტვინის ანთება, ძვლებისა, ნაწლეგებისა, ყელისა და სხვისა ტუბერკულოზი, კისრის ლიმფატური ნასკვთა ტუბერკულოზი, ანუ როგორც ქართულად უწოდებენ ღურბელი და სხვა, მაგრამ ყველაზე უფრო ხშირად ადამიანს ფილტვების

ქ ლ ე ქ ი და ფ ლ ო ტ ი

(რაოდენობა ქ ლ ე ქ ი თ დახოცილობისა იმისდა მიხედვით, თუ სად არიან მეზღვაურები—ზღვაზე თუ ხმელეთზე).

ტუბერკულოზი ემართება და სწორედ ფილტვების ტუბერკულოზი არის მასთან ყველაზედ უფრო საშიშიც. როგორ მიაჭეუება ხელმე ჩვენს სხეულში ტუბერკულოზის ბაცილი?

როგორც ზევით მოვიხსენიეთ, ეს სნეულება ძლიერ არის გავრცელებული. მრავალი ადამიანია მით დაავადებული. ყველაში კარგად უწყის, რომ ქ ლ ე ქ ი ან ს ში რ ა დ ა ს ხ ე ე ლ ე ბ ს, ნ ა ს ხ ე ე ლ ს ი ღ ე ბ ს და აფურთხებს. აი სწორედ ეს ნახველი წარმადგენს დიდ საფრთხეს, ვინაიდან მასში შესაძლებელია რამდენიმე მილიონი ტუბერკულოზის ბაცილი იყოს. ნახველი შრება და მტვრად იქცევა. ამ მტვრეში კი ტუბერკულოზის ბაცილებს თვეობით შეუძლიანთ იცოცხლონ, განსაკუთრებით თუ ადგილი ნესტიანი არის და თუ მას

მზის სხივები არ ხვდება. მტვერი ჭკერშია და აქედან ედება ჭერს, იატაკს, ავეჯეულობას და ტანისამოს. ამ მტვერს ადამიანი ის უნთქავს და ამგვარად შესაძლებელია ტუბერკულოზით ავად გახდეს. გარდა ადამიანისა ტუბერკულოზი გავრცელებულია სხვა და სხვა ცხოველთა შორის. კანსაკუთრებით ხშირად იგი ემართება ძრწვეებს. ტუბერკულოზიან ძრწვესათა რძეში მრავალი ბაცილია ტუბერკულოზისა და თუ ამ რძეს ადამიანი, განსაკუთრებით ბავშვი, აუღუდარათ ხმარობს, შესაძლებელია ტუბერკულოზით ავად გახდეს. ნაღუდ რძეში კი ბაცილები იხრცებიან და აღარ არიან საშიშნი.

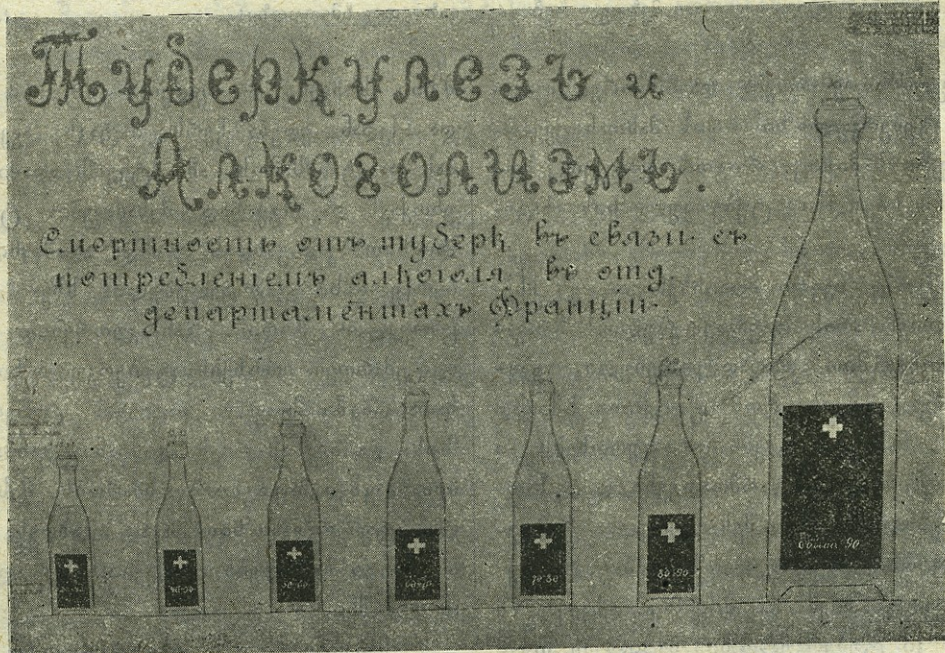
საბედნიეროდ, ტუბერკულოზი ყველა იმ პირთ კი არ ემართება, ვინც ტუბერკულოზის ბაცილები მტვერთან ერთათ ჩაისუნთქა

ან და სჭმელთან ან რძესთან ერთად სჭმელ-
 შა. უმთავრესად ავად ხდებიან სუსტი აკუბუ-
 ლობის პატრონნი. ჯანმრთელი და მაგარი
 აკუბულობის პატრონნი ძლიერ ძვირად ავად-
 მყოფობენ ამ სენით. უმთავრესად ამ ავადმო-
 ფობით სნეულდებიან ისინი, ვინც ლათობს
 და გარყვნილობს, ვინც ცუდ პირობებში სტ-
 ხვარობს, ნესტიანსა და ბნელს ოთახში და
 ვიწრობაშია, ვინც ცუდათა სჭამს, სკამად არ
 იკვებება, ვინც აუტანელ მუშაობას ეწევა.
 ძლიერ ადვილად სნეულდებიან ტუბერკულოზით
 ისინი, ვინც ჭლექიან დედისაგან ან მამისა-
 გან არიან დაბადებულნი. საერთოდ, უნდა
 ვთქვათ, რომ ჭლექი უმთავრესად ღარიბებს
 ემართება, ვინაიდან მდიდრებს საშუალება აქ-
 ვთ კარგ პირობებში იცხოვრონ, კარგი ბინა
 დაიქირავონ, კარგათ იკვებონ. ღარიბთაგან
 ქალაქის მცხოვრებლები უფრო ხშირად ხდე-
 ბიან ავად, ვიდრე სოფლები, რადგან გლე-
 ხები მუშაობის დროს წმინდა ჰაერს ედ არიან.

ქალაქის მშრომელი ხალხი კი ოთხ კედელ
 შუა არის გამომწვეველი მუშაობის დროს,
 ხშირად უმზერ და ბნელ სადგომში მტკერი-
 ან და ნესტიან ოთახში. ქალაქში მცხოვრე-
 ბთაგან ეგვალზედ უფრო ხშირად ჭლექით
 ავად ხდებიან ასოთ-აშწობნი, რომელნიც
 მუშაობის დროს იძულებულნი არიან მტკერი
 ისუნთქონ, შემდეგ ხარაზები და თერძები,
 რომელნიც შედმივ წელში მახრინი მუშა-
 ბენ ოთხ კედელ შუა; ეგვალზედ ნაკლებად კი
 ჭლექით ავად ხდებიან მეეტლები და კანდუქ-
 ტორები, რომელნიც, როგორც ეგვლას მა-
 ესენება, მთელს დღეს სუფთა ჰაერს ედ
 ატარებენ.

ტუბერკულოზი თითქმის შეუმჩნევლად
 შეეპარება ადამიანს, და ეს უკანასკნელი ხში-
 რად პირველად ვერც კი ამჩნევს თავის დას-
 ნეულებას. ავადყოფობის პირველ საფეხურ-
 ში, ჭლექიანები ვერაუთარ ტკივილს ვერა
 ჰგონებენ, მხოლოდ მალე იღლებიან მუშა-

ჭლექი და ლოთობა

(რამდენი კვდება ჭლექით ლოთობის მიზეზით).

ТУБЕРКУЛЕЗЪ и ЗАЩИТНОСТЬ ГАМБУРГЪ

СМЕРТНОСТЬ ОТЪ ЧАХОТКИ ВЪ ЗАВИСИМОСТИ
ОТЪ РАЗМѢРА ПОДОХОДИМОГО
НАЛОГА НА 10000 ЖИВ.

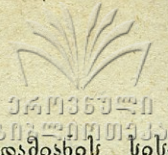

ქლექი და ქონება

(რაოდენობა ქლექით დახოცილებისა ქონების მიხედვით).

ობის დროსა და სიარულში, ადვილად ცივდება, მადას ჭკარგავენ და ცოტ-ცოტას ასეველებენ, განსაკუთრებით დილაობით და საღამოობით. მხოლოდ რამდენიმე ხნის შემდეგ უწყებს მათ საღამოობით სიცხის მიცემას, ხველებაც მატულობს და დამ დამობით ოფლიცა აქვთ ხოლმე, უსიამოვნო და დამსუსტებელი. ხშირად ნახველს სისხლი გამჟჭვება; ხანდახან კი წმინდა სისხლს გადმოაფურთხებენ და გადმოახველებენ ესეთი ავადმყოფობი. არის ისეთი შემთხვევები, როდესაც ქლექით დასნეულებული სრულიად კარგად ჭკრძნობს თავს, თავის დაავადების შესახებ იჭვიც არა აქვს და მხოლოდ ეგეთი სისხლის გადმოხველება დააფიქრებს მას და მიაპართხინებს ექიმებს. ასეთ მდგომარეობაში მყოფი ავადმყოფი შეიძლება სრულიად გასადღეს, დღეს-დღეობით ამის დამამტკიცებელი საბუთი მრავალია, თუ კი წამლობას დაიწყებს და ისე შეიძღვლის თავის ცხოვრებას ჰირობებს,

როგორც ამას ჰიგიენა და ქლექის წამლობა მოითხოვს. უფრო ხშირად, ჩვენსა საუბედუროდ, უცოდინარობის ან უქონლობისა და უგუნურობის გამო, ტუბერკულოზი განაგრძნობს თავის საშიხელ მუშაობას. ავადმყოფობა აქ ორგვარად შეიძლება გავრძელდეს. შედარებით ძვირად ავადმყოფობა საშიხელის სისწრაფით მატულობს და განაგრძნობს თავის განუითარებას, სწამლავს დასნეულებულს სისხლს, საშიხელ განადგურებას იწვევს სნეულის ფილტვებში და სულ მოკლე ხანში სასაღმებს მას წუთისოფელს. ასეთ ქლექს — მსწრაფ ქლექს უწოდებენ, უფრო ხშირად კი ქლექი ქრთნიკულ ხასიათს იღებს. სნეულება ხან მატულობს, ხან შეჩერდება, ავადმყოფი ხან შედარებით კარგად ჭკრძნობს თავს, ხან კიდევ ცუდათა ხდება და ხან ერთ დონეზეა. ამგვარ ავადმყოფს შეუძლიან რამდენიმე წელიც იცოცხლოს. როგორც ზევით მოვიხსენიეთ, ქლექი გამო-

წვეულის ადამიანის სხეულზე ჭლექის ბაცი-
 ლების დაზიანდების გამო. ჭლექი შესაძლე-
 ბელია გაუჩნდეს სულ სხვა და სხვა ორგანოთ
 ადამიანის, მაგრამ უკვლახედ უფრო ხშირი
 და მასთან ფრად საშიშიც არის ფილტვების
 ჭლექი. ჭლექის ბაცილი, ჩაჭყვება რა მტვე-
 რთან ერთად ჩასუნთქულ ჰაერს ფილტვებში,
 დაიწყებს იქ საშინელის სისწრაფით გამკვ-
 ლებას, თუ კი ხელსაწყო პირობები შეხვდა.
 ერთი ბაცილიდან შესაძლებელია 24 საათის
 განმავლობაში 16 მილიონი ბაცილი გაჩნდეს.
 მაგრამ მიკრობთა წინააღმდეგ ბუნებამ ადამიანს
 მიანიჭა დასაცველი იარაღიც, რომელითაც
 იგი ებრძვის მათ და შესაძლებელია გამარ-
 ჯვებულად გამოვიდეს ამ ბრძოლიდან. ასეთი
 დამცველი ადამიანის მიკრობებისაგან არის
 მისი სისხლი, სისხლის შრატო და, ეგრედ წო-
 დებული უფრო ბურთულები სისხლისა ახუ-
 ლეიკოციტები. სადაც კი მიკრობები გაჩნდება
 ადამიანის სხეულში, იქ ლეიკოციტებიც მოი-
 ერთიან თავს და დაუწყებენ მიკრობებს ბრძო-
 ლას, ღამობენ მათ ჩუქაძვას და მხელებას.
 სისხლის შრატში კიდევ არის სხვა და სხვა
 ვაკრი ნივთიერება, რომელთაგან ზოგი არ-
 ღვევს და ადნობს მიკრობებს, ზოგი კიდევ
 მათ მიერ შემუშავებულ შხამს სწობს. მთელი
 სიცოცხლე დასრულებულ ადამიანისა—ბრძო-
 ლას მიკრობთა წინააღმდეგ. თუ ადამიანი სა-
 დი და ჯანმრთელი იყო წინეთ, მაშინ მისი
 დასაცავი იარაღიც—სისხლის შრატო და ლეი-
 კოციტები—მედვარ წინააღმდეგობას უწევს
 მიკრობებს და შესაძლებელია გამარჯვონ კი-
 დეც მათზე. მაგრამ თუ იგი სუსტი არის,
 დაზარდებული სხვა სხეულებათა მიერ ან დასუ-
 სტებული ცუდი ცხოვრებისა, სიღარიბისა
 და უჭმელობისაგან, მაშინ მისი ბუნების
 მიერ მინიჭებული დასაცავი იარაღიც სუსტია
 და მიკრობებს ვეღარ უმკლავდება.

ჭლექის მიკრობი ორგვარად მოქმედებს
 ადამიანზე. ერთის მხრით, იგი იმუშავებს

შხამს, რომელიც სწამლავს ადამიანის სის-
 ხლს და საშინლად ასუსტებს სხეულს, მე-
 რეს მხრით იგი მრავლდება ფილტვებში,
 არღვევს ფილტვების უჯრედებს და ქსოვილე-
 ბს და ამგვარად თანდათან სწობს ადამიანისა-
 თვის ამ ფრად საჭირო ორგანოს, რომელი-
 თაც იგი სუნთქავს. თუ შხამი მძლავრი არის
 და ადამიანი კი დასუსტებული, მაშინ იგი
 ვერ ებრძობება ჭლექს და მალე ესაღიება
 წუთისროფელს (მსწრაფელი ჭლექი) და თუ
 ადამიანი ს.ღი არის და ჯანმრთელი, მაშინ
 იგი თავისი დასაცველი იარაღის საშუალებით
 დიდ წინააღმდეგობას უწევს მიკრობებს და
 მათ მიერ შემუშავებულ შხამს. მაშინ ჭლექი
 ქრონიკულ ხასიათს ეღებობს და ნელ-ნელა
 არღვევს ადამიანის ფილტვებს. ბოლოს ეკე-
 თი ქრონიკულ ჭლექიანის ფილტვებში ნამ-
 დვილი გვირახებისა ჩაცვლად ფილტვების ქსო-
 ვილებისა და რაღა განსაკვირია თუ ადამიანი
 მოკლებული ამ ფრად საჭირო ორგანოს ვე-
 ღარა სძლებს და კვდება.

ზემოხსენებულიდან მკითხველი უნდა
 დარწმუნებულიყო, რომ ჭლექი არა მარტო
 პირადი უბედურებაა ავადიყოფისა და მისი
 ჭირისუფლებისა, არამედ საზოგადოებრივი
 საფრთხეა, რომელთანაც სასტიკი ბრძოლაა
 საჭირო. თუ გავიხსენებთ რამდენ კაცს უსწ-
 რბს სიცოცხლეს ეფველ-წლიურად ეს საშინე-
 ლი სხეულება, თუ ამას დავუმატებთ, რომ
 ჭლექით ინცეციბიან უმთავრესად ცდი წლიდან
 ორმოც წლამდის, ე. ი. იმ ასაკში, როდე-
 საც ადამიანს მუშაობა უნდა შეეძლოს, ხათე-
 ლი იქნება ჩვენთვის რამდენს ჰკარგავს ქვეყა-
 ნა ჭლექისაგან. ამიტომ ამ სენთან ბრძოლაც
 უმინველესად უფლისა საზოგადოებრივი მო-
 ვალეობაა—მოვალეობა იმ საზოგადოებრივ
 დაწესებულებათა, რომელნიც ხალხის ჯანმრ-
 თელობაზე უნდა ზრუნავდნენ სახელმწიფო-
 თა, კრობათა, ქალაქის თვით მმართველობათა
 და სს.

ქლექი და ადგილის სიმაღლე

(რაოდენობა ქლექით დახოცილებისა, იმის დამიხედვით, რა სიმაღლეზე სცხოვრობს ადამიანი).

საზოგადოებრივ ბრძოლაში ზირველი ადგილი უკავია ხალხის ფართო წრეების მატრიალურ მდგომარეობის გაუმჯობესებას და ხალხში განათლების შეტანას. სადაც ხალხი განათლებულია, იქ ქლექთან ბრძოლაც უფრო ადვილია, ვინაიდან ხალხის ფართო წრეებს შეეხებოდა აქვთ, თუ რა საფრთხეს წარმოადგენს საზოგადოებისათვის ქლექი და როგორ შეიძლება მასთან ბრძოლა. აგრედუე საჭირო არის სახელმწიფოთა და თვით-მარაგელობათა მხრით ზრუნვა, რომ შემცირებულ იქნეს სიღარიბე და სიღატაკე ხალხში, რადგან ქლექი სწორედ რომ ღარიბებში უფროა გავრცელებული. რა თქმა უნდა, ესლანდელ ზირობებში ყველას გამდიდრება შეუძლებელია, მაგრამ უმიწა-წყალო გლეხთა და უმუშევართა რიცხვის შემცირება შესაძლებელია არის და საჭიროც. გარდა ამისა შემოღებული უნდა

იქოს გლეხთა დაზღვევა სახელმწიფოთა და მეზატრახეთა ხარჯით ავადმყოფობისაგან, როგორც ეს გერმანიაში და ინგლისში არის განხორციელებული. იქ თითქმის არც ერთი დაავადმყოფებული მუშა არ რჩება უსაზრდოდ, ვინაიდან იგი გაჯანსაღებადის რამდენიმე ფულს იღებს დამზღვევ საზოგადოებისაგან და თვით დამზღვევი საზოგადოებები სცდილობენ ისეთ ზირობებში ჩაყენონ დასწეულ-ბული მუშა, ისე უწამლონ მას, რომ რაც შეიძლება მალე გამოკეთდეს, გამრთელდეს და მუშაობას დაუბრუნდეს. და მართლაც ჩვენ ვხედავთ, რომ სწორედ ინგლისში და გერმანიაში საოცარის სისწრაფით შემცირდა ქლექიანთა რიცხვი.

ქალაქებში საჭიროა დიდი ყურადღება მიექცეს ქალაქის სისუფთავეს და სანიტარულ მდგომარეობის გაუმჯობესებას. უსათუოდ უც

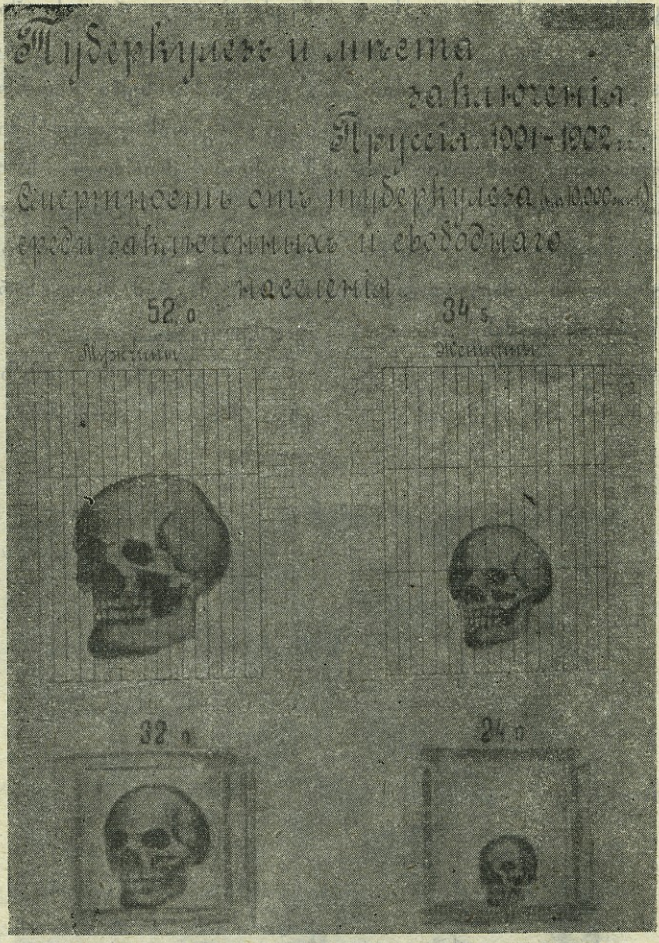

ველ ქალაქში უნდა იყოს ცაყვანილი წყალ-სადენი და მოწყობილი კანალიზაცია. ქალაქის მოედნებზე და თავისუფალ ადგილებზე უნდა ბაღები იყოს გაშენებული და საერთოდ უნდა ირგვებოდეს ეზოებში და ქუჩების გასწვრივ ხეები და მტენარეულობა. ამით ჭკერი კასუფთავდება და ცოტათი მაინც მიუახლოვდება სოფლის ჭკერს. სოფელში კი ჭლექი ისე არა მძვინვარებს, როგორც ქალაქში. ქუჩები ქალაქებში ფართო უნდა იყოს და განიერი. სახლების სიმაღლე არ უნდა აღემატებოდეს ქუჩის სიგანეს. მაშინ მზის სხივები ჩასწვდება სახლების ქვედა სათალებს, სადაც უფრო ხშირად ღარიბები ბინადრობენ, და ბნელ ოთახებში სინათლეს შეიტანს. მზის სხივები კი საუკეთესო დეზინფექციაა. გარდა ამისა, ქალაქის თვითმართველობა უნდა ეტადოს ქალაქში მცხოვრებ ღარიბ ხაწილისათვის იათუგისიანი ჭიკოიენური სადგომები გააკეთოს. ამით იგი დაიხსნის ღარიბ მცხოვრებთ სახლის მატრონთა გაუმადლარ მადისაგან და ბნელ და ნესტიან სადგომებისაგან. საქართველოში არის კიდევ ორი ზირობა, რომელიც ხელს უწყობს ჩვენში ჭლექის გავრცელებას და რომელთანაც საჭიროა სასტიკი ბრძოლა. სახეში მაქვს ჩვენში ჩვეულებად მიღებული უზომო ღვინის სმა და შერეულ ძლიერ გავრცელებული ციებ-ცხელება ანუ მალარია. ღვინის უზომო სმა ხელს უწყობს ადამიანის დასუსტებას და დასუსტებულ ადამიანს ხომ ჭლექიც ადვილად დაემართება, ამ მხრივ ფრთად საინტერესოა სტატისტიკური ცნობები, შეკრებილი საფრანკეთში, სადაც, როგორც ვეულის მოქსენება, ღვინის წარმოება ძლიერ გავრცელებულია. ამ ცნობებიდან სჩანს, რომ იმ ოლქში, სადაც მეტს ღვინოს ხმარობენ, ტუბერკულოზიც უფრო ხშირია. ამიტომ საჭიროა, ხალხში შეგნების შეტანა, რომ ღვინო და მისი უზომოდ სმა, რა-

გორც ჩვენში იციან ხოლმე, ადამიანისათვის მავნებელია და საზიანო.

როგორც ზევით იყო ნათქვამი, ჭლექი სოფელში უფრო ნაკლებად არის გავრცელებული, ვიდრე ქალაქებში. მაგრამ ჩვენს სამშობლოში არის ადგილები, სადაც ჭლექი სოფლებშიაც ძლიერ ხშირია. ეს განსაკუთრებით, სამეგრელო და კახეთი. ეს სწორედ ის ადგილებია, სადაც ძლიერ გავრცელებულია ციებ-ცხელება (მალარია). ეს უკანასკნელი სხეულის ამგვარად, გარდა იმისა რომ თავის თავადაც დიდ ზიანს აყენებს ადამიანს და საშიშოა, აუძლეურებს მას და ხელს უწყობს მის ჭლექით ვად განდომას. ამიტომ საჭიროა საზოგადოებრივი ზომების მიღება ციებ-ცხელების წინააღმდეგ, რაც შესაძლებელია, სასურველია და ხელოვნურად, როგორც ამას კულტურულ ქვეყნების მაგალითი მოწმობს. ეს საქმე უნდა იყოს ერობათა ხელში, მაგრამ საუბედუროდ ერობა ჩვენში ჯერაც ვერ განხორციელებულა.

ჩვენ ზევით გვქონდა ბასი შესახებ იმ ზომებისა, რომელიც უნდა მიიღოს მთელმა სახელმწიფომ და საზოგადოებამ ამ საშინელის სენის შესამცირებლად. ესაა გადავიდეთ იმასზე, თუ როგორ და სად უნდა სწარმოებდეს უკვე დაავადებულებულთა წამლობა. აქვე უნდა შევნიშნათ, რომ ჭლექთანაა მორჩენა შესაძლებელია, თუ კი წამლობა დროზე დაიწყო და თუ წამლობის დროს შესაფერი ზირობებიც მიეცა ავადმყოფს—წმინდა ჭკერი. ნოიერი საჭმელი. საუბედუროდ, ის წრები საზოგადოებისა, სადაც უმეტესად მძვინვარებს ჭლექი, ხალხის უღარიბესი ხაწილი, სწორედ რომ მოკლებულია ამ ორ უმთავრეს ზირობას. ამიტომ, საზოგადოებრივი დახმარება აქ საჭირო (სახელმწიფოთა, თვითმართველობათა, საქველ-მოქმედო საზოგადოებათა). უცხოეთში ჭლექთან ავადმყოფთათვის არის სპეციალური სამკურნალო დაწესებულებანი,

კლექი და ციხე

(რამდენი კვდება კლექით ათას კაცში ციხეში და გარედ)

რომელთაც სანატორიუმებს უწოდებენ. ჩვეულებრივად ასეთ სანატორიუმებს აშენებენ ქალაქ გარედა, საცა გი შესაძლებელია მთა ადგილას, ფიჭვნარსა და ნაძვნარში, სადაც ჭკერი სუფთა არის და უმტვერო. სანატორიუმში ვადმეოფები თითქმის მთელს დღეს წმინდა ჭერზედ ატარებენ და დამეც ღია ფანჯრებისათვის იძინებენ. ვადმეოფები ძლიერ მალე ეჩვევიან ასეთ გარემოებას და არამც თუ არ სცივდებიან, ზირიქით ძლიერ კარგათ გრძობენ თავსა. რადა თქმა უნდა, ვადმეოფებს კარგად საზრდოვებენ და ამასთან ერთ-

თად ექიმებიც სწამლობენ. ასეთ სანატორიუმში კლექიანები ძლიერ მალე კარგათ ხდებიან: ასიდან 24 ვადმეოფი სრულიად რჩება და 42 კი იმდენად კარგად ჭხდება, რომ მუშაობას უბრუნდება კიდევ დიდი ხნით. რუსეთში ასეიო სანატორიუმი სულ ცოტაა. ჩვენში კი სულ არ არის. მხოლოდ „კავკასიის კლექთა მეზობელი საზოგადოება“ ასლა აშენებს აბასთუმანში ასეთ სანატორიუმს 120 ვადმეოფისათვის. გარდა სანატორიუმებისა კლექთან საბრძოლველად ძლიერ გამოსადგები და სჭირთა ეგრედ წოდებული „ღინსპან-

სერები“. დისპანსერებს უკვე ქაღაჭებში ადუ-
ბენ. ეს ზატარა სამკურნალოა, სადაც უფასოდ
სწამლობენ ჭლექიანებს და კარდა ამისა და-
რბებს დახმარებას აძლევენ სსჭმლით, რძით,
კვერცხით და სხვა. ამ გვარ დისპანსერებთან
ანსებობს სამზრუნველოები, რომელნიც ათ-
ვალიერებენ ავადმყოფების ბინებს, გაიგებენ
მის მდგომარეობას და სცდილობენ ცუდი ზი-
რობები კარგზე შესცვალონ მატერიალური
დახმარებით. დისპანსერების მნიშვნელობა დი-
დაა, ვინაიდან უკვე ჭლექიანს შეუძლიან ქა-
ღაჭში მას მიჭმართოს და იქ იწამლოს. სა-

ნატორიუში კი უკვე ჭლექიანის დაბინავება
შეუძლებელია, რადგან ამისთვის ძლიერ ბევ-
რი სანატორიუმი იქნებოდა საჭირო. ჩვენში
ასეთი დისპანსერი მხოლოდ ერთი წელიწადია
რაც ანსებობს ტფილისში, იმავე „კავკასიის
ჭლექთან მეგრძელ საზოგადოების“ მიერ
არის დაანსებული და თუმცა ჯერ-ჯერობით
არ არის ისე მოწყობილი, როგორც ეს სა-
ჭიროა, მაგრამ მაინც სატკებლობა მოუტანს
ავადმყოფებს.

ეხლა გადავიდეთ იმაზე, თუ რა ზომები
უნდა მიიღოს ადამიანი ჭლექის ასაცდენად.

ჭლექი და ფანჯრები

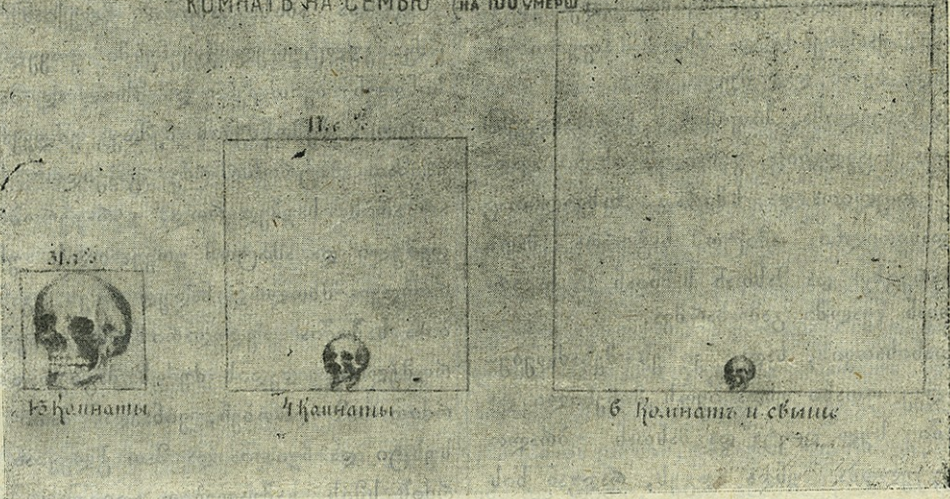
(რაოდენობა დაზოცილობა იმის მიხედვით, თუ რამდენი ფანჯარა აქვს ბინას)

[Faint background text from the reverse side of the page is visible through the paper.]

ТУБЕРКУЛЕЗЪ И ЖИЛИЩА

СМЕРТНОСТЬ ОТЪ ТУБЕРКУЛЕЗА ВЪ СВЯЗИ СЪ ЧИСЛОМЪ

КОМНАТЪ НА СЕМЬЮ (НА 100 УМЕРШ)

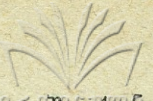
კლექი და ბინა

(რაოდენობა კლექით დაზოცილთა იმის და მიხედვით, თუ რამდენ ოთახიანი ბინა აქვს აღამიანს).

აქ ჩვენ მოკლედ შეგვიძლიან ვთქვათ, რომ ზირველი ადგილი უკავია აღამიანის აგებულობის გამაგრებას, ვინაიდან ვინც ჯანმრთელია და ჯანსაღი, მას კლექიც ძვირად ემართება ხოლმე. ჯანმრთელობისათვის კი საჭიროა მშრალი და სინათლიანი სადგომი და კარგი საჭმელი უზირველესად ყოფილია. შემდეგ აღამიანი უნდა შეეზიოს სიცივეს, რომ ხშირად არ გაცივდეს ხოლმე, ამიტომ გულმეკრდი ყოველ დილით უნდა ცივი წყლით გაიწმინდოს და შემდეგ კარგად გაიმშრდოს. ყოველ დღე ცოტაოდენი დრო მაინც წმინდა ჰაერზე უნდა გაისიეროს, მაგრამ ისე კი არა, რომ დაიღალოს. ვისაც ისეთი ხელობა აქვს, რომ სულ მუდამ ოთახში ზის, იგი კიდევ უფრო უნდა სტდილობდეს სეირნობას წმინდა ჰაერზე და განსაკუთრებით უნდა ისარ-

გებლოს კვირა-უქმეებით. მათთვის კარგია წმინდა ჰაერზე მოძრაობა და სხვა და სხვა გვარი მშობრავი თამაში და გასართობები. ზედ მეტი მუშაობა, დამქანცავი აღამიანისა, არ ფარგა. შემდეგ ცუდია ღვინისა და არყის სმა და აგრეთვე თუთუნის წევა.

კლექისაგან თავის დაცვა შესაძლებელია, საჭიროა მხოლოდ გაფრთხილებაც იმასთან ერთად, რაც ზევით მოგახსენეთ. აქ ვგელაზე წინეთ უნდა გავისხებოთ, რომ უმთავრესს საფრთხეს კლექიანის ნახველი წარმოადგენს. ამ ნახველში მილიონობით არის კლექის ბაცილები. ამიტომ კლექიანმა ზირდაზირ მიწაზე და იატაკზე კი არ უნდა დააფურთხოს, არამედ საფურთხებელი უნდა ჰქონდეს—სახელში ოთახისა და სახელ გარედ კიდევ ჯიბისა. ამ საფურთხებლებში ცოტაოდენი წყალი უნდა

ესხს, რომ ნახველი არ მიახმეს. შემდეგ ნახველს კირი უნდა დაასხან და კლახუტში ჩასხან, სადაც კანალიზაცია არის, სადაც არაა — იქ სჯობია ცეცხლში შეასხან და დასწვან, ვინაიდან ცეცხლი ჭკლავს ჭკეპის ბაცილებს. ეფექტურად ისეთ ადგილს, სადაც კი ხაღნი თავს იყრის, მაგალითად, თეატრებში, ეკლესიებში, სკოლებში, ქარხნებში და სხვა, საფურთხეები უნდა იყოს დადგმული.

გარდა ნახველისა, საფრთხეს წარმოადგენს ჭკეპიანთა საცვლებიც, ვინაიდან ისინი ავადყოფის ოფლითა და ხშირად ნახველითაც არიან დასერიდნი, ამიტომ საჭიროა მათი ცალკე გარეცხვა და მასთან საშინაო ან ნაცარწმენდილიან წყალში გამახარებვა.

ჭკეპიანისათვის, სადაც კი ეს შესაძლებელია, ცალკე ოთახი უნდა იყოს მიჩენილი და ამ ოთახში სუფ ცოტა და მასთან უბრალოების აუქსულობა უნდა იდგეს, რადგან ხის გაწმენდა-გასუფთავება ძლიერ ადვილია. ჭკეპიანთან ერთად ოთახში ძილი და დამის გა-

თევა საშიშია. საშიშია აგრეთვე ჭკეპიანის კონცხა. საერთოდ ჩვენში გაფრცვლებულია ბავშვების კონცხ ნათესავეებისა და ეფექტურად ნათესავეების მიერაც. ეს ძლიერ ცუდი ჩვეულებაა, რომელსაც შეუძლიან ბავშვს ზიანი მიაყენოს და გადამდები სნეულება შეჭყარას.

გარდა ამისა საშიშია ჭკეპიან ძრახთა რძე. კულტურულ ქვეყნებში ეფექტურად ძრახთა სინჯვენ ბეითლები და მხოლოდ მათი სიმრთელის შემცირების შემდეგ ეძლევათ უფლებას მათ ზატრანთ რძე გაჭვიდონ. ჩვენში ეს არ არის, საუბედუროდ, ჯერ-ჯერობით შემოდებული და ამიტომ ეფექტუოვის უნდა ვხმარობდეთ მხოლოდ ნაღულ რძეს. განსაკუთრებით საშიშია აუღუღარი რძე ბავშვთათვის, რომელნიც დედის ძუძუს მაგივრად ძრახის რძით საზრდობენ, ვინაიდან მათი სნეული სუსტი და ჩვილია და მათ ჭკეპიან ძრახთა რძის სმის საშუალებით ადვილად შეიძლება ჭკეპი შეხვდეთ.

ეკიმი შ. მიქელაძე.

ფიქრები სკოლაზე

(რუსულით)

ბევრს ლაპარაკობენ სკოლის პროგრამის საფუძვლიან გამოცვლის საჭიროებაზე; დაუინებით სკდლოობენ მკვდარი ენების გაუქმებას. მაგრამ ფესვი ბოროტებისა აქ არ არის. საშინელია არა თვით მკვდარი ენები, არამედ საშინელია სიმკვდარე სწავლებისა; საშინელია ის, რომ რომელი საგანიც უნდა აიღო ჩვენი სკოლისა, ყოველივე ეს — მკვდარი ენაა; — ენაა, რომელიც არაფერს ეუბნება მოწაფის არც გონებას და არც გულს. საქმის ასეთ მდგომარეობაში, როგორც უნდა შესცვალოთ საგნები პროგრამაში,

ვითარება დარჩება ისეთივე. შესცვალეთ მკვდარი ენები სასურველ საგნებზე, მომეტებულად საბუნებისმეტყველო სწავლაზე, — სკოლა მაინც ვერაფერს მოიგებს. გამოვა ის, რომ ჩვენ ვიზებირებდით ლათინურ და ბერძნულ ათასნაირ გამოწაკლის სიტყვებს, ჩვენი შვილები-კი ვაიზებირებენ ათასნაირ სახელებს საგნებისას, კუნთებისას, კანკატელისას, ხერხემლისას და სხვა.

უფარვისობა ჩვენი სკოლისა მდგომარეობს მენანაკურ იძულებითი შეთვისებაში მრავალ-გვარ უინტერესო ცოდნისა.

სკოლის მოწაფეს ცოდნის, მეცნიერული განათლების სახით, წლითი წლობით, მთელი ათეული წლის განმავლობაში უჩიბნებენ ცარიელ ციფრებს, მკვდარ სახელებს და მშრალ ტექსტებს.

გეოგრაფიის შესწავლაში განსაკუთრებითი ყურადღება მიქცეულია მთების, მდინარეების, ქალაქების და ზღვებისათვის ნაირ სახელების გაზეპირებაზე; მოწაფისაგან მოითხოვება დანამდილებით იცოდეს, რამდენი ფუტით მაღლა სდგას ესა და ეს მთა ზღვის ზედა პირიდგან, რამდენი მცხოვრებია ტეხასში, რამდენი ღორი იკვლის ყოველ წლივ ჩიკაგოში, რამდენი ფესხაცმელი იკერება ოსტასკოვში, რამდენი დანა და მაკრატელი კეთდება პავლოვში, რამდენი ნამი ვარდება ცასრიონის შესართავში, რამდენი ნისლიანი დღე იცის ლონდონში. ციფრები და ციფრები; ცარიელი ციფრები და მკვდარი სახელები. ცოცხალი ბუნების სურათები, ათასგვარი ცხოველები, ადამიანების ვითარება—მათი ზნე ჩვეულებანი, მრეწველობა, ხელოვნება—ყოველივე ეს უცნობია გეოგრაფიისთვის, რომ გეოგრაფია აჩვენებდეს მოწაფეებს ცოცხალ სურათებს საშიშარის უდაბნოსას, მის მრისხანე ურავანებისას, თვალწარმტაც ოაზისებისას, სურათებს მევენახეობისას, მძაფრის შრომითა და საშიშროებით აღსავსე ცხოვრებას ზღვის ნაპირზე მცხოვრებლებისას,—იმის მაგივრათ, თუ რამდენი ადგილი უჭერია უდაბნო სახარას, რამდენი ადგილი უჭირავს ვენახებს საფრანგეთში, რა სიგრძისა ზღვის ნაპირები ჩრდილოეთ რუსეთში,—მაშინ მოწაფე დიდის ყურადღებით მოისმენდა თვითეულ სიტყვას, ძვირფასად ჩასთვლიდა თვითეულ წუთს გაკვეთილისას. მაშინ მისთვის მთელი ქვეყანა წარმოად-

გენდა რაღაცა მეტად საინტერესოს, რაღაცა ცოცხალს, ძვირფასს. შექვეფარე ცხოვრება და მოქმედება ხალხისა აღუძრავდა მას ხალისს, გამოიწვევდა მასში ზოგისადმი მიბაძვას, ზოგისადმი კიდევ—სიბრალოულს და თანაგრძნობას, გამოიწვევდა სურვილს მათის დანმარებისას, როგორმე და რითიმე შემსუბუქებისას მათის მძიმე ცხოვრებისა. ესლა-კი გეოგრაფიის გაკვეთილები არის რაღაცა გქელი, დამღლ-ღველ-მოსაწყენი კანტორის ანგარიში.

აიღეთ ისტორია, ლიტერატურა. მთელი ასი ფურცელი აჭრელებულია მეფეების სახელებით, წლებით ომებისა, შერიგებისა, კაროლების დაბადებისა და სიკვდილისა. შეგროვებულია საჩინო მოქმედ პირთა ნამსახურობის სიეები: დაიბადა ამა-და-ამ დროს, გააკეთა ესა-და-ეს, მოკვდა ამა-და-ამითი,—და ამას ჰქვიან ისტორია; ამან უნდა აღადგინოს წარსული. ცალკე ცალკე ნაწყვეტი გარემოებათაგან იმან უნდა შეადგინოს ნათელი სურათი, ცოცხალი სახეები წარსულისა. იმან არა მოკლედ უნდა გვიამბოს, არამედ ნათლად წარმოგვიდგინოს წარსულის ამბები, გაამდიდროს ჰაბუკის გონება საუკუნოების გამოცდილებით, მიანიჭოს მას გონიერება მოხუცისა, არ უნდა დაანაოქოს მისი შუბლი დაღმეკილობით და არ გაათეთროს მისი თავი ქაღარით. წარსულის შეგნებამ საუკეთესოდ უნდა ვააგებინოს აწმყო და სწორედ მოაწყობინოს მომავალი.

არა უკეთესად არის დაყენებული სკოლაში ლიტერატურის შესწავლაც. ჯეროვანი შესწავლა ლიტერატურისა არის შესწავლა ცხოვრებისა,—ცხოვრებისა, როგორც არის იგი, როგორც იგი მიმდინარეობს, როგორც იგი გამოკრთება ხალ-

ხური გენიოსობის წარმოდგენაში. ასე შესწავლა ლიტერატურისა არა ნიშნავს ზეპირად დასწავლას რამდენიმე ლექსისას, მოთხრობის, დრამის ან პოემის შინაარსის შეთვისებას. გაგება უნდა მწერლის მიერ აღწერილ სახეებისა, — შეთვისება უნდა მისი სულისა, აზრისა, გრძობისა, იდეისა. უნდა კაცმა თითონ განიცადოს ყოველივე, რითი ცხოვრებდა, იტანჯებოდა ესა თუ ის დამწერი ხელოვნურის ნაწარმოებისა.

ნამდვილი ისტორია ლიტერატურისა არის გენიოსის გულის ისტორია, როგორც საჩქეში, ისე გამოკრთება სამარადღეო ქვეყანა მისის სიხარულით და მწუხარებით, მისის ცრემლებ-მორეული სიცილით. განა ამის მზგავს რამეს გვაძლევს ჩვენ სკოლა? ჩვენ დიდ-ხანს ვსხედვართ სკოლის სკამზე ლომონოსოვის და კანტემირის თხზულებათა გარჩევაზე და, სირცხვილიც არის ვთქვათ, არ ვიცით დოსტოვესკი, ტურგენევი, არც ერთი ახალი მწერალთაგანი. რას ვიტყოდით ჩვენ იმ ტექნოლოგიაზე, რომელშიაც ვრცლად არის ნათქვამი პირველ-ყოფილი კულტურის ტექნიკურ გამოგონილებათა შესახებ, და თანამედროვე ორთქლ-მავალზედ კი მხოლოდ გაკვრით იყვეს ნათქვამი? აიღეთ, ბოლოს, გაკვეთილები საღმრთო სჯულისა. როგორი ძვირფასი და ოქროს საათები უნდა იყვეს იგინი; მაგრამ ხშირად როგორ დამდაღავი, მოსაწყენი და მშრალი იგინი!..

სიჭაბუკე საუკეთესო ხანაა სიცოცხლისა, გაზაფხულია მისი! გული აღსავსეა წმინდა მისწრაფებებით და ოცნებებით, სული საღმრთო ცეცხლით იწვის. მაშ მიეცით სიჭაბუკეს ცოცხალი სიტყვა, და იგი მთლად თქვენ გამოგყვებათ, გარდაჰქმნის სიცოცხლეს გამუდმებულ ღვთის-

მსახურებად, მსახურებად ღვთისა სიტყვარულისა და სიმათლისა. მაგრამ აქაც მკვდარი წიგნია, მკვდარი მოწყენა!

სიმკვდრე სკოლისა აყრუებს, ჰკლავს ყოველსავე ცოცხალ გრძობას მოწაფეში, აჩლუნგებს ყოველივე მისწრაფებას ხალისს ცოცხალ ცოდნისადმი, ცოცხალ საქმისადმი, ცხოვრების შემოქმედებისადმი. სიცოცხლე ნიშნავს ქმნას, და დანიშნულება სკოლისა იმაში-კი არა მდგომარეობს, რომ მისცეს მოწაფეს, რაც შეიძლება მომეტებული რაოდენობა ცოდნისა (ცხოვრებაში რომ გამოვა, ხომ მაინც მოუხდება სწავლა ხელმეორედ: ვერაფრისა სკოლა ვერასოდეს ვერ მისცემს ცხოვრებისთვის ყოველ საქირო ცოდნას), — არამედ იმაში, რომ გაუღვიძოს მოწაფეებს ხალისი ცოდნისადმი, სურვილი ყოველი ცხოველისადმი და შეაყვაროს ყოველივე ეს.

სკოლის გაკვეთილები უნდა ატყვევებდეს და ჰხიბლავდეს ახალგაზდა გულს. სკოლა ამას არა შვრება. მის პირისახეზე არ არის ღიმილი ცხოვრებისა. იმას სძინავს, სძინავს მკვდარის ძილით, და პირველი, რაც საჭიროა, — ეს, გაღვიძება მისი, ახდა მისგან მკვდრის სახურავისა, ჩაბერვა მასში ცხოველი სულისა. ეს პირველი და უმთავრესად საჭირო რეფორმაა სკოლისა.

II.

სკოლის რეფორმის განხილვის დროს, უმთავრეს ყურადღებას აქცევენ უნივერსიტეტის ცხოვრებას. ბევრს ლაპარაკობენ და სწერენ უნივერსიტეტის უკანასკნელ კანონების შეცვლის საჭიროებაზე, მსჯელობენ, თუ როგორი სასურველი ხასიათი მისცენ სტუდენტების და პროფესორების ურთიერთ დამოკიდებულებას, აღნიშნავენ იმ სიძნელის

უსარგებლობას, რომლითაც იღებენ სწავლის ხარისხებს და მათთან შეერთებულ პროფესორის კათედრებს. ყოველივე ეს, რა თქმა უნდა, საჭირო და საყურადღებო კითხვებია, მაგრამ იმის ფიქრი, რომ ამ კითხვების სწორე ახსნა მოსპობს ყოველნაირ სწავლას, თუ მთელი სკოლისას არა, უმაღლესისას მაინც, — იქნებოდა დიდი შეცდომა. პირველად, ყოველგვარი ცხოვრება საზოგადოდ და სკოლის ცხოვრებაც კერძოდ, უმათავრესად, დამოკიდებულია არა ცირკულიარების ბრძანებაზე; ცხოვრება უმჯობესდება და იცვლება ხალხის მიერ, და არა წესდების მუხლების გამოცვლით. მეორედ, თუ მრავალ სართულიან შენობის სახურავთან ემჩნევა დიდი ნახეთქები, — მთელი შენობის სიმკვიდრისათვის არა კმარა მათი შეკეთება; საჭიროა გამოკვლევა თვით საძირკვლისა და მისი გამაგრება. ზეითა სართულების ნახეთქები არის შედეგი საძირკვლის არა საკმარისი სიმკვიდრისა. უნივერსიტეტის ცხოვრების ყოველივე უწესობებიანი და ავადმყოფი მოვლენანი არის შედეგი, სუყველაზე პირველად, მთელი დაბალის და საშუალო სკოლის უწესრიგობისა. ბნელი მხარეები სტუდენტობისა არის მხოლოდ მომეტებულიად მკაფიო გამოცხადება მოწაფეობის ბნელი მხარეებისა. სტუდენტი შედის უნივერსიტეტში უკვე შემუშავებული ხასიათით, რომელიც ეძლევა მას საშუალო სასწავლებელში ყოფნის დროს. უნივერსიტეტი შემდეგში მხოლოდ საბოლოოდ ამტკიცებს ამ ხასიათს. ამიტომ უმათავრესი ყურადღება სკოლის რეფორმის განხილვის დროს უნდა იყვეს მიქცეული არა უნივერსიტეტის საქმის დაყენებაზე, არამედ — საშუალო სკოლისა, რომელიც არის მოსამზადებელი სახელოსნო, სადაც იღებს

ფორმას მიმართულება ჩვენის ხალხთათვის ბისა.

ყველა უმაღლესი სასწავლებლების პროფესორები ერთხმად სჩივიან იმაზედ, რომ მომეტებულ ნაწილს სტუდენტებისას აკლია სერიოზული, მეცნიერული მომზადება და არ აქვს ხალხის მეცადინეობისა. მიზეზი — სიმკვდარეა სკოლისა, რომელზედაც ჩვენ უკვე ვილაპარაკეთ. არ შეიძლება უცუდ-შედეგოდ სუნთქვა გაფუჭებული ჰაერისა მთელი ათეული წლების განმავლობაში. არ შეიძლება, რომ კაცი ამდენ ხანს იჯდეს მკვდარი გვამის გვერდით და არ იმოქმედოს მასზე სიდამპლემ.

მაშ როგორ უნდა გაცხოველდეს ჩვენი სკოლა? როგორ უნდა აეხადოს მას მძიმე სახურავი მომაკვდავისა? უწინდელ დროში ზოგიერთ ველურ ხალხებს ჰქონდა საშინელი ჩვეულება: ქალაქის დაფუძნების დროს, ანუ რაიმე დიდი საზოგადოებრივი შენობის დაწყებისას, საძირკვლის ქვეშ ჩაჰფლავდნენ ხოლმე ცოცხალ ადამიანს. თავს-ზარ-დაძცემი ველურობაა ეს! მაგრამ თუ ღრმით ჩაუკვირდებით ამის აზრს, დავინახავთ რომ აქ ტლანქი ფორმის ქვეშ გამოსტვივის დიდი აზრი. ძველი დრო გრძნობდა, რომ ყოველივე დაწესებულება, ყოველივე საქმე მხოლოდ მაშინ იქნება მტკიცე და ცოცხალი, თუ მის საფუძვლად იქნება დადებული ცხოველი სული ადამიანისა, თუ კაცი მოახმარებს საქმეს მთელს თავის სიცოცხლეს, მთელ თავის არსებას უკანასკნელ სისხლის წვეთამდე.

სკოლა, ეჭვი არ არის, დიდი საქმეა ადამიანის კერძო, საზოგადოებრივ და სახელმწიფოებრივ ცხოვრებაში. იგი არის პირველ-ხარისხოვანი ჩინებული დაწესებულება. გვესმის ჩვენ ეს ცოცხლად? ვგრძნობთ ჩვენ ამას მკაფიოდ? ვღებთ

ჩვენ მასში ცხოველ სულს? მოვითხოვთ, თუ არა, ვცდილობთ, თუ არა, და რასმე ვაკეთებთ, თუ არა, რომ სკოლის საქმის ადამიანებმა სულითა და გულით მოჰკიდონ თავის საქმეს ხელი? ჩვენში მასწავლებლობა გადაიქცა ხელოსნობად. თუ კაცმა მიიღო რაიმე გარეგნული სწავლა, ჩააბარა ეგზემენი, მიიღო დიპლომი, — იმას შეუძლიან, როცა უნდა გახდეს მასწავლებელი. არავინ ფიქრობს იმაზედ, აქვს თუ არა იმას მოწოდება და შინაგანი თვისებები მასწავლებლობისა. საქმე სულ უბრალოდ კეთდება: სახელოსნოში განთავისუფლდა ადგილი; მოდის კაცი დიპლომით, იჭერს ადგილს, და საქმე თავის წესზე მიდის. აქ ცოტა რამე მოეთხოვება კაცს: იაროს მხოლოდ ბეჯითად სახელოსნოში და ატრიალოს მანქანა. საქმე კი არსებითად რომ გავშინჯოთ, დავინახავთ, რომ მასწავლებლობა სრულეებითაც ხელოსნობა არ არის; იგი — ხელოვნებაა, და მასთან, ერთი უძნელესთაგანი და კეთილთაგანი. ნამდვილი პედაგოგი, პედაგოგი მოწოდებით და ნიჭიერებით აღჭურვილი, არის არა ნაკლები ხელოვანი, თუ კიდევაც დიდი არა, მინამ შექსპირი, რაფაელი, ტორვალდსენი, კანოვა. შექსპირმა მოგვცა სახეები, უკვდავი სახეები ადამიანისა, **როგორც არის იგი**, მთელის მისის სიდიადით და სიმდაბლით. ჭეშმარიტი პედაგოგი მოწოდებულია, რომ არა მხოლოდ ხელოვნურ სახეებში, არამედ ცოცხალ ხალხში აღზარდოს ნამდვილი სახე სრულის ადამიანისა. რაფაელი ტილოზედ ფერადებით, ტორვალდსენი თიხით და მარმარილოთი იჩენენ თავიანთ შემოქმედებას, ხოლო ხელოვანი პედაგოგი იჩენს თავის შემოქმედებითს ძალას ბავშვის ცოცხალ სულში. აღზრდა ადამიანის პიროვნებისა სიკეთისა და სი-

მართლის გმირად ნაკლებ გარჯილობად არ უნდა ჩაითვალოს, თუ მეტად არა, ვიდრე ასეთივე სახის გამოყვანა ნათელი ფერადებით, გაცხოველებულ მარმარილოთი ან ხელოვნური სიტყვით.

რა თქმა უნდა, ასეთი მუშაობა მოითხოვს შესაფერის ნიჭს, შესაფერის მომზადებას. ასეთი მუშაობა ყველას არ შეუძლიან. იგი მოითხოვს კაცს ბუნებით ნიჭიერს და მოწოდებულს.

იტყვიან: „სად ნახავთ ყველა სკოლებისთვის ხელოვან პედაგოგებს? ასეთი პედაგოგები ხომ საუკუნოებით იბადებიან!“

ყველა სკოლებისთვის, რასაკვირველია, ვერ ვიშოვით პესტალოცკებს, პიროგოვებს, უშინსკებს; მაგრამ ყოველ წლებით ხომ არ იბადებიან რაფაელებიც, შექსპირებიც, ფიდიეებაც, — გარნა მაინც ხელოვნება არა კვდება. თუმცა ლიტერატურას, მხატვრობას გენიოსები არა ჰყავს, მაგრამ მაინც არა უშავს რა, რადგანაც საკმარისი მსახური ჰყავს, ღვთიური ნაპერწკლით აღგზნებული, და მხურვალედ მოყვარული თავის საქმისა. იგივე იქნებოდა ჩვენი სკოლის შესახებაც, რომ იმას უცქეროდნენ არა როგორც სახელოსნოს, არამედ როგორც ხელოვნებითს დაწესებულებას, სადაც გვაქვს საქმე ახალგაზრდა ადამიანის სულთან, რაც ყველაზე ძვირფასია ქვეყანაზე. მაშინ ახალი საქმისათვის გამოჩნდებოდნენ ახალი მუშაკებიც. მაგრამ ამასთან გასაგებიც არის, რომ საზოგადოება უნდა ეპყრობოდეს მასწავლებლის შრომას არა როგორც ხელოსნისას, არამედ როგორც ხელოვნისას, არ შეიძლება მასწავლებლის ჩაყენება ფოსტის ჯაგლაგი ცხენის მდგომარეობაში, რომელსაც ჯაფა ბევრი აქვს, საჭმელი კი ნაკლები. ადამიანი, რაც უნდა მაღალი აზრებით იყვეს გამსჭვალული, ჭამა, სმა,

ოჯახის შენახვა მაინც უნდა მას. თუ ამ-
ბობენ სამართლიანად, რომ არა პურითა
მხოლოდ სცხოვრობს კაცი, ისიც მართა-
ლია, რომ უპუროთაც ვერ გასძლებს
იგი.

მე ვიცი რამდენიმე კაცი, რომლებსაც
გულმხურვალედ უყვართ სკოლა, ცოც-
ხლად ეინტერესებათ პედაგოგიკა, მაგრამ
მაინც შორსა სდგანან სკოლის საქმეზე
ერთი მსახურებს ბანკის დირექტორად,
მეორე ქარხნის საქმეს აწარმოებს, მესამე
წიგნის ყდის საქმეს განაგებს. მასწავლებ-
ლის მძიმე შრომის გაწევა ყველას არ
შეუძლიან. ნიჭიერი ადამიანები კიდევაც
გაურბიან მასწავლებლობას. საზოგადოე-
ლოებას თუ უნდა, რომ სკოლა თავის
მოწოდების სიმალლეზე იდგეს, იმან უნდა
მოაწყოს სკოლა ისე, რომ იზიდავდეს
თავისკენ საუკეთესო ძალებს. თუ ჩვენ
რივიანათ არ ვზრუნავთ სკოლაზე, არა
გვტკივა გული მის საჭიროებებზე, არა
ვცდილობთ მივიზიდოთ მასთან და მის
სათავეში დავაყენოთ ცხოველი ადამიანე-
ბი, მაშ ტყუილად-ღა ვჩივით სკოლის
სიმკაცრეზე. რასაც დასთესავ, იმას მომიკი.

III

„ბეჭრი ცოდნა ვერ აკეთებს
დიდს ჭკუას“.

გერაკლიტი.

შებდნენ ერთმანეთს ქუჩაზედ ორი
ნაცნობი, რომელი კაცი.

— საიდან მოდიხარ შენ? — ეკითხება
ერთი.

— პლინიასგან.

— როგორ პლინიასგან? ჩვენი დიდი
ნასწავლისაგან? შესანიშნავი პლინიასგან?

— დიახ, იმისაგან. მე ამ ცოტა ხანში
გავეცანი მას და უკვე რამდენჯერმე ვი-
ყავი მასთან.

— აი ბედნიერი! მაშ, მიახმე, როგორ
სცხოვრობს ის, რას აკეთებს?

— რას აკეთებს? — სულ სწერს, ან
კითხულობს, მომეტებულად კითხულობს;
კითხულობს სეირნობის დროს, კითხუ-
ლობს ქამის დროს, როდესაც ბანაობს,
მაშინაც-კი კითხულობს.

— ერთი მითხარი, თუ ხათრი გაქვს, —
განცვიფრებით ჰკითხა გულუბრყვილო
რომაელმა. — სულ კითხულობს და კითხუ-
ლობს. მაშ როდისღა ფიქრობს ის?

პლინიას ნაცნობი შეკრთა. ის გააშ-
ტერა ასეთმა კითხვამ.

— მართლაცა და, თუ კაცი დილიდან
სალამომდის სულ კითხულობს, მაშ რო-
დის-ღა ფიქრობს? მთელი მისი დრო არის
შთანთქმული სხვისი აზრების შეთვისებით.
საღლა არის ადგილი და დრო მისი საკუ-
თარი აზრების მუშაობისთვის?

ეს კითხვა დიდად საყურადღებოა. გო-
ნიერულად ჰამასმის გამოცანა იმაში-კი
არა მდგომარეობს, რომ რაც შეიძლება
ბევრი ნაქრები გადაყლაპოს კაცმა, — არა-
მედ იმაში, რომ ჩაყლაპული საუკეთესოდ
შეითვისოს სხეულმა, გადააქციოს სისხლად
და ხორცად, სასარგებლო ნაწილები მი-
ითვისოს, ხოლო დანარჩენი გაიშოროს.
ეგრევე უნდა ითქვას კაცის გონიერულ,
მეცნიერულ განათლებახედაც. აქ უმთავ-
რესი ის-კი არ არის, რა გაიგოს კაცმა;
არამედ — როგორ გაიგოს; ის კი არ არის,
რაც შეიძლება მეტი დაისწავლოს, არა-
მედ — დასწავლული კარგად შეითვისოს.
ადამიანის თავი დასაწყობი ადგილი კი
არ არის სხვისი ავეჯების შესანახად. ეს
ცხოველი სულია, სადაც მიმდინარეობს
დაუტყობელი მუშაობა. ეს არის თავი-
სებური საქმლის-მომხარშავი მანქანა შე-
სათვისებლად მიღებული გონებითი მასა-
ლისა. და როგორც სხეულისთვის საჭი-

როა თავის საკუთარი კუჭის წვენი, შესამუშავებლად გარედგან მიღებული საჭმელისა, — აგრეთვე საჭიროა კაცისათვის მუშაობა საკუთარის აზრისა, შესათვისებლად გარედგან მიღებული წიგნურ ცოდნისა. თუ კუჭს საკუთარი თავის წვენი არა აქვს, საჭმელი ვერ გადაიხარშება, და მოხდება მხოლოდ განაგვიანება კუჭისა; ეგრეთვე თუ კაცს თავისი საკუთარი აზრი არა აქვს, რამდენიც და რანაირი ცოდნაც უნდა შეიძინოს, მოხდება მხოლოდ განაგვიანება თავისა. ასეთი ძალდატანებითი, მექანიკურად შეთვისებული სწავლა კი არ ამტკიცებს კაცის გონებას, არამედ აჩლუნგებს მის გონებრივს ძალებს. ვითარდება მხოლოდ ერთი მეხსიერება; თავის საკუთარი მოსაზრება, შემოქმედებითი ძალა გონებისა კი სუსტდება. კაცმა ძალიან ბევრი იცის **სხვისი**, და არაფერი არ შეუძლიან სთქვას **თავისი**.

ძველი ქვეყანა ამის შესახებ უფრო ბედნიერი იყო ახალზე. იქ ნაკლებს სწავლობდნენ, სამაგიეროდ მეტს ფიქრობდნენ; ცოტა იცოდნენ, მაგრამ ბევრს აზროვნობდნენ. ამიტომ ძველმა დრომ მოგვცა დიდი გონებრივი ძალები. ჟამთა ვითარების მსვლელობით ცოდნა იზრდებოდა, მისი შეთვისება მოითხოვდა დიდსა და დიდს გონებრივი ძალების დახარჯვას, ცოტა სივრცე ღა რჩებოდა საკუთარის შემოქმედების გამოსაჩენად. განმეორდა იგივე, რაც თანამედროვე სწავლულის კაბინეტშია: მთელი ოთახი წიგნებით არის გავსებული, ასე რომ აღარ შეუძლიან კაცს აღარც გავლა, აღარც მობრუნება, აღარც დაჯდომა, აღარ ადგომა.

ჩვენი თანამედროვე სკოლა ამ შემთხვევაში მივიდა თვით უმწვერვალესობამდის. იმან მთლად გაახვია მოწაფეები სასწავლო ნივთიერებაში. სალაპარაკოდ და საფიქ-

რებლად აღარ სცალიან ეხლანდელ მასწავლებელს ახალგაზღვრებას.

მეტად ბევრი საგნებია მიყრილი სკოლაში. აიღეთ, მაგალითად, სტუდენტი — მედიკი, იმას არამც თუ რამდენიმე ათეული სპეციალური საგანი აქვს სასწავლებელი, არამედ თითო საგანს კიდევ ორისამიხუთი განყოფილება აქვს: მაგალითად, ანატომია შედარებითი, ანატომია პათოლოგიური და ანატომია ტოპოგრაფიული. სტუდენტ ტენოლოგს თითქმის ათი ტენოლოგია აქვს, და ყოველივე ეს ერთი-ერთმანეთზე მახლობელია, ერთგვარია, ასე რომ ერთი და იგივე სხვა და სხვა სიტყვებით მეორდება. მაგრამ უმთავრესი ნაკლი ამაში არ არის.

უმთავრესი ნაკლი იმაშია, რომ მეტისმეტად გავრცელებულია სასწავლო საგანი. რამდენია წიგნში დაწერილი უბრალო რამე, უმნიშვნელო — წვრილმანი, გამოუსადეგარი ციფრები, სახელები, რომლებიდგანაც შემდეგ ერთი თვისა, სულ ბევრი ერთი წლისა, და ზოგჯერ ერთი კვირისა აღარა რჩება (და საბედნიეროდ აღარა რჩება) არავითარი კვალი.

გასაკვირველი არ არის ამის შემდეგ, რომ ჩვენი მოსწავლე ახალგაზღვრება საზოგადოდ დიდად განვითარებული არ არის, ცოტა ნაკითხია, ხშირად არა აქვს თვით ელემენტარული შემეცნება საქვეყნო კითხვებისა. მას არ სცალიან გაეცნოს ამათ, დაფიქრდეს საფუძვლიანათ, გაარჩიოს ისინი; და ყველაფერი ეს ხდება უაზრო მეცნიერულ სხოლასტიკის გულისთვის, რომელიც დიდი ხანია არხივში უნდა ჩაჰბარებოდა.

საშუალო სკოლაში საქმე უკეთესად არ არის, თუ ცუდათ არა, უმაღლესთან შედარებით. უმაღლეს სასწავლებელში მოსწავლე მაინცა და მაინც ისე ყოველ-

თვის არ არის მიჯაჭვული ლექციებზე; იმას მუდამ დღეს ლოდით მაინც არ აწევს გაკვეთილები. საშუალო სკოლის მოწაფე მიჯაჭვულია სასწავლებელ წიგნთან, ხოლო სასწავლო წიგნებში უფრო მომეტებული და უსაჭირო მასალაა, მინამ ლექციებში. წლითი-წლობით აქ მუშაობს მხოლოდ მეხსიერება. მოსწავლე სწავლობს და სწავლობს. კითხვისთვის ცოტა რჩება დრო; დაფიქრებისთვის წაკითხულზე—კიდევ უფრო ნაკლები. საკუთარი შემოქმედებითი მუშაობისთვის ადგილი არ არის; აზრი მოქმედობს ზანტად, მერმედ ხდება უფერულად. მოწაფე ათავებს სკოლას, იღებს სიმწიფის მოწმობას, მაგრამ გონებით იგი სრულებით არ დამწიფებულა; იმას არა აქვს მწიფე აზრი. სკოლაში აძლევენ მას რამდენიმე მზამზარეულს შემეცნებას; ესენი აქვს მას დრომდის; მაგრამ ცხოვრებასთან პირველსავე შეხლაზე ადვილად სტოვებს მათ. ის ცხოვრებაში შედის მოუმიზადებელი და ამიტომ ადვილად გაჰყვება ხოლმე პირველსავე შეხვედრილს მიმდინარეობას.

სკოლის მიზანი ამნაირათ შეუსრულებელი რჩება. სკოლას არ მოუმიზადებია მოწაფე დამოუკიდებელი მუშაობისათვის. იმას არამც თუ არ აღუზრდია მოწაფეში მტკიცე, ძლიერი ხასიათი სიმართლესა და სიკეთეში, არამედ არ განუვითარებია, არ განუმტკიცებია აზრიც კი. იგი მისდევდა აქამდის ცოდნის რაოდენობას, მოითხოვდა მხოლოდ ცოდნის სინამდვილეს, ავიწყდებოდა, რომ ბევრი ცოდნა არ აკეთებს ჭკუას. ჭკუა იზრდება და მტკიცდება არა მექანიკურის შეთვისებათ შესწავლულისა, არამედ თავისუფალის შემუშავებით ამ შესწავლულისა. დაე ეს ცოდნა ნაკლები იყვეს რაოდენობით, მაგრამ მასთან გატარებული იყვეს თავის

საკუთარ აზრში; ადამიანმა თავის შინაგონის დაჭინებულის მუშაობით ეს ცოდნა თავის საკუთრებად უნდა გაიხადოს. ალფრედ მიუსსე კონიერის სიამაყით ამბობს: „მე ვსვამ პატარა ქიქიდვან, მაგრამ საკუთრიდვან“.

საჭიროა სკოლაში შემცირდეს სამოსწავლო ტვირთი, ყურადღებით გადათვალთვალდეს ყველა პროგრამები და გამოირიცხოს ყოველივე ის, რაც მეტად არის მიჩნეული. დარჩენილი თავისუფალი დრო არ შეივსოს სამოსწავლო მასალით, არამედ მიეცეს მასწავლებლის და მოსწავლეთა განკარგულებაში. ესლა ხომ იმათ არა სცალიანთ ერთმანეთში ან წაიკითხონ რამე, ან ილაპარაკონ, ან იფიქრონ. ზეპირათ-სწავლა, როგორც რაღაცა საშინარი მოჩვენება, თავს წასდგომიათ მასწავლებელსა და მოწაფეს და ეუბნება: „შემდეგ განაგრძეთ, შემდეგ და შემდეგ!“ და ეს ორი არსება შებმული ერთ ურემში, მიდიან უსვენებლივ, და თანდათან უფრო ბოროტდებიან ერთმანეთზე. ეს ორი „მტერი“ უნდა დავამეგობროთ, უნდა გავხადოთ ხელ-ჩაბმულ მუშაკებად, ორივესთვის ერთნაირად ძვირფას საქმეში, რომელიც არის გონებრივად და ზნეობრივად განვითარება.

იმისი ფიქრი, რომ ახალგაზდა აზრი შეიძლება გატაცებულ-იქმნას, შეიძლება მან გზას გადაუხვიოს, ეს უადგილოა. უნდა ითქვას, რომ ეს აუცილებელიც არის. იჭვნეულობა, კრიტიკულად დაფასება ბავშვურ მსჯელობათა, შეხედულებათა ადრე თუ გვიან მოდიან სიტაბუტეში. ბავშვობაში ადამიანი უყურებს ყველაფერს უფროსების თვლით, მისი მსჯელობანი დამყარებულია სხვის შეხედულობაზე; ის თითქმის ხელით სატარებელია. როდესაც წამოიზდება, ბავშვს უნდა

მიენიჭოს თავისუფლება, უნდა იაზროვნოს დამოუკიდებლად, უნდა თავისი საკუთარი შეხედულობა იქონიოს. ხდება გადაშინჯვა ყოველივე იმისა, რაც მიღებულია ბავშვობაში. აი აქ არის საშიში, რომ ბავშვი მარტოდ არ დარჩეს ამ მდგომარეობაში; იმას ფრიად ესაჭიროება კარგი, გამოცდილი, სულიერად—მწიფე და მახლობელი ხელმძღვანელი კაცი, რომელსაც ეწოდება **მასწავლებელი**.

განსვენებული ვლადიმერ სოლოვიოვი გიზნაზიურ წლებში იყო მეტად ჟარის-მყოფელი და მატერიალისტი. მისი მამა, შესანიშნავი ისტორიკოსი, დამშვიდებით უცქეროდა ამ ჭაბუკურს ჭირვეულობას.

— გაივლის! — ამბობდა ის. — თავის დროზე ყველაფერი დონაზე დადგება. საუკეთესო ყურძნის წვენი პირდაპირ ვაზიდგან ბოთლში ღვინოთ არ ჩამოდის. რამდენიმე ხანს იგი დულს, მაშინ მღვრიე და მწარეა. შემდეგ სიმღვრიეც და სიმწარეც გაივლის. გაუვლის დულილი ვლადიმერსაც.

მართლაც თავის დროზე ყველაფერმა გაიარა. პირველი ძლიერი და დაბეჯითებითი ხმა წინააღმდეგ მატერიალიზმისა და პოზიტივიზმისა რუსეთში იყო ხმა ვლადიმერ სოლოვიოვისა. მისი აზრი მთელი სიცოცხლის განმავლობაში განსაკუთრებით ძლიერად მუშაობდა ქრისტიანულ ფილოსოფიაზე; ერთი სიტყვით, იგი გახდა ღრმად მორწმუნე ადამიანი.

ეს მაგალითი არის საუკეთესო საბუთი იმისი, რომ არ არის საშიში დულილი ახალიმაჭრისა; საჭიროა მხოლოდ მდულარე მაჭართან იყვეს გამოცდილი მეღვინე.

IV

მრავალს ჩვენგან სიყმაწვილეში წაუკითხავს გუსტავ ემარის თხზულებანი

შესახებ ჩრდილო-ამერიკელ ინდიელების ცხოვრებისა. რანაირის გულის ფანქალით უდევნებია ყურადღება წამკითხველს ბრძოლისათვის ორის მტრულად განწყობილი ხალხისა—აპახებისა და კომანჩებისა! გულს-მოდგინეთ წაუკითხავთ ის ფურცლები, სადაც არის აწერილი სამხედრო მოხერხებულება ერთის მხრივ და მარჯვედ განდევნა მტრებისა—მეორეს მხრივ.

იგონებ ეხლა ბავშვურ შთაბეჭდილებებს იმ წიგნიდგან, ადარებ იმათ მაშინდელ სკოლის სინამდვილესთან და ხედავ, რომ ჩვენთვის არ იყო საჭირო ამერიკაში გაქცევა სამხედრო ამბების სანახავად, როგორც ბევრი ჩვენგანი ამაზედ ოცნებობდა: მთელი ჩვენი სკოლის ცხოვრება აშკარად წარმოადგენდა ერთმანეთთან ბრძოლას „აპახებისას“ და „კომანჩებისას“: მოწაფეები იყვნენ ერთის მხრივ მტრულად-განწყობილი ხალხი, მასწავლებლები—მეორეს მხრივ. აქ რამდენიც გააკეთილი იყო, იმდენი ბრძოლა ხდებოდა: ერთნი ეცემიან თავს, მეორენი სცდილობენ მოიგერონ. მასწავლებლები სცდილობენ დაიჭირონ, „ჩასჭრან“; მოწაფეები ხმარობენ მთელს თავის ნიჭს, რომ მოატყუონ მასწავლებელი.

გაჩნდა რაღაცა თავისებური საომარი ვარჯიშობა. მასწავლებელი რიგზე არა ჰკითხავს: გუშინ ჰკითხა, დღეს ხელ-მეორედ უძახის; მოწაფის გამოძახილზე, მასწავლებელი უცქერის ჟურნალის ბოლოს, გვარს-კი ასახელებს ზევით დაბეჭდილს; კლასში სიარულის დროს მასწავლებელი უცხად—მოულოდნელად ბრუნდება უკან, სცდილობს შეუმჩნეველად მიეპაროს მოწაფეს, როდესაც იგი გატაცებულია წიგნში ცქერით, ან სხვისი რვეულიდგან გადმოწერით;—ერთი სიტყვით, მუდმივი ბრძოლაა „აპახებს“ და „კომანჩებს“ შორის.

მოწაფეები თავიანთ მხრივ ხმარობენ ზომებს თავის დასაფარავად: ერთი-ერთ-მანეთის რვეულიდგან სწერენ, უჩურობენ, კლასში გზავნიან ერთმანეთში ქალაქის პატარა ნაქერზე გაკეთებულ ამოცანას, მოტყუებით იყურებიან წიგნში, გაკვეთილს სწერენ კარანდაშით პარტაზე, ხელის გულზე იკრობენ პატარა ქალაქს, რომელზედაც წვრილი-წვრილი ასოებით არის დაწერილი გაკვეთილის პასუხი.

ყოველივე ესენი ჩვეულებრივი, ყველასათვის კარგად ნაცნობი, სურათებია; მაგრამ, მიუხედავად იმისა რომ ესენი ჩვეულებრივია, მაინც საშინელებას წარმოადგენენ. ეს ხომ თვალთმაქცობაა, მოტყუება და ვერაგობა.

ვეროპის დიდ ქალაქებში მაძებარ განყოფილებებთან იმართება „ქურდების“ მუზეუმები, სადაც შეგროვილია ყოველგვარი იარაღები ქურდობისა, ტაცებისა. იმათ დათვალეირებაზე კაცს გული ცუდად უხდება. ამ იარაღების გამოგონებაზე რამდენი ჭკუაა მოხმარებული და რაზეა ყოველივე ეს მიმართული!

ესლა რომ პედაგოგიურ მუზეუმებთან გაკეთდეს განყოფილებანი მოწაფეების გაიძვერაობისა, რას იგონებდა იქ გულმართალი ადამიანი? სურათი მეტად თავზარ-დამცემ შთაბეჭდილებას მოახდენდა.

კონსტანტინე აქსაკოვი ვერ იტანდა უსამართლობას; მას აღელვებდა სულ უბრალო ტყუილიც. ის, მაგალითად, არასოდეს ნებას არ აძლევდა მოსამსახურეს, რომ უარი ეთქვა მოსული ადამიანისთვის იმ საბუთით, რომ ბატონი შინ არ არისო, თუ ის სახლში იყო. მოსამსახურე ვალდებული იყო ეთქვა: „ბატონი შინ არის, მაგრამ საქმე აქვს და ბო-

ლიშს ითხოვს; არავისი მიღება ესლა არ შეუძლიან“.

— ესე რათ იქცევი? — ეუბნებოდა მას მამა. — განა ძნელია თქმა: „სახლში არ არის?“ თორემ შეიძლება ეწყინოთ.

— ტყუილად ეწყინებათ, — უპასუხებდა კონსტანტინე. — ჭკვიან კაცს უნდა ესმოდეს, რომ შუა სიტყვაზე არ შეიძლება დატოვება სერიოზული მუშაობისა, რომ აზრის შეწყვეტა არ იქნება. ტყუილი კი ყოველთვის ტყუილია, ესე იგი, რაღაც კუდი, საზიზღარი, სულმოკლე სამარცხვინო.

წარმოიდგინეთ ახლა, რომ ასეთი პატროსანი და მართალი ყმაწვილი კოწია მოხვდა იმ სკოლაში, სადაც ზემოთ აღნიშნული გაიძვერაობა ხდება მოწაფეებისა. რანაირი ზნეობრივი ტანჯვა უნდა განიცადოს იმან! როგორი ცეცხლი დატრიალდება იმის გულში! და ვინ დადგება იმის თავდებად, რომ სკოლის ომი „აპახებისა“ და „კომანჩებისა“ არ დაამახინჯებს მას?

ერთხელ შევხვდი ნაცნობს პროფესორს, კაცს დიდად პატიოსანს. მოდის ძალიან დაღონებული.

— რა დავმართვიათ? — ვეკითხები მე. უსიამოვნება ხომ არა შეგემთხვათ-რა?

— საძაგლობა და არა უსიამოვნება, — გაჯავრებით სთქვა იმან. — ეს არის ესლა შევხვდი ძმისწულს, ვეკითხები:

— საით?
— გიმნაზიაში.
— რათ?
— ამხანაგს უნდა დაეუწერო ეგზამენის თხზულება.

— კაცო, ეგ ხომ მოტყუება, ვერაგობა, საძაგლობა, სიყალბეა, — ვეუბნები მე.

— მაშ რა ვუყო, — მიპასუხებს ის, — არ იქნება ამხანაგს არ დავეხმარო.

თქვენ წარმოიდგინეთ, როგორი კარგი და პატიოსანი იყო ის ყმაწვილი ბავშვობაში! მისი მამა ძალიან ყურადღებას აქცევდა შვილს და უფრთხილდებოდა, როგორც თვალის გუგას. თქვენ იცით, როგორი წმინდა კაცი იყო მისი მამა! მადლობას არ ეტყოდა ის მამა სკოლას შვილისათვის.

ამ მხრივ არ ეტყვიან მადლობას სკოლას არც სხვა მშობლები. ჩვენი სკოლა არ ასწავლის თავის მოწაფეებს პატიოსნებას და ზნეობრივს რიგიანობას.

გინახავთ თქვენ როდისმე სიმწიფის ატტესტატის მისაღებ წერის ეგზემენი? დამახასიათებელი სურათია.

ვებერთელა დიდ დარბაზში თითო საშენი ადგილის დაშორებით სდგას პატარა მაგიდები. თითოზედ ერთმანეთიდგან განცალკევებით სხედან გიმნაზიის მოწაფეები, თითქოს დიდი დამნაშავენი იყვნენ, ცალკე დამწყვდეულები. დარბაზში მკვდარი სიჩუმე სუფევს. დირექტორი, ინსპექტორი და ორი-სამი მასწავლებელი არ ამორებენ თვალს ეგზემენის დამკერალებს, რომ ისინი როგორმე ერთმანეთს არ დაეხმარნენ, არ ჩაიხედონ ჩუმად-მოტანილს წიგნებში.

რა ვუწოდოთ ამას? სრული ზნეობრივი სილატაკვა სკოლისა. მასწავლებლები უვლიდნენ მოწაფეებს შვიდი—რვა და ათი წლის განმავლობაში; და ბოლოს-კი ახდილად აღიარებენ, რომ ისინი სრულებითაც არ ენდობიან თავის მოწაფეებს, არ მიაჩნიათ ისინი პატიოსნებად.

მიუხედავად ზედა-მხედველობის ყოველგვარი სისასტიკისა, მოწაფეები, კანდიდატები სიმწიფის ატტესტატისა, მაინც ატყუებენ მასწავლებლებს. გამოდის რაღაც საშინელი სურათი, სადაც ერთნი იჭერენ, ეძებენ, ხოლო მეორენი იმალებიან,

სკდილობენ მოატყუონ მოწინააღმდეგენი. დასთანხმდით, რომ თუ ეს პედაგოგიკაა, მაშ არის პედაგოგიკა, „აპახებისა“ და „კომანჩებისა“.

ჩვენი სკოლა, ასეთი განწყობილება მოწაფისა მასწავლებელთან, მუდმივი ომი „აპახებისა“ და „კომანჩებისა“ ვნებას აყენებენ სკოლის ზნეობასაც. ჩვენი სკოლის მორალი არის განსაკუთრებითი მორალი, ან, უკეთ რომ ვსთქვათ, სამწუხაროდ, უარყფთა მორალისა, აი ამის მაგალითი.

ერთ-ერთ უმაღლეს დახურულ სასწავლებელში მიდის სავარჯიშო მეცადინეობა. ამ მეცადინეობაში განსაკუთრებით ცოცხალ მონაწილეობას იღებს სტუდენტი საუცხოვო კარგი ყმაწვილი. გათავდავარჯიშობა, ის მიდის ზევით საავადმყოფოში. იქ შემთხვევით შედის დირექტორი.

— რას აკეთებთ აქ ბ. ტონო №?

— თავი საშინლად მტკივა.

— აი გმირი!— ელიმება დირექტორსა— საშინლად გტკივათ თავი, ასე გაცხარებულათ-კი მსჯელობდით. ყოჩაღ!

— მაპატიეთ, — შერცხვენით უპასუხა №, — მე თქვენ მოგატყუეთ, სრულებით არა მტკივა რა.

— მომატყუეთ? — განცვიფრდა დირექტორი, — რატომ?

— მაშ სხვანაირად როგორ მოგვტყუელიყავ? — დარცხვენით გაიღიმა №, — თქვენ ხომ მთავრობა ხართ, — ხოლო მთავრობას, არ არის მიღებული, რომ მართალი უთხრან.

აი საშინელება ჩვენი სკოლისა: მოწაფე შეჩვეულა მასწავლებელს ტყუილი უთხრას; და ამ ტყუილით გაჟღენთილ სკოლის ჰაერში ჩვენ შვილები რჩებიან გძელი წლები; ეჩვევიან მუდმივ ტყუილს,

როგორც რაღაცა ჩვეულებრივს, ზოგჯერ კიდევაც თითქოს გამირულს, საქებას. განა უცნაური არ არის ამის შემდეგ ლაპარაკი ჩვენის სკოლის გავლენაზედ?

სამწუხარო და სასაცილოა, — სთქვა ერთხელ ვლადიმერ სოლოვიოვმა, — როცა ლაპარაკობენ სკოლის აღზრდის გავლენაზე ჩვენში. როგორი გვაქვს ჩვენ სასკოლო აღზრდა! ჩვენ არა გვაქვს მიმზავსებაც კი აღზრდისა. ჩვენა გვაქვს მხოლოდ გარეგნული წვრთნა.

ჩვენმა სკოლამ უნდა აიყაროს იარაღი, მოსპოს ომი „აპახების“ და „კომანჩების“, დაშალოს ორი მტრულად განწყობილი ბანაკი და გახდეს ერთ მეგობრულ, მოსიყვარულე ოჯახად. დროა შევიგნოთ, რომ დასჯა, დამუქრება და შიში ცუდი თანაშემწენი არიან სკოლის საქმეში. სკოლა გაუმჯობესებული კახარმა კი არ არის, სადაც მთელი წესი დამოკიდებულია **გარეგან** სასტიკ დისციპლინაზე; სკოლა უნდა იყვეს თანაშემწე კარგის ოჯახისა. მასში ყოველივე უნდა იყვეს დაფუძნებული თბილ ალერსზე, ცხოველ სიყვარულზე, სრულს ნდობაზე. მისი დანიშნულება იმაში კი არა მდგომარეობს, რომ შიშით დაახშოს ცუდი მიდრეკილებანი, არამედ იმაში, რომ სიკეთით გააღვიძოს კეთილი გრძნობები. გაღვიძებული ძლიერი გრძნობა თითონ მოსპობს ცუდ მიდრეკილებათა. სიკეთის გაღვიძება სიკეთითვე შეიძლება, სიყვარულისა სიყვარულით, როგორც ცეცხლს აღვივებენ ცეცხლით.

შესანიშნავი გამწვრთნელი ცხოველებისა ღურთავი ამბობს, რომ ის მოქმედებდა ცხოველებზე ალერსით, და არასოდეს არ იღებდა ხელში მათრახს. ასეთი საშუალებით ის ყოველთვის გამარჯვებულად მოქმედებდა. რა თქმა უნდა, ბავშვის

რბილ გულზე არა ნაკლებად იმოქმედებს ალერსი და სიყვარული, მინამ ცხოველებზედ.

დასჯით, დამუქრებით შეიძლება გაბოროტდეს მგრძნობიარე რბილი გულიც; ხოლო სიყვარულით და ალერსით შეიძლება გასწორება თვით ბოროტ-მოქმედისაც. წარსული საუკუნის დასაწყისში, ეგრედ წოდებულ არაკჩევშინის საშინელ დროს, ერთ-ერთ პოლკში მსახურებდა აფიცერი მურავიოვი. გარშემო საშინელი მათრახით ცემა იყო გამეფებული; მხოლოდ მარტო ის არავის არა სჯიდა.

— ყველაზე ნამდვილი საფუძველი დისციპლინისა, — ამბობდა ის, — არის სიყვარული სალდათისა აფიცრისადმი და მსახურისადმი, და არა შიში წინაშე მათრახისა და წკებლისა.

იმას არ ეთანხმებოდნენ; ამბობდნენ რომ ის აფუჭებს სალდათებს, რყენის; ბოლოს, უთხრეს აეყვანა თავის როტაში ერთი ქურდი და ლოთი კაცი, რომელზედაც ვერას გზით ვერ იმოქმედეს ცემით.

მურავიოვი დასთანხმდა, და როდესაც სალდათი მოიყვანეს მის როტაში, ის დიდხანს ელაპარაკებოდა მას ტკბილად.

— შენ, უთუოდ, თავიდგანვე ცუდად სცხოვრობდი; შენს გულში ბევრი ბოროტებაა მოგროვილი. ჩემთან შენ დაისვენებ სულით, შენ თითსაც ვერავინ დაგაკარებს. მე ვიცი, ძნელია შენი თავის შემაგრება, მაგრამ იმედი მაქვს შენი. შენ შენი თავის უფროსი იქნები.

სალდათი იმ დღესვე დაითრო და უწესოება მოახდინა. მურავიოვმა მიიწვია იგი დილითვე და უთხრა:

— გთხოვ თავი შეიმაგრო, ნუღარ მოიქცევი ამნაირად. ერთი კვირის შემდეგ, სალდათმა მოჰ-

პარა ამხანაგს წაღები და იმის ფასით დაითრო. მურავიოვმა ხელმეორედ დაარია. ერთი კვირის შემდეგ, სალდათი კიდევ დაითრო და უწესობა მოახდინა.

მურავიოვმა დაუძახა იმას თავისთან და უთხრა: შე ძალიან მეცოდები. მებრალები, რომ შენ სრულებით დაგკარგვია სინილისი. კეთილი მოქცევით შენგან კარგი არა გამოდისრა; მაგრამ მაინც არ დაგსჯი; წადი! ხელს არ გახლებ.

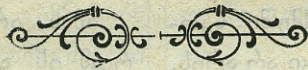
სალდათმა ქვითინი ამოუშვა; დაიხოქა და ხვეწნა დაუწყო: „მაპატიეთ; მეტს აღარ ვიზამ. შე არა მჯეროდა თქვენი გულწრფელობა. ეხლა ვხედავ, თქვენ მართლა კეთილი კაცი ყოფილხართ; მე-კი მეგონა, რომ ქვეყანაზე აღარ არის არც სიკეთე, არც სიმართლე“.

სალდათმა შეასრულა თავისი სიტყვა, და კარგად მსახურებდა.

განა სკოლაში ბავშვებს შორის შეიძლება იყვეს ასეთი გაბოროტებული, როგორც ეს მურავიოვის სალდათი? მურავიოვმა თავისი ლოთი და ქურდი სალდათი კეთილად გარდაჰქმნა დაუსჯელად.

ცხოვრებაში არ არის ძალა, სიყვარულზე უძლიერესი. ვინც ხმარობს სიყვარულს, იგი ყოველთვის გამარჯვებულია. გამარჯვება მასწავლებლისა მოსწავლეზე მაშინ იქნება სრული, როდესაც იგი მოეპყრობა მოწაფეს სიყვარულით აღსავსე გულით.

განათში ნამყოფი.

ნიკოლოზ ბარათაშვილი

(გაგრძელება)

აღ. ჭავჭავაძემ მშვენივრათ დაგვიხატა სიყვარულის ხორციელი მხარე, სხეულის სილამაზესთან დაკავშირებული. ნიკ. ბარათაშვილმა ყურადღება მიაქცია მშვენიერებას და სიყვარულს იმ მხრით, რამხრითაც მსჯელობს მათზე ახალი რომანტიკული სკოლა. ვერსად შეხედებით მის ნაწერებში აღვიღებ, რომლებშიც იყოს გატარებული ხორციელ სიყვარულით და მასზე დამყარებულ ვნებათა ღელვით გატაცება. განვიხილოთ ამ აზრის დასამტკიცებლად რამდენიმე მისი ლექსი:

1. თავადის ჭ..... ძის ასუჯს. (1893 წ.)
პოეტს მოსწონს მისი მშვენიერი ხმა,

ტკბილი სიმღერა, თვალთ რონინება და ღიმილი.

„სადაც ხარ იმ მხარეს,

მოჭყეენ სიამეს,

უშენოდ მოჭსცდეს მსიარულება!

შენის ენითა,

სავსე ლხენითა

ვინ არა იგძმნას გულ კეთილბა!

2. სატრფოვ მახსოვს... (1840 წ.)...
სატრფო სტირის, მაგრამ ამ სოფელს კი არა. მისი მოწყენილი სახე არ ჰგავს ხორციელს სახეს... სატრფო სტიროდა პოეტის ობლობის მოლოდინის გამო.

„ახლაც, ოდეს ვნახავ სადმე
ცრემლსა თვალთა მშვენიერთა,
გულამსკვნით გიგონებ მე
დღეთა ჩემთა ბედნიერთა!

3. შევიშრებ ცრემლსა (1843 წ.). სი-
ტურფის ღმერთმა, რამეღმაც უფველნი კე-
თილნი შეიერთა, პოეტის სულს

„მაცხებრა ცის ნიჭნი ქვეყნად
და თავის მკობად (საქებრად) ჰქმნა იგი
შკაბსად“

პოეტს უყვარს ეს ღმერთი შვენიერე-
ბის მომცემი...

„მისი წარმწყმედი, მაცხფანებელი,
განამბრძნობელი, გამხელებელი!“

ცხადია, რომ ამ ლექსში პოეტი შეას-
ხავს ქებას შვენიერების იდეას, რომლის
მსახურნი უმთავრესად არიან მგონები.
თუ ეს იდეა არაა განხორციელებული
ნაწარმოებში, უკანასკნელი არაა ხელოვ-
ნური სიტყვა-კაზმული ნაწარმოები.

4. „მადლი შენს გამჩენს... 1845 წ.).
პოეტის შავთვალეზიანი სატრფო მზეს და
მთვარეს წააგავს; წყნარია და საამურო
ხმიანი... პოეტი მას თანაგრძნობას სთხოვს
და თავს აბრალებს:

„დედის ერთა ვარ: ნუ მომკლავ,
ნუ დამანახებ სოფელსა“

პოეტი სოფლის მუშაა, ყარბი, საწყა-
ლი... სიმარტივის მოყვარული. მისი ამ-
ხანაგია—ნაბადი და ძობილი კი—ბასრი
ხანჯალი... სოფლად სხვა სიმდიდრეს ის
არ ელტვის. მხოლოდ ის ენატრება,
რომ შავ-თვალა ქალის გული მას ეკუთვ-
ნოდეს, მისთვის ძვერდეს... მაშინ მისი
არსება დატკებება წმინდა სიყვარულით.
დედამიწაზე ამაზე უდიდესი საუნჯე აღარა
არის რა.

5. ცის ფერს... პოეტს უყვარდა ცის
ფერი, ლურჯ-ლავჯარდი ფერი:

„თვალეებში მშვენიერს
ვეტრფი მე ცისა ფერს;
მოსრული იგი ცით
გამკრთის სიამით“.

პოეტი, ნერვიული აგებულობის მქო-
ნებელი, თითქოს გრძნობს სიკვდილის
მოახლოებას და ცის დასთა შორის გადა-
სახლებას... წინასწარ გრძნობს უცხო
მხარეში, სამშობლოს გარეშე სიკვდილს
და ამბობს:

ფიქრი მე სანატრი
მიმიწვევს ცისა ქედს,
რამ ეშხით დამდნარი
შევერთო ლურჯსა ფერს.
მფხველები ვერ ვნახავ
ცრემლსა იე მშობლიურს,
მის ნაცვლად ცა ლურჯი
დამაფრქვევს ცვარს ციურს.
სამარეს ჩემსა, რას
განს ნისლი მოეცვას,
იგიცა შესწირას
ციაგამ ლურჯსა ცას.

6. რად ჰქვედრი კაცსა, ბანოვანო, პირ-
უმტკიცობას? (1842 წ.)

ამ ლექსში გამოხატულია პოეტის ფი-
ლოსოფიური შეხედულება მშვენიერების
შესახებ.

ლექსის დასაწყისში პოეტი მიმართავს
ბანოვანს (გათხოვილს ქალს) და ეკითხე-
ბა, რათ აყვედრის კაცს (მიჯნურს) პი-
რუმტკიცობას (ღალატს, აღთქმის გატე-
ხას) და რათ ემდურის მის ცვალებადს
გრძნობას. იმის მიზეზი, რომ მას მიჯნური
არ ემსჭვალვის საუკუნო ტრფიალებით,
ისაა, რომ თვითონ ქალი სიყვარულის
შესახებ ყალბი აზრის არის: მას ჰგონია,
რომ საკმაოა სილამაზე სიყვარულის გა-
სამტკიცებლათ. თვით ქალი კი მიჯნურს
არ სცემს პასუხს შვენიერა სუფით: მას არ

ქართული ენის ინსტიტუტი

გააჩნია მშენიერება სულისა ხორციელ მშენიერებასთან ერთად.

შემდეგ პოეტი განასხვავებს სილამაზეს და მშვენიერებას ერთმანეთისგან... სილამაზე იმისი აზრით ხორციელების ნიჭია, მისი კუთვნილებაა. როგორც ხორცი ბერდება, ჭკნება, ის მისი კუთვნილება სილამაზეც თავის დროზე დაჭკნება ყვავილის მსგავსად. შემდეგ პოეტი საფუძვლიანად ამბობს სილამაზის მიერ გამოწვეულის სიყვარულის შესახებ:

„გული მხოლოდ მისდა შენამსჭვალე
ცვალებადა, წარმავალი და უმტკიცები (აზა უტკიცე)

მშენიერება, პოეტის სიტყვით,
„ნათელია ზეცით მოსული,
რამდენიმე ნათელდება ყოველი გრძნობა გული და სული“.

ადამიანი ღვთაების ნაწილია, მის კერძო, და მის უკვდავს სულს შეუძლიან ჰქონდეს „ტრფობის საუკუნო მადლი“.

„თვით უკვდავება მშვენიერსა სულში მდგომარეს,
მას ვერც შეითხვევს და ვერც ხანი ვერ დახებრებს“.

როდესაც ორი ასეთი სული ერთმანეთს დაუკავშირდება, მათ შორის ურთიერთობა დაუსრულებელი იქნება, კუბოს ფიცრამდის დატრფეველი.

„კავშირი ასეთ სულთა შობს სიყვარულსა, ზეგარდმო მადლით დაუხსნეხად დამტკიცებულსა“...

ასეთ სულთა კავშირი წარმოშობს ისეთს სანუკველს გრძნობას, რომ მასზე უტკბესი სასუფეველიც აღარ არის. ამ კავშირს, დამყარებულს სულიერს სიშენიერზე:

ცისა სხვიით აცისკრავნებს მშვენიერებას, და უკვდავებით ავარგავინებს ჭეშმარიტებას.

განხილული ლექსი გვიჩვენებს პოეტის შეხედულებას მშენიერების შესახებ, მან

თვისი ამ ლექსით ქართულს ენის უჩვენა სსფავარი სიყვარული და არა ისეთი, როგორსაც ალ. ჭავჭავაძე უმღერდა... ბარათაშვილმა დაგმო ქვეყანა გრძნობები, ხორციელნი ვნებანი, რაც მაშენებელია საზოგადოების ზნეობის უკიდურეს დაცემისა და მისთვის ცუდი, მავნელი მერმისის მაუწყებელია... ზნეობით დაცემული, გათახსირებული, ღვინის, მუცლის და ქვენა გრძნობათა მიმდევარი ერი—თვისს არსებაში ატარებს უტყუარს შხამს გადაშენებისა, გადაგვარებისა და დედამიწის ზურგიდამ აღგვისა და გაქრობისას. ცხადად სჩანს, რომ ბარათაშვილის დროსვე ქართველი ერის მოწინავე პირნი (საკმაოდ მცირე რიცხვი) სულით დავრდომილობას ეთხოვებოდა, მას იმედის სხივი უბრუნდებოდა, და ამის გამო გრძნობა მისი ცვალების პროცესს განიცდიდა, პატიოსნდებოდა, მალდებოდა, მისი ხასიათი სიმტკიცის საფეხურს მიახლოებულიყო და ამის გამო სიყვარული მას მიაჩნდა არა მხოლოდ ხორციელი სიამოვნების წყაროდ, არამედ უფრო მადლ მისწავებათა მხრდელად... ეს კია რომ, რომ ბარათაშვილის მიერ გამოხატული სიყვარული იდეალურია თითქოს განუხორციელებელია, მაგრამ ქართველი ერის სოფლ-მხედველობის ფსიხოლოგიური პროცესის ისტორიაში—მისი ასეთი დიდებული აზრი ერთს ფრად—მნიშვნელოვანს მომენტს, საფეხურს წარმოადგენს... და უჩვენებს, რომ ქართველმა თავისს განვითარებაში მე—19 საუკუნის წინ წადგა ბიჯი სხვა განათლებულ ერებთან ერთად. მართალია, გარჩეული ლექსი რაღაც შეუფერებელია გარეგნობით, თითქოს არც აკმაყოფილებს პოეზიის თეორიის მოთხოვნილებას ხელოვნებითის შემოქმედების შესახებ მაგრამ მასშიც,

ამისდა მიუხედავად, არის აზრთა პოეზია, პოეზია მსჯელობათა საფუძვლიანობისა... დამყარებული ხალხის შინაგანს, სულიერს ბუნებაში ჩასახულს სოფლმხედველობაზე. პოეზია უნდა იყოს არა მარტო საღმრთო საღმრთოდ გასაცნობი, არამედ მსმენელთათვის დიდი მარტივ (შოთა), პოეტი არა მარტო ტკბილ ხმათათვის გამოცხადებას ქვეყნად ცამა (ილია ჭავჭავაძე), — არამედ ერში ქვეშა-რიტ აზრების მთესველად, ერის წინამ-ძღვრად ჭირსა და ღმერთში. ამ აზრის მი-ხედვით ნიკ. ბარათაშვილი მტკიცედ აღ-გია შოთას მიერ ნაანდერძევს აზრებს სი-ყვარულის შესახებ... ზნეობითი გახრწნი ლება — ჩვენს ხალხში ყოველთვის განკიც-ხვას დაიმსახურებდა... ჩვენი ერის სულის ნადების და მისი ზნეობრივი მოძღვრების მესაიდუმლოე შოთა ბრძანებს:

„მიჯნურება (სიყვარული) სხვაა,
სიძვა (მრუშება) სხვაა,
შუა უქვეს დიდი ზღვაა“.

წმინდა სიყვარულის განდიდებას მიუ-ძღვნა მან თავისი უკვდავი ნაწარმოები: „ვეფხისტყაოსანი“... სიყვარული, შოთას მიერ შექმნილი, არის უანგარო, ღრმა, განშორებული ქვენა გრძნობებს... თი-თოეული შეყვარებული მის ნაწარმოებში ფიქრობს არა თავისთავზე, — არამედ თავის საყვარელზე, რომლისთვის მზად არის სიცოცხლე გასწიროს... აი რას სწერს ქაჯთა ციხეში დატყვევებული ნესტან-და-რეჯანი თავის მიჯნურს ტარიელს:

„უშენოდ ჩემი სიცოცხლე
ვა-მე რა დიდი ძნელაა...
შენმან მზემან აქანამდის
შენ ცოცხალი არ მეკანე...
აწ რა მესმა, შემომქმედი
ვადიდე და ღმერთის ვმანე,
ჩემი ვეკლა აქანამდის
ჭიბი ღმერთს შევარჩე...“

შენი სიცოცხლე მეუფის
ჩემად იქნა გულისად...
მომიგანებდე, გასწავდე
მე შენთვის დაკარგულსად;
გზი მზრდელი სიყვარულისა.
მის ჩემად დანეგულისა...“

შემდეგ ნესტან-დარეჯანი ურჩევს ტა-რიელს — ნუ წამოვა მის (ნესტანის) დასა-ხსნელად ქაჯთაგან, რადგან უკანასკნელთ შეუძლიათ ის მოჰკლან... ნესტანს ტარი-ელის სიკვდილი დასწავს:

„შენ მეკვარსა განსავ დაგიწვი,
ვითა აბედი კვესითა;
მოგშორდი, დამთქე გულისთა
კვდილსა უმაგრესითა.
შენმან მზემან უშენასა
არვის მიხვდეს შენი მთვარე...
მე სიკვდილი აღარ მიმძიმს...
მაგრამ შენი სიყვარული
ჩაკვიტანე, ჩამჩხა გულისა...
ნუცა მტერ და ხუცა მიგლოგ,
ჩემო, ჩემსა სიყვარულსა.
წადი, ინდოეთს მიმართე,
არგე რამ ჩემსა მოხბულსა...
მტერთაგან შეიწრებულსა,
ყოფილგანთ ხელ აუბურბულსა...
მომიგანებდე მტერადსა,
შენთვის ცრემლ შეუშრებულსა...“

სადაა აქ პიროვნება, პირადი გრძნობა, პირადი სიამოვნება ნესტანისა?! მას სი-კვდილი აღარ უმძიმს... იმას სურს ტა-რიელის სიცოცხლე, — მხოლოდ იმისთვის, რომ თავის სატრფოს იგონებდეს, — სურს, რომ ტარიელმა უშველოს ნესტანის მა-მას, მის სამეთოს, მტერთაგან შეიწროე-ბულს... თავის თავს არაფრად ავდებს... ეს გმირი ქალი, გმირული სიყვარულის მქონე „პირად ბედნიერების უარყოფე-ლი, ამბობს:

„აქა თავსა გადავიქცევ,
ახლას მახლავნ დიდი კლდენი...“

მას სურს ამასგარდა, რომ ღმერთმა მისცეს მას ფრთენი, რომ აფრინდეს და „დღისით და ღამით ხედედეს მზისა ელვათა კრთამას...“

იმედი აქვს, რომ ტარიელიც მზის დას-ში მოვა და ნესტანი მაშინ იხილავს მას... მაშინ

„განმინათლო გული ჩრდილი.

თუ სიცოცხლე მწარე მქნდა,

სიკვდილიცა მქნდეს ტკბილი.

ძლიერ ცოტაა მსოფლიო ისტორიაში ასეთი ლამაზად გამოქანდაკებული და ჩამოსხმული ღრმა აზრები სიყვარულის შესახებ!.. ის უჩვენებს, თუ რა მაღალ საფეხურამდის მიაღწია ქართველმა ერმა წმ. თამარ მეფის დროს თავისი ზნეობრივი სოფლ-მხედველობის მხრით. ასეთი სიყვარულით დაჯილდოებული იყო მრავალი ქართველი კაცი და ქალი... ამითი იყო ძლიერი საქართველოც... მაგრამ შემდეგს საუკუნოებში უკუ ავდეს ქართველებმა შოთას მიერ ნამცნები სიყვარული... ის მიწიერ ჰყვეს, ქვენა ვნებათა ტალახში გასვარეს. ვერ ასცდა ამას ვერც დავით გურამიშვილი („ქაცვია მწყემსი“), ვერც ბესიკი და ვერც მათი მოწაფე ალექსანდრე ჭავჭავაძე... თვით გრიგოლ ორბელიანიც მოთაყვანე იყო სიყვარულის ხორციელი მხარისა... ამასთანავე ერთად მეთვრამეტე საუკუნის გასულს ზნეობრივი სიწამხდრის მორევში სკურავდა ქართველი ერი... აღლო სიცოცხლის წყურვილისა.— თავის დაცვისა, გამოფხიზლებისა—ძლიერ აქვს განვითარებული მგოსნებს... მათი სულიერი ბუნება განცდათა და შთაბეჭდილებათა ადვილად შემთვისებელია... ამის გამო მათს სულიერს ბუნებაში თავს იყრის, გამოირკვევა და ხორცს

შეისხავს ის საუკეთესო იდეებს, რომლის ნიკ ხალხის მოწინავე შვილთ ასულდგმულებს... მართლაც, ხორციელ ვნებათა მალმერთებელი ადამიანი არაფრით არ განსხვავდება პირუტყვისაგან, რომელსაც ხორციელ ვნებათაგან წუთიერ სიამოვნების მიღების უნარი აქვს... ბარათაშვილმა, რომელმაც გაითვალისწინა ის უფსკრული მოსპობისა, რომლის წინაშე იდგა ქართველი ერი თავისი ზნეობითი სიწამხდრის გამო („ისევ და ისევ ღვინითა, დრო გავატაროთ ღვინითა“, — „ოღონდ ვაამოთ ჩვენს საკუთარს გულს“... „დამეხსენი, მე შენთვის არ მცალიან: ბაბა-ლესთან სადილად მეძახიან“...), საბოლოოდ ანდერძი აუგო ქვენა გრძნობებზე დამყარებულს ხორციელს სიყვარულს... მსოფლიოს მეფე ადამიანი, დაჯილდოებული მარადისობის და დაუსრულებლობის მაძიებელი გონებით, რის ადამიანია, თუ ქვენა, პირუტყვულს გრძნობებს აჰყვება და წმინდა სიყვარულის თაყვანის მცემელი არ იქნება?!..

ჩვენი ცხოვრება პირუტყვობას ვერ ასცდებოდა, რომ განგების მიერ მოვლენილი, ზეგარდმო მადლით ცხებული გვამნი არ გვიმოძღვრებდნენ საუკეთესო საცხოვრებისა ზნეობრივს იდეალებს და მით არ გვზრდიდნენ ზნეობრივად... აქედამ სჩანს ის, თუ რა ღვაწლი მიუძღვის ნიკ. ბარათაშვილს ქართველი ერის ზნეობითი გაწმენდის საქმეში. დავაკვირდეთ იმასაც, რომ ბარათაშვილი განხილულს ლექსში დედა-კაცს აყენებს ერთს საფეხურზე მამაკაცთან, გვიმოძღვრებს პირველის თანასწორობას მეორესთან და ხდის მას თანასწორს სრულუფლებოვანს მონაწილედ იმ უანგარო სიყვარულის სამეფოში, რომელიც სულის შვენეირებაზეა დამყარებული... დედა-კაცი, სჩანს, ბარათაშვილს

თაშვილს არ მიაჩნდა მხოლოდ მამაკაცის ხორციელ ვნებათა დამაკმაყოფილებელს იარაღად, ტიკინად და უბრალო ნივთად... როგორც ამას თვით დიდებული ბერძენთა ფილოსოფოსნიც კი ჰგრძნობდნენ (პლატონი და არისტოტელი)... გავიხსენოთ აქ ბელინსკის აზრი ახალ რომან-

ტიულ სიყვარულის შესახებ, და მაშინ შეგვიძლიან დავსკვნათ, თუ რა რიგ საბუთიანი და ქეშპარიტი შეხედულებისაა ჩვენი მეგოსანი ამ საგნის შესახებ...

ილ. ფერაძე.

(შემდეგი იქნება)

ხალკვა და ძერწვა ჰირველ დაწყებით სწავლის დროს

ჰირველ დაწყებითი სკოლის მასწავლებლის უპირატესობას შემდეგი გარემოება შეადგენს: მასთან მიღიან ნორჩი ბავშვები, სიცოცხლით აღვსილნი, რომელნიც ყოველისფერს ადვილად ითვისებენ. მთელი ქვეყნიერება მათ იმ სახით ეხატებათ, როგორც მათი საკუთარი წარმოდგენა უკარნახებს. მათ არ იციან თავიანთ ძალთა საზღვარი, მოქმედების სურვილი მათში დიდია. ასე ამბობს ამერიკელი ქალი მასწავლებელი მერი გიეს. მაგრამ საკმარის ყურადღებას კი აქცევენ ბავშვის ამ სურვილს სკოლაში? აძლევს თუ არა სკოლა ბავშვს ფართო ასპარეზს თვით მოქმედების გასავთარებლად? სულ ქვეშ რომ ვსთქვათ — არა. მომეტებულ შემთხვევაში წიგნია აღსარებული ცოდნის შეძენის ერთად ერთ საშუალებად. თვალსაჩინო სწავლება როგორღაც უყურადღებოდ არის მიტოვებული; კმაყოფილებიან იმ სურათებით, რომელიც სახელმძღვანელო წიგნშია მოთავსებული.

იშვიათად მიუთითებენ ბავშვს ცოცხალ არსებაზე, იშვიათად მიაპყრობენ ბავშვის ყურადღებას ყველასათვის გადაშლილ ბუ-

ნების წიგნზე. იმას კი აღარ ფიქრობენ, თუ რა აუარებელ ცოცხალ მასალას მისცემს ბავშვს ცხოვრება. ბავშვი მხოლოდ უნდა მიაჩვიოთ ყურადღებით დააკვირდეს მის გარემო არსებულ ბუნებას, ცხოვრებას და ნანახი აღიბეჭდოს გონებაში. დაკვირვება მხოლოდ ხატვის მასწავლებელმა კი არ უნდა განავითაროს ბავშვში, არაჲედ დანარჩენებმაც. საქმის გასაუმჯობესებლად ისე უნდა სწარმოებდეს სწავლა, რომ ხატვა და ძერწვა მეტყველებას ერთვებოდეს და როგორც შევირდისთვის, ისე მასწავლებლისთვის იგი მხოლოდ მეტყველების დამატებას წარმოადგენდეს. იქ, საცა ფორმაზე და მოძრაობაზეა ლაპარაკი, სიტყვა უღონოა, სიტყვა თავის დღეში ვერ გამოხატავს მთელის თავის სინამდვილით ვერც ფორმას და ვერც მოძრაობას. მათ გადმოცემას შესძლებს მხოლოდ ხატვა და ძერწვა. დასავლეთ სახელმწიფოებში ეს იღეა საკმარისად არის განვითარებული და სხვა ცოდნასთან ერთად მასწავლებლისაგან თხოულობენ გაკვეთილების დასურათების ცოდნასაც. ჩვენში, მართალია, ამას არა თხოულობენ, მაგ-

რამ არა ერთი და ორი მასწავლებელი მოიპოვება, რომელიც ამ ხერხს ხმარობს. რაც უნდა მდიდარი იყოს სკოლა თვალსაჩინო საგნებით, მაინც შეუძლებელია, საჭიროების მიხედვით, ყოველივე ხელქვეშ გქონდეს. ამიტომ ხშირად ეს გარემოება აიძულებს მასწავლებელს მიმართოს ხატვასა და ძერწვას, რომ ამით უფრო ნათელ ჰყოს გაკვეთილი. მასწავლებელს უნდა ახსოვდეს, რომ მისი მოვალეობაა — წახალისოს ბავშვი, განავითაროს მასში გაბედულება და თვით-მოქმედების სურვილი. ხშირი ხმარება ამხსნელი სურათისა უფრო წახალისებს მას, რომელსაც ცოტა რამ მაინც ესმის ხატვისა, დანარჩენებს კიდეც, რომელთაც ჯერ ხატვა არ უცდიათ, გაუღვიძებს ხატვის სურვილს. ხატვის ასეთი გამოყენება სრულიადაც არ ამცირებს თვით საგანს; პირ-იქით, ბავშვი უფრო მეტის ყურადღებით და დაკვირვებით ეპყრობა გარემო არსებულს, საგნებს ერთმანეთს ადარებს და მასში ვითარდებიან სწორედ ის თვისებანი, რომელნიც საჭიროა ხატვის სპეციალურად სწავლის დროს. რაღა თქმა უნდა, ამხსნელ სურათს იმიტომ კი არა ხატავს მასწავლებელი დაფაზედ, რომ ბავშვებმა გადახატონ, არამედ იმიტომ, რომ უფრო ნათელ ჰყოს თვისი საუბარი. ამიტომ თუ მასწავლებელს სურს სურათი ისე მოიხმაროს, როგორც განმარტებითი საშუალება, მან უნდა შეისწავლოს ხატვა. მაგრამ ეს მოთხოვნილება არავის უნდა აშინებდეს. საზოგადოებაში გავრცელებული აზრი, რომ ხატვისათვის საჭიროა განსაკუთრებული ნიჭი, დიდი ხანია უარყოფილია. დარწმუნდნენ, რომ ხატვა ყველას შეუძლიან, ვინც კი ნორმალური ხედვით და სალი ხელებით არის დაჯილდოვებული. იმის დახატვა, რაც ადამიანს შეუსწავლია, სულაც არ არის ძნელი.

ამასთანავე დავსძენთ, რომ ამხსნელი სურათი არ არის რაიმე მხატვრული ნაწარმოები. საკმარისია აღინიშნოს მხოლოდ საგნის სქემა, ამისთვის კი არავითარი განსაკუთრებული ნიჭი არ არის საჭირო. ვისაც კი ეს ხერხი უხმარია, უეჭველია იმას ეცოდინება, თუ რა აღტაცებას იწვევს ბავშვში, როცა მის თვალწინ იბადება სურათი. ამისთანა გაკვეთილი უფრო იზიდავს ბავშვს და უკეთესადაც ახსოვდება. აი როგორი მუშაობაა საჭირო საზოგადოდ სასწავლებლებში და მით უმეტეს პირველ დაწყებით სკოლებში. ამ შემთხვევაში ხატვის მასწავლებელსაც უსუბუქდება მუშაობა.

ეხლა ვნახოთ—რა მიმართულება და ხასიათი უნდა ჰქონდეს ხატვის გაკვეთილებს. აქნობამდის ხმარებული მეთოდი: ხაზების, კუთხეების, გეომეტრიულ ფიგურების ხატვა უკვე უარყოფილია. ამ მეთოდმა ბავშვებს არამც თუ შეასწავლა ხატვა, ფორმების, ფერების და მოძრაობის დაკვირვება, არამედ თვისი უსიცოცხლობით და მასალის შეუფერებლობით ყოველივე ხალისი დაუკარგა. ამ გვარი ხატვა ბავშვებისათვის წარმოადგენს მშრალ, განყენებულ მეცნიერებას. გაბედული და თამამი ნაბიჯი მაშინ გადასდგეს ხატვაში, როცა დაიწყეს შეგროვება და შესწავლა ბავშვების თავისუფალ ნახატებისა. მხოლოდ მაშინ მიხედნენ, რომ ბავშვი უფრო ფართოდ უცქერის ხატვას, ვიდრე მათ ჰგონიათ, თითქმის ისევე, როგორც თვით მხატვარი. ბავშვი თავის ნახატს ისე უცქერის, როგორც თავის აზრის გამომხატველს. მასალის არჩევით ის თავს არ იწუხებს. მას მუშაობის ტექნიკური მხარე კი არ იზიდავს, არამედ აზრი, გინდა იგი მხოლოდ სქემატიურად იყოს აღნიშნული; იგი იმპრესიონისტიცა, ამ სიტყვის

ნამდვილი მნიშვნელობით. მასალას ირჩევს არა სიძნელის, არამედ მიმზიდველობის მიხედვით. თანამედროვე პედაგოგნი მიხვდნენ, რომ პირველ დაწყებით თავისუფალ ხატვის უყურადღებოდ დატოვება შეუძლებელია, პირიქით ამის მიხედვით უნდა შემუშავდეს ახალი მეთოდი ხატვისა. მიანიჭოს მასწავლებელმა ბავშვს თავისუფლება, რომ მან შესძლოს თავისი აზრის გამოთქმა; დეე დარწმუნდეს ბავშვი, რომ იმის ნახატს ყურადღების ღირსად ხდიან, მნიშვნელობას აძლევენ. ამ გაკვეთილებით მასწავლებელი ნათლად დაინახავს, თუ რა უფრო აინტერესებს ბავშვს, გაიგებს, რამდენად არის თვითეულ მათგანში განვითარებული დაკვირვება. იგივე ითქმის ძერწვის შესახებ. დეე სთითხნონ ბავშვებმა, რაც უნდათ, გაეცნონ მასალას, თავიანთ ღონეს. აქ გაიგებენ—რის გადმოცემა შეიძლება თიხით და რისა არა. შემდეგ მასწავლებელი ურჩევს ბავშვს გარშემო მყოფ საგნებიდან მასალას, ადვილს და საინტერესოს და ახატინებს წარმოდგენით. შენიშნულია, რომ ბავშვს 9—10 წლამდის არ შეუძლიან ხანგრძლივი დაკვირვება საგნისა; ის კმაყოფილდება ერთის შეხედვით და მიღებული შთაბეჭდილების მიხედვით ხატავს, ამიტომ ბუნებიდან გადახატვას უნდა უძღოდეს ხატვა წარმოდგენით. თავდაპირველადვე ბავშვს უნდა მისცეთ ფერადი საღებავი; თხუზნისა არ უნდა გეშინოდეთ. კარგი ხელმძღვანელის წყალობით ის მალე მიეჩვევა სუფთა ხატვას. ფერის გამოყოფა ფორმისაგან კი შეუძლებელია, მით უმეტეს, რომ ბავშვის ყურადღებას ფერი უფრო იზიდავს. უფრო სასარგებლო კი უკონტურო ხატვაა. ხატვას წარმოდგენით თან უნდა ახლდეს ლექსების, მოთხრობების და ზღაპრების

დასურათება, რაღა თქმა უნდა, რომ მასწავლებლის შველა საჭიროა. ეს შველა კი იმაში გამოიხატება, რომ მასწავლებელი აუხსნის ბავშვს უფრო შესანიშნავ ადგილებს, რომელიც მან უნდა დახატოს, ამასთანავე მიუთითებს ლოგიკურ შეუსაბამობაზე, რომელიც შეხვდება ბავშვის ნახატში. ბავშვებს ძლიერ უყვართ ამისთანა გაკვეთილები და ხშირად ჰქმნიან რაღაცა ორგინალურს, მხოლოდ ტექნიკური მოთხოვნილება დიდი არ უნდა იყოს. ეს მხარეც თავის დროზე განუვითარდება მათ. წარმოდგენით ხატვა და დასურათება ბავშვში დაკვირვებას განავითარებს. სკოლიდან სახლამდის დაუკვირდება ხეებს, ცხოველებს, ფრინველებს, შენობებს, ფერებს და ყოველივეს მის გარშემო არსებულს. მაშინ დაიწყებს ბავშვი ბუნებიდან გადახატვას. აქ კი დაიწყება სისტემატიური შესწავლა ფორმებისა. უკეთესია გადახატვა ცოცხალი ფრინველიდან, ოთხფეხიდან. ბავშვი უნდა მიეჩვიოს სწრაფ ხატვას, რომ რამდენიმე გაკვეთილი ერთ და იგივე სურათს არ ჩაჰღირღიტებდეს.

პრაქტიკულ ცხოვრებისთვის პირველი უფრო საჭიროა მეორეზე. უნდა ვეცადოთ—განუვითაროთ ბავშვებს გემო ორნამენტალურ მოსართავებისადმი. სრულიად სადა ფორმის ფოთოლი, ტოტი, მწერი შეიძლება ბავშვმა გამოიყენოს რაიმე საგნის მოსართავად. მასწავლებელმა უნდა გააცნოს ბავშვი გეომეტრიის, მცენარეულობის და ცხოველების ელემენტალურ სახეებს. ბავშვები მალე მიხვდებიან ყოველისფერს და სიამოვნებით შეამკობენ სხვა და სხვა სახეებით თავიანთ წიგნების ყდას, რვეულს, თეფშს და სხვას. ამ რიგად ბავშვს ადრე განუვითარდება გემო, გარჩევს ცუდს კარგისაგან, მიეჩვევა დაკვირვებას და შეამჩნევს მას, რასაც აქნა-

ბამდის უყურადღებოთ სტოვებდა. ბავშვე-
 ბის თავისუფალ ნაწარმოებთა შესწავლა
 გვიჩვენებს, რომ ისინი თიხის, თოვლის,
 ცვილის და სხვა შესაფერ მასალის სა-
 შუალებით სცდილობენ გადმოგვცენ საგ-
 ნების ფორმა, ყოველივე ეს გვიმტკიცებს,
 რომ საჭიროა შემოღება ხატვისა და ძერ-
 წვისა პირველ დაწყებით სწავლის დროს.

ხატვასთან ერთად ძერწვა საუკეთესო
 საშუალებას წარმოადგენს ფორმის ყოველ
 მხრივ შესწავლისათვის. ძერწვით ბავშვი
 ეცნობა საგნის ნამდვილ სახეს, ორთავე
 ერთად კი ბავშვს აცნობებს საგანს მთე-
 ლის თავისი სისრულით. როგორც ვიცით
 მასწავლებელიც და მოწაფეც მრავალ
 საგნის გაკვეთილებზე ამ ხერხს ხმარობენ
 ნასწავლის შესათვისებლად. თავდაპირვე-
 ლად ბავშვები ძერწვენ წარმოდგენით
 მათ გარშემო არსებულ ბუნებიდან; მაგ.
 სოკოებს, მწვანილეულობას, ხილეულობას
 და სხვ. შემდეგ კი გადადიან უფრო ფართო
 ბუნებაში, თვითეულ შეგირდის ან ჯგუფის
 წინ სდგას საგანი, რომელსაც ხატვენ.
 საგნები ირჩევა სისტემატიურის წესით:
 მარტივიდან გადადიან რთულზე. ყოვე-
 ლივე მუშაობა ბავშვმა უნდა აწარმოვოს
 საკუთარი ხელით; ჯგუფობრივ ხატვას და
 ძერწვას დიდი აღმზრდელობითი მნიშვნე-
 ლობა აქვს; შეიძლება ბავშვებს მისცენ
 სამუშაო, რომელშიაც მთელი კლასი მი-
 იღებს მონაწილეობას. თვითეული შეგირ-
 დი სამუშაოს რომელიმე ნაწილს აკეთებს

და ამ ნაწილებისაგან სდგება მთელი სურ-
 რათი.

დასასრულ ვუსურვებ პირველ დაწყე-
 ბით სკოლის მასწავლებლებს შეერთდნენ
 და შექმნან კავშირი, რომლის მიზანიც
 იქნება—განუფითაროს ბავშვს მხატვრული
 წარმოდგენანი და შემოქმედებითი ნი-
 ჭი.

დასასრულებული აღზრდა—ამბობს რეს-
 კინი—მხოლოდ აზრის გადმოცემაში კი
 არა მდგომარეობს, არამედ მუსიკის გად-
 მოცემაში ხმით და საგნის ფორმის—ხე-
 ლების შემწეობით“.

დასასრულ ჩვენი მოხსენების ძირითად
 დებულებას ასე დავსკვნით.

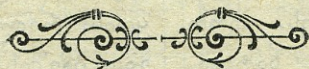
1. ხატვა და ძერწვა პირველ დაწყებით
 სწავლის დროს უნდა იყოს მეტყველების
 დამატება. ოსტატმაც და შეგირდმაც უნ-
 და ისარგებლონ სურათით, როგორც
 ამხსნელი საშუალებით.

2. პირველ დაწყებითი ხატვის და ძერ-
 წვის მეთოდი დაფუძნებული უნდა იყვეს
 ბავშვის თავისუფალ ნახატზე და ძერწვა-
 ზე.

3. საღებავი და თიხა სწავლის დაწყე-
 ბისთანავე უნდა მიეცეს ბავშვს.

4. ხატვა ოთხკუთხიან რვეულებში და
 სურათებიდან გადმოხატვა უარყოფილ
 უნდა იქმნეს, რადგანაც არც ერთი მათ-
 განი არ აძლევს ბავშვს ასპარეზს ნიჭის
 გასავითარებლად.

ბ. ბ.—ძე.

დ. ტოლსტოის აზრები აღზრდის შესახებ

(რუსულიდან)

„ჩვენი იდეალი არის უკან და არა წინ“. — აი ის ძირითადი დებულება, რომლიდანაც გამოდის დ. ნ. ტოლსტოი თავის მსჯელობაში იდეალურ სწავლა-აღზრდის შესახებ.

აღზრდა იმ აზრითა და სახით, როგორც ეს ჩვენ გვესმის ხოლმე, ადამიანს კი არ ასწორებს, არამედ უფრო აფუჭებს.

აღზრდის დროს ჩვენ ვხელომძღვანელობთ იმ მოსაზრებით, რომ ბავშვის ბუნება უსრულია (несовершенный); უფრო მეტიც, — გაფუჭებული — და ვსცდილობთ აღზრდის საშუალებით გარდაექმნათ, გადავაკეთოთ იგი ჩვენებურად, — თანახმად და შესაფერად იმ იდეალებისა, რომელიც ჩვენ, საკუთარს ცხოვრებაში გვაქვს დასახული. და ეს იმ დროს, როდესაც ყოველ ნორმალურ ბავშვს უკვე დაბადებიდანვე ახლავს თან დაყოლილი ყოველი საუკეთესო ჩანასახი; და ის გაცილებით უფრო ახლოს სდგას, ვიდრე დიდი ადამიანი, იმ სათნოებისა და მშვენიერების იდეალთან, რომლისაკენაც ჩვენ ჩვენის სიამაყით მიგვყავს იგი. ამიტომ ჩვენს ერთად-ერთ ამოცანასაც სწავლა-აღზრდის საქმეში უნდა შეადგენდეს მხოლოდ ის, რომ ბავშვებს მივაწოდოთ იმათს გულში უკვე ჩასახულ იდეალურ მიდრეკილებათა განვითარება-გაძლიერებისათვის საჭირო და შესაფერი მასალა.

ყოველგვარი ძალდატანება, ყოველი ტლანქი და ბრიყველ საშუალებათა ცდა ბავშვებზედ საშინელ ცოდვათ მიაჩნია ტოლსტოის და არცა ჰშიურს არავითარი

შავ-ბნელი საღებავი თანამედროვე სკოლებში სწავლა-აღზრდის სისტემის დასასურათ-ხატებლად.

— საკმაოა თვალი შოაველოთ ერთსა და იმავე ბავშვს თავის ოჯახში ან ქუჩაში და შემდეგ სკოლაში, — ამბობს ტოლსტოი, — იქ თქვენს თვალწინ სდგას ცკრიალა, სიცოცხლით მჩქეფარე ქმნილება; სახე გაბრწყინვებულს ბაგე-თვალებზედ უზრუნველობის ცხოველი ღიმილი ლაღათ დასთამაშებს. მისი უმანკო სული და უმწიკველო გული, მთელი მისი ბუნება თვისის უმანკოებით არის ყოველგან და ყველაფერში გულ-უბრყვილო მაძიებელი ცოდნა-შეგნებისა, როგორც ღხენა-სიხარულისა. იგი თვით სიცოცხლისგან დანაკვესი ნაპერწყალია, რომელიც მკაფიოდ და ზოგჯერ ძლიერადაც გამოხატავს ხოლმე თავის აზრ-შთაბეჭდილებას თავისსავე საკუთარს ენაზედ.

აქ კი (სკოლაში) ჰხედავთ დიამეტრალურად მოწინააღმდეგეს: დაბეჩავებულს, დამფრთხალს, მოკრუნჩხულს, განაწამებ ქმნილებას; უარაქათობის, შიშისა და მობეზრებულობა-ნაღვლიანობის გამოძეტყველებით, სრული აპატიით შებყრობილს, რომელიც უგულ-გონებოდ, — მხოლოდ და ტუჩებით იმეორებს სხვის სიტყვებს, სხვისსავე და მისთვის გაუგებარ ენაზედ. ე. ი. ჰხედავთ ისეთ ბეჩავ ქმნილებას, რომლის მთელი სულიერი ძალა და არსება სამუდამოთ მოღუნებულა და ღრმათ შემძვრალა ლოკოკინასავით თავის ბნელ ნაჭუქში. საკმაოა შეადაროთ ეს

ორი მდგომარეობა, ორი სხვა და სხვა გვარ პირობებისაგან წარმომდგარი, რომ მყისვე, უყოყმანოთ გადასჭრათ საკითხი, — რომელი ამ პირობათაგანი ყოფილა უფრო მიზან-შესაფერი და ხელსაყრელი ბავშვის განვითარებისათვის ამ სიტყვის სრული და ფართო მნიშვნელობით...

ის ახირებული მდგომარეობა სულისა, რომელსაც «სკოლურს» ვუწოდებთ და, რომელსაც, სამწუხაროთ, ყველა ჩვენგანი კარგად იცნობს, გამოიხატება იმაში, რომ ბავშვის ყველა ბუნებით-თანდაყოლილი ნიჭი: გონების ძალი, გულის ყური, შემოქმედება, აზროვნობა და სხვა ადგილს უთმობენ რაღაც უგუნურს, ნახევრად პირუტყვულ ნიჭს, რომლის მეოხებით ბავშვი გონების მუშაობა-აზროვნობასთან დამოუკიდებლად, მარტო ხმების მექანიკურად წარმოთქმას ეჩვევა, რიცხვის, 1, 2, 3, 4, 5, 6 და სხვა, რიგზედ ჩამოთვლას. თვით სიტყვებსაც ითვისებს მხოლოდ გარეგნული, მარტო ფონეტიურის შთაბეჭდილებით და აზროვნებას ნებას ვერ აძლევს ამ სიტყვებს შეუფარდოს რაიმე შემეცნება, სახე, საგანი ანუ აზრი რომელიც შეადგენს მათს შინაარსს. ერთის სიტყვით სავსებით და საშუალოთ ჩაიკვლის მათში ყოველი მაღალი ნიჭი გასანვითარებლათ მხოლოდ იმ ნიჭისა, რომელიც შეესაბამება და შეეფერება სულის „სასკოლო“ მდგომარეობის შემუშავებას: სიმფრთხაღეს, დაბეჩავ-დაჩიავებას, ყურადღება-მეხსიერების ძალდატანებას და სხვა...

„რაც უფრო მალე მიაღწევს ბავშვი ამ იდეურ თვითმკვლევლობას ე. ი. დაჰკარგავს თავის პირად „მე“-ს, სრულ დამოუკიდებლობას და, იჩენენ თუ-არა მასში თავს სხვა-და-სხვა ავადმყოფობათა სიმპტომები, როგორც მაგალითად: ფლიდობა,

ორპირობა, პირმოთნეობა, მლიქვნელობა-გაიძვერობა, ყოვლად უმიზნო მატყუარობა, ტუპიკი და სხვა და სხვა, ამის შემდეგ ის აღარ შეადგენს სკოლაში დისპორანტს, ვინაიდან ის უკვე ჩაღვა საჭირო კალაპოტში, შესაფერ დონეზე დაღვა და მასწავლებელიც დღეიდგან მისით სრული კმაყოფილი ხდება“. აი, სწორედ ამ დროს ჩნდებიან ის არა შემთხვევითი მოვლენანი, რომელნიც მუდამ და განუწყვეტლივ მეორდებიან, — სახელდობრ: ყველა სულით საპარნი, გონებით მწირნი და ყოვლად უგუნური ბავშვები პირველ მოსწავლეების სახელს იხვეჭენ, ხოლო ყველაზედ ჭკვიანნი, სალნი, გონიერნი და მტკიცე პიროვნების მქონენი, განსხვავებული ინდივიდუალნი უკანასკნელ და უვარგის მოსწავლეთა რიგში ირიცხებიან. ტოლსტოი უარჰყოფს თვით იმ ძირითად დებულებებს, რომლებზედაც არის დამყარებულ - აღმოცენებული თანამედროვე სწავლა-აღზრდის სკოლები და სალი პედაგოგის უპირველეს და უმთავრეს მოთხოვნილებათ მიაჩნია სრულად შეუზღუდველი თვითმოქმედება ბავშვისა, ფართე თავისუფლება სკოლაში და მიუცილებლად ანგარიშის გაწევა მასწავლებელ ანუ აღმზრდელის მიერ ბავშვის ყველა ინდივიდუალურ თვისებათა. (ე. ი. მასწავლებელი ჯერ უნდა ზედმიწევნით კარგათ იცნობდეს თავის შეგირდის სულიერ არსებას, ისე, როგორც მკურნალი პაციენტის სენს, ან მებაღე იმ ხის თვისებას, რომელსაც სცდილობს მოუაროს ისე, რომ ნაყოფი სასურველად გამოაღებინოს და, ყოველ მიზეზის გარე, შესაფერ ანგარიშს უნდა უწევდეს მისს (ბავშვის) ყოველგვარ კეთილ მიდრეკილებებს. მასწავლებლის მოქმედება, ანუ მეთოდი თვით ბავშვის ხასიათისა და სულიერ მიდრეკილება-მოთ-

ხოვნილებიდან უნდა გამომდინარეობდეს და არა ჩვენი, (მასწავლებლის) სურვილიდან, თანახმად ჩვენის იდეალებისა). აქედან, ცხადია, იმდენივე უნდა იყოს თვით სწავლა აღზრდის მეთოდიც, რამდენი სხვა და სხვა ბუნება, ანუ მოწაფეა სკოლაში. ამ რიგად ერთად-ერთ მეთოდს პედაგოგიკაში შეადგენს ცდა-დაკვირვება, ხოლო ძირითად პირობას ბავშვის იდეალურად აღზრდისას—თავისუფლება. მხოლოდ და მხოლოდ მაშინ შერძლება დამყარდეს სწავლა-აღზრდის მეცნიერების მტკიცე საფუძველი, თუ რომ ყოველი სკოლა წარმოადგენს პედაგოგიურ ლაბორატორიას.

„რომ მასწავლებელმა იცოდეს რა არის ცუდი და რაა კარგი მისი შეგირდისათვის, უკანასკნელს უსათუოდ სრული უფლება უნდა ეძლეოდეს თავისუფლად გამოამყვანოს თვისი უკმაყოფილება, ანა—და გვერდი აუხვიოს იმ სწავლა-აღზრდას, რომელიც, თუნდა ინსტინქტიურად, ვერ აკმაყოფილებს მას“...

იმ მომავალ სკოლაში, რომელზედაც ოცნებობს ტოლსტოი, არ იქნება განსაკუთრებულ-განსაზღვრული, ყველასათვის თანასწორად სავალდებულო პროგრამა: თვითთავი მოსწავლე თავისუფალ სკოლაში ისწავლის მხოლოდ იმ საგნებს, რომელნიც მას მოსწონს ე. ი. ეთანხმება მისს სულიერ-ბუნებრივ მიდრეკილებას და იმ მასწავლებელთან, რომელიც უფროას, აკმაყოფილებს მისს ინდივიდუალობას... მასწავლებლად ასეთს სკოლებში ყველ შეუძლიანთ იქმნას ვისაც-კი ექმნება ამისთვის მოწოდება და ჰგრძობს სურვილს—გაუზიაროს სხვას თვისი ცოდნა...

თავისუფალი კონკურენცია აღმზრდელ-განმანათლებელთა შორის და თავისუფალი არჩევანი აღსაზრდელ-განმანათლებელ-

თათვის! აი ის ძირითადი დებულება, საძირკველი, რომელზედაც უნდა იქმნას დაყრდნობილი და აშენებული მომავალი სკოლა...

მართალია, ტოლსტოი სდებს რაღაც საზღვარს, როგორც აღსაზრდელთათვის, ისე აღმზრდელთათვისაც, მაგრამ ეს განსაზღვრა არის მხოლოდ იმ უმაღლეს ამოცანა-საიდუმლოებათა უაღრესად შეგნების შედეგი, რომელთაც ეს იშვიათი ადამიანი მიზნათ უსახავს აღზრდასა...

პრაქტიკულ ცხოვრების ცენტრალურ კანონად მიაჩნია მას ადამიანთა შორის ძმური ერთობის დამკვიდრება, რომლის განსახორციელებელ საშუალებას შეადგენს მხოლოდ და მარტო სიყვარული. ამიტომ აღზრდის მიზნათ უნდა ვაღიაროთ განვითარება ბავშვებში ყოველივე იმისა, რაც მხოლოდ და მხოლოდ ძმური თანხმობით, სიყვარულით ერთობისაკენ წაიყვანს მათ და—განრიდება ყოველივე იმისა, რასაც შეუძლიან დააშოროს ადამიანები ერთმანერთსა (ე. ი. შეიტანოს საზოგადო საკაცობრიო ცხოვრებაში დეზორგანიზაციული სული)... აღზრდა, ტოლსტოის განმარტებით, არის ჩაგონება, რომელიც ხდება ორგვარათ: 1) შეგნებით და 2) შეუგნებლათ. შეგნებითს ჩაგონებას იგი უწოდებს—სწავლა-განათლებას, ხოლო შეუგნებელს—აღზრდა-განათლებას. როგორც ერთი, ისე მეორეც უნდა იყოს მიმართული ერთსა და იმავე მიზნისაკენ; სახელდობრ:—დამკვიდროს და განამტკიცოს ადამიანთა შორის თანხმობა—ერთობის კავშირი... ამავე კრიტერიას უნდა იყოს შესაბამებულ-შეთანხმებულთა თვით ის საგნებიც, რომელნიც უნდა ისწავლე-ბოდნენ სკოლაში.

სასკოლო სწავლა-აღზრდის სათავეში ტოლსტოი სარწმუნოებას აყენებს. მეცნიერ-

რებათა შორის მას სწამს მხოლოდ თვალსაჩინოთ გამოარკვეულ ჭეშმარიტებათა მქონენი; როგორც მაგ.: საბუნების მეტყველო და მათემატიკური. სრულად გამოარიცხავს სკოლის პროგრამიდან იურიდიულ საგნებსა და ისტორიას, როგორც ისეთებს, რომელთაც შეუძლიანთ აღძრან ადამიანთა გულში შუღლი და მათ შორის უთანხმოება-განხეთქილება ჩამოაგდონ და, მაშასადამე, პირდაპირ ეწინააღმდეგებიან სწავლა-აღზრდის მთავარსა და ძირითად მიზან-დანისწულებას...

ხსენებულ საგნების გარდა საგანათლებლო პროგრამაში შეაქვს ტოლსტოის ენები და ისეთი ხელოვნებანი, რომელთა საშუალებით შესაძლებელია ერთმა ადამიანმა გაუზიაროს მეორეს აზრი, გადასცეს ცოდნა და ამ რიგად ხელს შეუწყობს ხალხის თანხმობით შეერთება-შეკავშირებას. დასასრულ—ხელობებიც, რომელიც ყველასათვის მიუცილებელ საჭიროებას შეადგენს და ეთანხმება საერთაშორისო ძმობა-ერთობის კრიტერიას.

თუ მესამოცე წლებში ტოლსტოი ქადაგებდა სწავლა-განათლების აუცილებლობას ზნეობრივ აღზრდასთან თანასწორად—მეოთხმოციანე წლებიდან დაწყებული, როდესაც თვით ტოლსტოის სულიერ არსებაში მოხდა დიდი ზნეობრივი რღვეური ცვლილება, რომელმაც მიიყვანა იგი მთელი კულტურა-ცივილიზაციის სრულს ჟაჩყოფის უკიდურესობამდე; ტოლსტოი, წამოაყენებს-რა პირველ რიგზედ ზნეობრივ აღზრდას, თითქმის არავითარ მნიშვნელობას არ აძლევს სწავლა-განათლებას. ერთს თავის სტატიაში: „აზრები აღზრდის შესახებ“—(1902 წ.), ტოლსტოი ამბობს: შეიძენენ, თუ არ შეიძენენ ბავშვები ცოდნას, ეს მხოლოდ სხვათა-შორისი და წვრილმანი საქმეა და

არამც-და არამც არა დიდმნიშვნელოვანი. ბავშვი ადრე თუ გვიან თვითვე მოსძებნის და შეისწავლის იმას, რისი ნიჭიც აქვს მას ბუნებით თანდაყოლილი, რაც უნდა მიყრუებულს კუთხეში სცხოვრობდეს იგი.

აღმზრდელს ტოლსტოი სასტიკ მოთხოვნილებებს უსახავს. აღზრდის მთელს საიდუმლოებას კი ჰხედავს მხოლოდ აღმზრდელის „თვით-აღზრდაში“. — ბავშვი მეტის-მეტად ფრთხილი, მახვილი, დაკვირვებული და შთაბეჭდილებიანია, თანაც იგი საუცხოვოდ არჩევს და ხვდება მის გარშემო მყოფ ხალხისა და უფრო აღმზრდელის სიტყვის და საქმის შორის წინააღმდეგობა-უთანხმოებას; ამისათვის თუ ჩვენ გვსურს ჩავუნერგოთ ბავშვს რაიმე ზნეობრივი იდეა, ჩვენ უნდა ეს იდეა თვალსაჩინოთ დაეუხატოთ ბავშვს, ჩვენს საკუთარ მოქმედებაში განხორციელებულ-განსახიერებელი და ვიმოქმედოთ ბავშვზე სიტყვით იმდენად არა, რამდენადაც ცოცხალი მაგალითების ჩვენებით. „მშობელთა ფლიდობა, ფარისევლობა-პირმოთნეობა და სხვა ამგვარები“, — ამბობს ტოლსტოი, — სრულიად ჩვეულებრივი მოვლენაა. ხოლო ბავშვები ამ შემთხვევაში ზედმიწევნით მგრძობიერნი და მახვილინსტინქტიანნი მაშინვე ამჩნევენ ყველა ამებეს, გული ზიზლით ევსებათ და ირყენებიან. სიმართლე არის მთავარი პირობა სულიერად სწორი აღზრდისთვის და ამიტომ იგი არის პირველი საშუალება ზნეობრივ აღზრდის კეთილ-ნაყოფიერებისათვის. ხოლო რომ შეგვეძლოს უშიშრად, თამამად ვაჩვენოთ ბავშვს ჩვენი ცხოვრების სინამდვილე სრულის სისწორით, თვით ეს ჩვენი ცხოვრება უნდა იყოს პატიოსანი, უმწიკვლო, უანგარო, და სპეტაკი და რაც შეიძლება ნაკლები

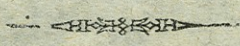
იყოს მასში სიღუბნე, რომელსაც შეუძლიან მოზარდი ბავშვი ჭეშმარიტ გზას ააცდინოს და აღზრდა თავის პირდაპირ მიზანს დააშოროს. ამიტომ—სხვათა აღზრდა დამოკიდებულია თავის თავის აღზრდაზე; პირველი სავსებით მდგომარეობს მეორეში და არც არაფერი გარეშე ამისა საჭირო არ არის“.

ტოლსტოის არა სწამს არავითარი კავშირ-დამოკიდებულება საზოგადოების ზნეობრივ განვითარების სიმაღლესა და მისი სოციალურ პირობათა მდგომარეობათა შორის. იგი ჰფიქრობს, რომ ყველას შეუძლიან შეივანოს ცხოვრებაში თავისი შეცდომები, გამოასწოროს ისინი და ამ რიგად წავიდეს ზნეობრივ თვით-განვითარება-გაუმჯობესობისა და სისრულისაკენ

სრულიად დამოუკიდებლად ცხოვრების ამა თუ იმ პირობებისა. ცალკე ინდივიდუალთა თვით-აღზრდა მიგვიყვანს ბოლოს სოციალურ ურთიერთობის იმ გაუმჯობესობამდე, რომ დედამიწასა ზედა დამყარდება სასუფეველი უფლისა, როდესაც ყველა ადამიანები თანასწორ უფლებებით აღჭურვილნი და ურთ-ერთთან წმინდა, ძმური სიყვარულით იქნებიან მჭიდროთ შეერთებულ-შეკავშირებულნი და ადგილი აღარ ექნება მტრობა-შურის ძიებას, ძალ-მომრეობას,—ლონიერისაგან უღონოს და ჩაგვრას და აქედგან წარმომდგარს ადამიანთა უბედურებას...

ილ. გოგია.

(დ. ონი)

მოგონებანი ილია ჭავჭავაძეზე

ილია ჭავჭავაძე მშვენიერი მოსაუბრე იყო, მაგრამ მას საზოგადოებაში ლაპარაკი არ უყვარდა და უპირატესობას მახლობელ მეგობართა წრეს აძლევდა. უფრო სასიამოვნო საუბრები მახსოვს, როცა ორნი ან სამნი ვიყავით ერთად, ან მე მარტო ვიქნებოდი მასთან, რაც უფრო ხშირად ხდებოდა ხოლმე. პირველ გაცნობიდანვე მე და ილია ისე დავუახლოვდით ერთმანეთს, რომ იგი, რაც უნდა საჭირო საქმეებში ყოფილიყო გართული, ყოველთვის მიმიღებდა. ამ უფლებას მე ყოველთვის ხალისიანად ვსარგებლობდი და მრავალი წლის განმავლობაში თითქმის ყოველ დღეს რავდენსამე საათს ვისხედით ერთად და ვსაუბრობდით.

როგორც ყოველ ქართველს, ილიასაც უყვარდა ლაპარაკი და, როგორც თავდაპირველი ჭკვიანი კაცი, ილია სხვებსაც ყურს უგდებდა.

თითქმის ყოველთვის, როცა კი ვეწვევოდი, ილია თავის სამუშაო ოთახში, ან კითხულობდა, ან აკეთებდა რასმე, მაგრამ როცა დამინახვდა, მაშინვე თავს მაღლა აიღებდა, სათვალევებს ჩამოიხსნიდა და მზად იყო საუბრისათვის.

რასაკვირველია, უფრო ხშირად ჩვენი საუბარი ლიტერატურას ეხებოდა, რადგანაც ილიას ისე არა უყვარდა რა, როგორც პოეზია და საერთოდ მწერლობა.

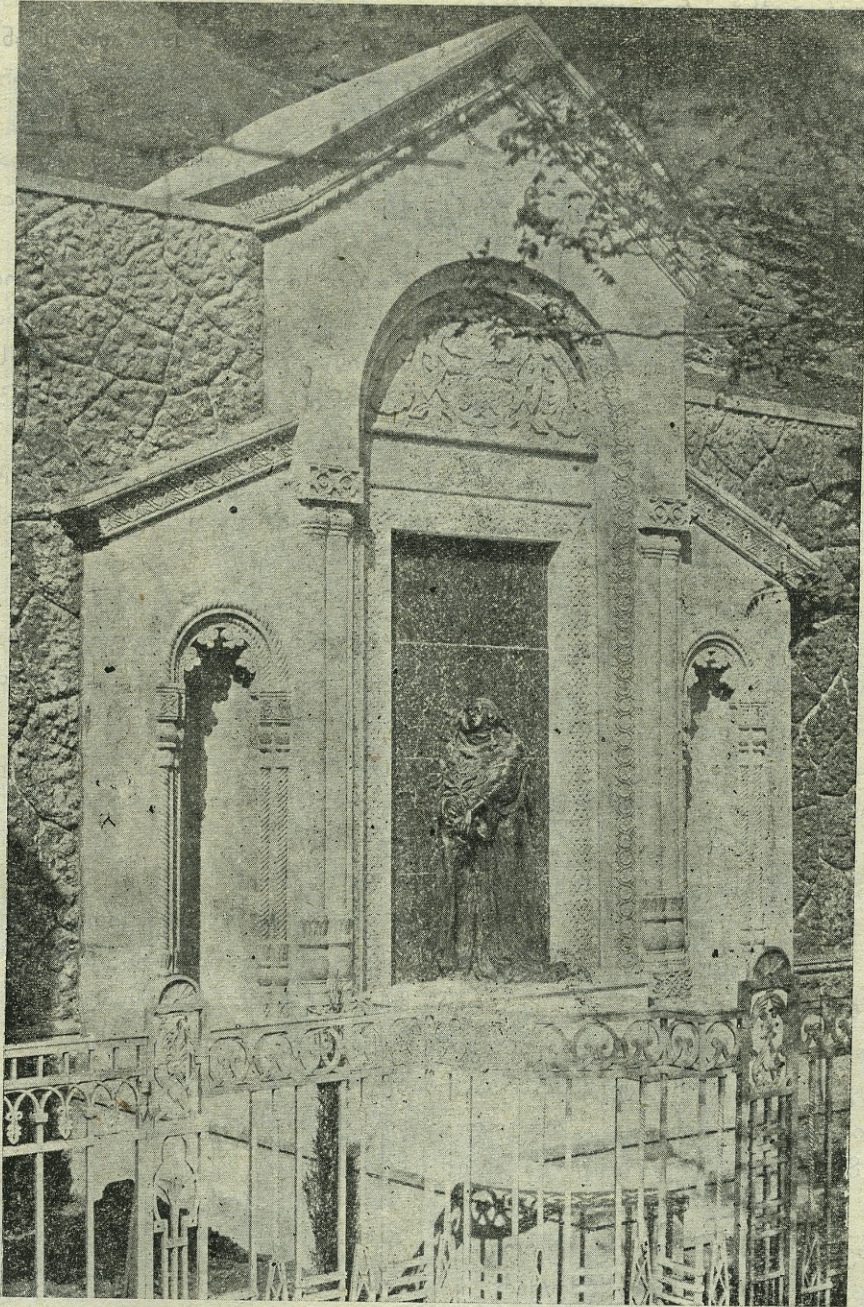
ქართველ პოეტების შესახებ ილია, თუმცა კრიტიკულად, მაგრამ მიუდგომ-

ქართული
ნაციონალური
ბიბლიოთეკა

ილია ჭავჭავაძე

ილიას ძეგლი თბილისში

ლად მსჯელობდა. გულწრფელად უყვარდა რაფიერ ერისთავი და აფასებდა იმის „სოფლის სურათებს“, რომელიც პირველად ჩნდებოდა ქართულს ლიტერატურაში.

„პოეზია შიგ ცოტაა, მაგრამ ცხოვრების რამდენი სინამდვილეა, და რამდენი სიმართლეა“, თბილის გრძნობით იტყოდა ხოლმე ილია რაფიელის ნაწერებზე.

ძლიერ მალა აყენებდა ვაჟაფშაველას, რომელშიაც ხედავდა პირველ-ყოფილ პოეტის ორგინალურ სიდაადეს, ყოველის შემძლე ბუნების მიერ გრძნობით დაჯილდოვებულს. ოთხმოციანი წლების დასასრულს ილია ხშირად ბეჭდავდა „ივერიაში“ ვაჟაფშაველას ლექსებს და ყოველთვის აღტაცებაში მოდიოდა, როცა ხმა მალა წამიკითხავდა, ან მესაუბრებოდა ვაჟაფშაველას ნაწერებზე.

ხშირად, როცა ილიას სამუშაო ოთახში შევდიოდით, ილია შემდეგის სიტყვებით მომეგებებოდა: „კარგი საჩუქარი მაქვს თქვენთვის“, რის შემდეგ წამიკითხავდა ვაჟაფშაველას რომელსამე ახალს ლექსს.

ბაჩანას ზოგიერთს ლექსებშიაც დიდს ღირსებას ხედავდა. არ დამავიწყდება ის წუთი, როცა ილია აღტაცებული პირველად კითხულობდა ბაჩანას ლექსს „მუხას“ და „ბინდი მთაში“. ეს იყო, როგორც მახსოვს 1887 წელს, როცა ილია ახალ ბებუთოვის ქუჩაზე იდგა და მთელს დროს ვაჟაფშაველას „ივერიის“ რედაქტორობას ანდომებდა. ამ დროს ილია ძლიერ აღტაცებული იყო პოეზიითა და ლიტერატურით, ხარბად ეტანებოდა ევროპის საუკეთესო მწერლების კითხვას. ამათში გენიალობისა, პოეტობისა და მოაზროვნის ამომხატველად ილიას გეტე მიაჩნდა,

რომელსაც ზოგიერთებში ბაჩანასავე ჯობინებდა.

„თქვენი ოლიმპიელი, ახ, რამდენი ძალა აზრთა და გრძნობათა სჩანს შიგო“ ხშირად მეტყუდა ხოლმე ილია გეტეს შესახებ.

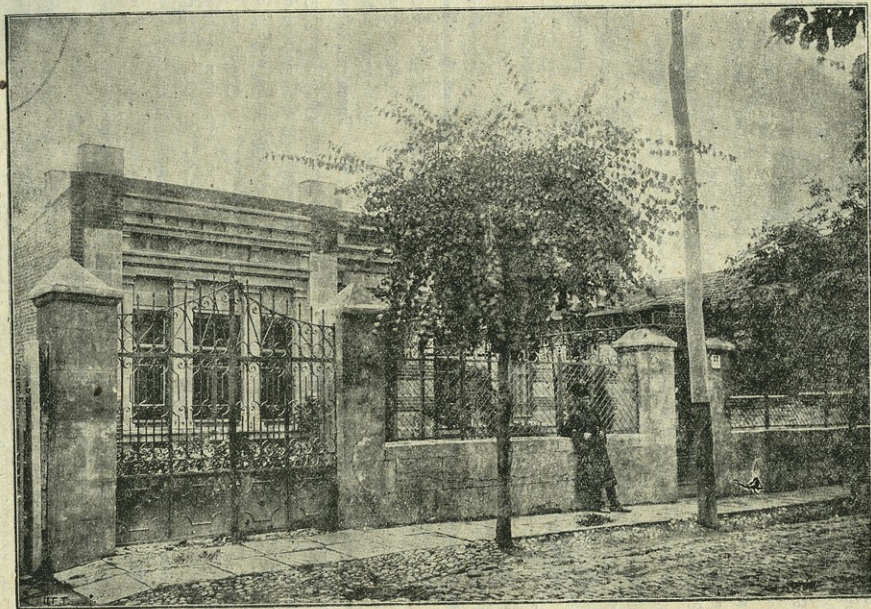
— დიად, გეტე ოლიმპიელია, მაგრამ მივირს, რომ თქვენ ქართველი იმას შილერზე მალა აყენებთ მეთქი, ვუთხარი ერთხელ ილიას საგურამოში, როცა საუბრის შემდეგ ორნივე ვისხედით ძველი სახლის აივანში და არაგვის საუცხოვო ნაპირების სილამაზითა ვსტკებოდით. — „განა ვერ ატყობ, რომ ჩემს აზრებში ბევრი ინდო-ევროპიელიაო“ — მითხრა მან და დაწვრილებით საუბარი დაიწყო აღმოსავლეთზე.

„აღმოსავლეთს ვერ შესწევს ფილოსოფობა იმდენად, როგორც დასავლეთ ევროპიელს ესმის“-ო, განაგრძო ილიამ. აღამიანზე, ცხოვრებაზე და საგნებზე ფხიზლად მსჯელობა გრძნობათა დაუხმარებლად, მგონია, შეუძლებელია აღმოსავლეთში.

ამ საუბრის შემდეგ გავიდა მცირე ხანი, თბილისში წავიკითხე გერმანულად ნააარგმნი ფირდუსის „შაჰნამე“, წანაკითხის ძლიერის შთაბეჭდილების გავლენაში მყოფმა ვუთხარი ილიას, რომ ამ პოემაში ბევრი ისეთი ადგილია, რომელიც თავისის ტრაგიზმით შექსპირს მოგვაგონებს მეთქი.

— „ეგ შეუძლებელიაო“, მომიგო ილიამ, — „არა მგონია სპარსელს შეეძლოს მისწვდეს შექსპირის ტრაგიზმს. არა, აღმოსავლეთში ასეთი ძლიერი ტრაგიზმი არასოდეს არ ყოფილა და შეიძლება არც იქმნეს“.

ყველა ამში რაოდენიმე სინამდვილე იყო, რადგანაც ფირდუსის ღირსება

ილიას სახლი თბილისში

სწორედ ტრადიკულ ძალაშია, მაგრამ იგი ეპიქური პოეტი იყო და არა დრამატურლი.

საზოგადოთ ილიას სპარსული პოეზია არ მოსწონდა, ამბობდა, რომ მან მრავალ საუკუნეთა განმავლობაში ცუდი გავლენა მოახდინა ქართულს მწერლობაზე რაღაც ქალური გულჩვილობის შეტანით და აზრთა გარყვნილობითო.

ამიტომ ილიას არ უნდოდა, რომ ქართველ მწერლებს სპარსული მწერლობა შეესწავლათ. პირიქით, მას სურდა ქართული მწერლობა მოემორებინა აღმოსავლეთის გავლენას და გაეფეროპიელებინა, რასაც თვითონ ილიაც მართლა ძლიერ უწყობდა ხელს. მაგრამ ილია არა მარტო ლიტერატურაში, საზოგადოთ ცხოვრებაშიაც მიისწრაფოდა ევროპიულის შეხედულობისაკენ, თუმცა ამბობდა, რომ ვერც ერთი კაცი და მით უფრო მთელი ერი თავის დაუსჯელად ვერ ჩააქრობს საკუთარის სულის თვისებას, ხასიათსა და ნიშანდობლიობას.

თვითონ ილია მხოლოდ ახალგაზდობაში ცდილობდა სრული „ევროპიელი“ გამხდარიყო, ბოლოს ეს მისწრაფება უკუაგდო და ცდილობდა ევროპიულად განათლებული ქართველი ყოფილიყო. ვინც ილიას დაახლოვებით იცნობდა, მან უეჭველად იცის, რომ მიუხედავად მდიდარის ცოდნისა, ილია ყოველთვის სულითა და გულით ქართველი იყო.

1900 წელს, როცა ილიამ გერმანია და ავსტრია მოიარა, იგი დიდის ცოდნის მოყვარეობით ათვლიერებდა და უკვირდებოდა გერმანელების ცხოვრებასა და კულტურას, ყოველი წვრილმანი იქცევდა მისს ყურადღებას, მაგრამ ღვიძლი სამშობლო, საქართველო მაინც ძლიერ იზიდავდა თავისკენ. უცხოეთიდან დაბრუნე-

ბული ილია: როცა თბილისს მოუახლოვდა, ისე მოხიბლული იქმნა საყვარელ ქალაქის ხილვით, რომ თვალეში ცრემლები მოადგა.

ამას განსვენებული ილია სრულიად მოურიდებლად მიაშობდა ხოლმე და თან დასძენდა: ყმაწვილობაშიაც გამომიცილია ნალგელი სამშობლოს მოშორებით, მაგრამ ისე ძლიერ არა, როგორც ესლა მოხუცებულობის დროსაო.

თითქმის ყოველად შემკული, მშვენიერი უცხოეთი მას ვერ იზიდავდა.

თუ როგორ უყვარდა ილიას თავის სამშობლოს კუთხე—ყვარელი ვიცი, სხვათა შორის, იმ მოთხრობებიდან და ლექსებიდან, რომლებშიაც აღტაცებით და მომხიბლავად არის აწერილი ალაზნის მშვენიერი ველი.

ნაკლებ ილიას არც საგურამო უყვარდა, სადაც სიმოცდა ათ წლებში მან აირჩია სამოსახლოდ მშვენიერი მიდამო. ეს საუცხოვო კუთხე სიცოცხლის უკანასკნელ წუთამდე ილიას საყვარელი საზაფხულო ადგილი იყო, მისი Puseulum, სადაც იწვევდა არა მარტო ურიცხვს ქართველებს, არა მედ უცხოელებსაც, რომლებიც, როგორც თვითონ, აღტაცებულნი იყვნენ მშვენიერ ადგილ-მდებარეობით ტყეში და საუცხოვო სანახაობით. არა ერთ უცხოელს აუწერია საგურამო და მისი ყოფნა სტუმართ-მოყვარის საქართველოს პოეტის სახლში

ვრცელი აწერილობა უძღვნას მას ბერლინის უნივერსიტეტის პროფესორმა კარლ ლემან-ჰაუპტმა თავისს კაპიტალურს თხზულებაში „Armenien einst und jztz, სადაც სხვათა შორის აწერილია მის მოგზაურობა კავკასიაში. მეც ჩემს ორს წიგნში საკმაოდ დასურათებული მაქვს ის უმშვენიე-

მღერ. ანტონოვიჩი თყუბნი იღვდღ
ხლოა დივილი.

თუ ვინიქდა ღერ სეყხმღა ჭაჩი
მღერა, ჭნ თვიან ზეიქ ვინე ყოხლ-
ლია ზემკიქ-სახეუ ხა-ბი ან რანნი-ყან,
ხუც თვიან მუხიქქუბიოქ. აყდინე-
ქ დინე თვილი ან რანდღან, მჭინე
თვიქანი ქ ჰმუებაფე. მთვიან ად-
ვარ ქ მთვიან ვინე ყოხლღღ ღერ
ან იღვდღან-ხაქხაღიოქყყყყ ყბხეყ
ან ათეყყან. ილია ჭავჭავაძე

ფაქსიმილე ილიას წერილისა მოურავთან.

რესი კუთხე, სადაც მრავალი ზაფხული გაუტარებია განსვენებულს ილიას.

ამ კუთხის ერთი დამამშვენებელთაგანია ძველი უზარმაზარი კაკლის ხე, რომლის მახლობლად 70 წლის დასაწყისში ილიამ ააგო პატარა ერთსართულიანი სახლი. სახლთანვე მოაწყო ცაცხვის ხეივანი.

1884 წ., როცა პირველად მივედი საგურამოში ცაცხვები უკვე მოზრდილი იყო, მაგრამ ბოლოს, რაკი ყოველ გაზაფხულობით შევკვეცავდი ხოლმე, ცაცხვებიც მალე იზრდებოდა. ეს ძველი სახლი სულ ოცდა ხუთი წელიწადი იდგა, რადგანაც 1894 წელს ილიამ გადაწყვიტა ახალი სასახლის აგება, თუმცა ის სადა

ოთახები და აივანი, სადაც ილიამ გაატარა თვისი სიცოცხლის საუკეთესო დღენი, მას ძლიერ უყვარდა. „ეს სასიამოვნო მოგონებანი არ გაჰქრებიან, ახალს სახლში ამ მოგონებებით უკვე ვისიამოვნებო“, ამბობდა ილია ახალი, ლამაზი სასახლის აგების დროს.

ორნივე სიხარულით ველოდით იმ სასიამოვნო დროს, როცა მოგვიხდებოდა აქ მთის კალთაზე შუაგულ ტყეში ცხოვრება. როცა ახალი სახლის აგება უკვე დამთავრდა, და ილიაც ერთს მშვენიერს ზაფხულში იქ დასახლდა, მისს სიხარულს საზღვარი არ ჰქონდა, ყმაწვილურს აღტაცებით და ბედნიერებით გამოწვეულის

ხმის კანკალით მითხრა: „ისე მოხარული ვარ ამ საქმის კეთილად დაგვირგვინების, ამ მშვენიერი სახლის, რომითიქოს ჩემს სიცოცხლეში ამის მეტი არა გამეკეთებინოს რაო.“—«დიად, ეს სახლი ერთ კარგ ლექსად ღირს, მეტად არა მეთქი,—მივუგე მე.

—„მეტად არა?“—ლიმილით მკითხა ილიამ.—„რასაკვირველია, პირიქით, მე მგონია თქვენი „ბინდი ალაზნის ველზე“ მეტადაც ღირს. როცა ამ სახლისა ქვაც კი აღარ დარჩება, ეს მშვენიერი ლექსი მაშინაც კი მოხიბლავს როგორც ქართველებს, ისე უცხოელებსაც მეთქი.

ილია მაშინ უკვე ჭაღარა შერეული იყო, მაგრამ ჯერ კიდევ მხნე და მორჭმული; აქ ჩვენ ორივეს, ამ ფართო ოთახებში გაავიტარებია სისიამოვნო დღენი, ამ ახალ შენობის ჩრდილოვან აივნადან ყურს ვუგდებდით შადრევანის შხუილს და ღამით—არაგვის ბუტბუტს.

მაგრამ ბედმა ილიას მხოლოდ თორმეტი წელი არგუნა, რომ დამტკბარიყო ამ ბედნიერებით.

წლით-წლობამდე ილიას აკლდებოდა მხნეობა და მაშთან ერთად სასიამოვნო სიცოცხლის ძალაც. ეხლა უკვე ხუთ წელზე მეტია, რაც ილია სამუდამოდ განისვენებს სამარეში, საგურამოს მშვენიე-

რი სასახლე კი, სადაც ჩვენ ერთად დაუსრულებლად ვმსჯელობდით პოეზიასა და მშვენიერებაზე, კაცობრიობის ისტორიასა და დიდებაზე, ზეგარდმო მაღლით ცხებულ ადამიანთა ღვაწლზე და მათს სილიადეზე, ეხლა ეს სახლი ცალიერია, უყურადღებოდ მიტოვებული და მხოლოდ ქართული მზე ოქროსფერს სხივებს აფრქვევს უპატრონო ბაღს.

„რად ააგო ილიამ ასეთი სასახლე მოხუცებულობის უამს, როცა შვილიც კი აღარ გააჩნდაო?“—ამბობდნენ ზოგიერთები.

მაგრამ განა ის ბედნიერება, რაც ილიამ მოიპოვა აქ მისი ცხოვრების უკანასკნელ წლებში, არ ღირდა ამ სახლად?

ვის შეუძლიან დამშვიდებით დააფასოს სხვა კაცის ბედნიერება, მით უფრო ისეთის პოეტისა, როგორიც იყო განსვენებული ილია? განა შეუძლიან ვისმე უარჰყოს, რომ სასიამოვნო, მორთული სახლი მშვენიერის ბალით საუკეთესო საჩუქარია მოხუცთათვის და ვინც თავისთავად ააგებს ასეთს თავშესაფარს, იგი ბრძენია, მისი საქციელიც ჩვენი ბუნებისა და არსებობის აზრის დამამტკიცებელია.

არტურ ლეისტი.

(შემდეგი იქნება)

კონრად ფალკე

კეისარ იმპერატორი

ტრაგედია 3 მოქმედებად და 7 სურათად*)

თარგმანი გერმანულიდან

ა. შანშიაშვილის და მ. შვეარდნაძის მიერ

მოკვამლევა მისამი

ტოლინოს. განთიადია.

(უძილო ხალხი აქა იქ მიწოლილა. ზოგი ტაძრიდგან მარჯვნივთ გაიყურება)

მამაკაცი (მარჯვნივთ დაბლიდგან)

ვერაფერს ჭებლავ?

ქაბუკი ჯერ ვერაფერს! ვხედავ დრუბლების გააღმურებულს გამოკრთობას ზღვის ზედაპირზე.

მამაკაცი (მწუხარედ) ვაი რომ ჩვენი ბუდი არის გარდაწვევტილი და არ კი ვიცით რას მოგვიტანს: კეთილს თუ ბოროტს.

დედაკაცი კეთილს თუ ბოროტს გვაუწეებენ, ეს შე არ ვიცო, ხოლო ესლა კი, ამ შტორე სნით ვიცო ჩემი ხარ!

ქაბუკი (მარცხნივთ მადლიდგან უცბად მოსულ მზის სხივებით განათებული, წამოდგება. მიმოხედავს) გათენებულა! ძოწეულით ცა შედებილას, ო, რა მშვენიერად, თვალწარმტაცად ბრწინავს ქვეყანა.

ქალწული შე კი მგონია, სისხლის ფერად შედებილიუას ზღვის ზედა პირი. ჩემო, ერთხელ შეც ვცნებოდი, რომ ბედნიერი დილა ჩვენთვის გათენდებოდა.

მამაკაცი (წამოდგება) ღამე დასრულდა და უბედურთ აწ აღარ ძაღგვიძს მძიმე ჯოდინი ძილით მაინც კვლავ შევიმოკვდით. მო, მუშაობას მიუყოთ ხელი, ეგებ მით მაინც

გულის მომწუვლედი მწუხარება გადავივიწყოთ.

დედაკაცი ნუ მომშორდები. მსურს გიმზირო, იუავ ბავშვებთან. გული ჭკრძინობს, თითქოს სამუდამოდ უნდა დაგშორდეთ!

ქაბუკი გემი გამოჩნდა! გოცაგებთან აფრიალებს, როგორც თეთრი ფრთა! ფრინე მოდის! თავისუფლებას კვლავ გვიბრუნებს.

ქალწული (განქარებით ნავთსადგურისკენ მოექმურება) ეგერ, აგერ, ქარისგან გაშლილს და მზის სხივისგან შეწითლებულს თითქოს აფრასაც უხაროდეს, რომ ფრინეს მოაქვს თავისუფლება.

მამაკაცი, დედაკაცი და ხმები აფრია? რა? აბა სადა? ფრინე ბრუნდება? მამ რა გორცა სჩანს ღვთის წყალობით გადავრჩენილვართ. ო, აფროდიტე, დიდათ გმადლობთ!

ფრინეს დედა (სიხარულით ხმით სხვებს აჭარებებს) ხალხო, მითხარით. მართალი არის? ჩემმა შვილმა გადაგვარჩინა? ფრინე მოსცურავს იმ ხმადალით?

(თანხმობა ყოველ მხრიდან)

პირველი მოხუცი რა გაყავანებთ? ჯერ რა განარბოთ. არ დაცდით. ჯერ მოუსმინეთ, ჯერ ხომ არ იცით, თუ რა ხასუხს მოიტანს ფრინე?

ავტოლიკოს განა მოხუცო, ფრინე უკან დაბრუნდებოდა, ჩვენს განდიდებას და სიკეთეს რა არ ელოდდეს? და განა იგი ჩვენი

*) იხ. „განათლება“ № I—III.

მხსნელი არ უნდა ვაქტო? ჩვენთვის რა აზრე გაისარჯა, სამაგიერო ჩვენც უნდა ვუძღვინათ. აქ მოიტათ უგავილთ გვირგვინნი, ღვინოც მოიტათ და აავსეთ ზაქრის ფიასლა, მას დიხსეულად მივაგებინეთ!

პირველი ჰეტერა თუ ავრე არის, ისე დაუხვდით, რაგორც თვით ჩვენ გვიხვდებით ხელმე: ცივად, დიდგულად და დაცინვით!

მეორე ჰეტერა (პირველს) კორინთიდგან რა ჩვენ ვბრუნდებოდეთ, მაშინ ეგრე არ იქმნებოდა. ფრინეს არგუნეს დიდი ჯილდო.

მეორე მოხუცი ო, თქვე წეუფლნო! ან კი ვით ბედავთ თქვენთან ერთად ფრინეც ახსენათ? წადით, გაგვშორდით, თქვე წეუფლნო!

(მოძკრავს და აღტაცება ხაღხში.)

ჭაბუკი აგერ ხომალდი ნაპირს მოადგა. აგერ, აგერ გადმოხსდნენ კიდეც: ფრინე და ირას, აგერ ხლაყეც!

ქალწული ძვირფასო დაო! სიყვარულისგან მონიჭებულს ტუბილ ნეტარებას ჩვენ მხოლოდ შენ ერთს, მხოლოდ შენ ერთს უნდა გმადლობდეთ.

მამაკაცი (ცოლს) კიბით ამოდის მზის სინათლით გარემოცული.

დედაკაცი (ავრემლებული) ჩემო შვილეზო, სიტყვებს და ბედნიერებას ე, იმ ქალს უნდა უმადლობდეთ... (ბავშვს ხელში აიფანს)

ხალხი (ხელთ უბურიათ გავსებული ფიასლები, გვირგვინების რხევით ფრინეს) იყავ კურთხეულ! იყავ კურთხეულ, ჩვენო მხსნელო! იყავ კურთხეულ! (ძახილი ანაზღად შესწედება)

ფრინე (გამოდის მარჯვნივ. სახე სასოწარკვეთილებას გამოჰხატავს. თვალები გაშტერებით ზეცისკენ მიუბრუნა. ხელები წინ გაუწვდია, თითქმის მსურდეს სხვათა მიახლოვება დაირიდოს.)

ფრინეს დედა (შეძრწუნებულ ფრინეს ჩაატყურდება; ხალხს გამოეყოფა და ფრინეს მიუახლოვდება) შვილო, გონს მოდი!

ფრინე (მოწვევითი მიმოიყურება უცბადის გადაწვევითლებით ჰეტერებისკენ გაუშურება) თქვენთან მოვალ ეხლა, მე თქვენი დაი ვარ! ანა! უმცირესიც, რადგან სასუილეს და ჯილდოს გაძლეოთ, ვინც მიგიწვეოთ. მე კი, ო, ცაო! მე კი სირცხვილი და საერთო უბედურობა გამომატანეს, რასაც ავრე ვერიდებოდა ო, თუ ოდესმე თქვენც გივრძინათ, რასაც ეხლა ვგრძნობ; ო, თუ ოდესმე უბედურნი ჩემებრ ჰყოფილხართ, გთხოვთ მანათივით ის სიამაყე, რომელს თქვენდამი მე წინად ვგრძნობდი.

(ჰეტერები შერცხვნილნი სდუმან)

მამაკაცი (შემერთალი) რას ამბობს, რას?

დედაკაცი ვაი ჩვენს თავსა, რა ავრე ძვირად, დიდის მსხვერპლით გამოვიხსიდეოთ ჩვენი სიკეთე.

ქალწული დაო ფრინე! არ გიხარაინ? შენის წყალობით ჩვენ დაგვისხენ გაჭირვებისგან!

ჭაბუკი (ეჭვით შეპყრობილი) იქნება ადეთქმა კეისარმა არ ადგინრულა?

ფრინეს დედა (კვლავ მიუახლოვდება და ალერსით) შვილო, ხომ არვინ გაწეინა? მე შეკომხედე, ავრემც შენ დედა გენაცვლება!

ფრინე (სირცხვილით აივსება, უკუ დაიხევს და ხელებით სახეს დაიფარავს) დედა აღარ მუავს!

დედა აღარ მუავს, არც ამ ქვეყნად და არცა ზეცად. ო, აფროდიტე! ჩემი თავი აქ შეგავედრე, რათა მეოლოდი შემწედ ჩემდა, დონე მოგეცა საბრალეო ხალხის დასასხნელად. რაც მე მეზადა, ანუ რაც ვიყავ, ყოველი ეს დრმა სასოებით შენსა განგებას მივანდე მე, ღვთისნიერისთვის არ მოგიკლია არასოდეს შენი წყალობა. . ასე მეგონა, თუ მხოლოდ შენ ხელმძღვანელობდი: ბრმად გზად გავიჭერ, მეგონა შენ წარმიმართავდი. შენ კი უწყალოდ მიმეც სირცხვილს, ასე დამჩავრე და აღარ ვუწევი, რისთვისდა ვარ მე უბედური.

ავტოლიკოს რას ამბობ ქალა! — არ ჭყო-
ფილხარ მას კეისართან? ჭილას ბრალთა თუ
ჩვენ ესდა დავიფუხებით!

(გაიწვევს ჭილასაკენ)

გამოტედი, რომ შენ დაუშავე ფრინეს იქ
მისვლა და ჩვენც დაგვდებ!

ჭილას (მძლავრად, მხურვალედ)

ფრინე იყო დიდ კეისართან, მე თვითონ
ვნახე, შემოდღიან ეს დაუბრუნო, ისიც ვიცი,
თუ რა ხასუხი მიიღო მისკან. მაგრამ ეგ
ვიდრე მიხსწევდა თვით კეისარმდე, ხელთ
ჩაჭვარდნობდა სხვა გარეშეს და მხოლოდ შემ-
დეგ ნამუს ახდილი ინახულა ქვეყნის მშვერ-
ბელმა.

მამაკაცი (შეძრწუნებულად) გესმით? ამაოდ
ჩაუვლია ყველა ჩვენს იმედს.

ავტოლიკოს (პილასზე მიუთითებს)

ეგ თვით იზავდა ასეთ საქმეს ჩვენს და-
საღუბავად, ეგ ჩაუგდება ძალით ფრინეს
სხვა მხარშიყეს.

ჭილას (ავტოლიკოსისაკენ გაიჭრება)

შენის სიცოცხლით გამტემ ჰასუნს მავ
სიტყვებისთავი.

(გააშველებენ)

დედაკაცი (რომელიც ფრინეს ეხვევა)

გაჩემდით, ფრინე ღაზარაკობს!

ფრინე (მწუნარებით ზეცას შეჭყურებს)

ო, აფრთხილეთ! საშინელების ასეთ მისხვრებ-
ლად რისთვის გამხადე? სრულად გავწირე
თავი ჩემი და ვნუგეშობდი მე იმ სიკეთით
და იმ ნეტარ ბედოვნებით, რაიც სამშობლოს
მცნოვნებთანთვის უნდა მიმეზღო. მხოლოდ
ეს ყველა შეუძლებელი თურმე ყოფილა. შენ
ეს იცოდი, მაგრამ სდუმდი, არ განაცხადე.
ო, რას ვიგონებ, თუ რა რიგად იგი მეტრ-
ფოდა, თუ რა რიგ იგი მესვოდა, მეგრდზედ
მიკრავდა, იმ დროს იღუმად აღბად გულში
მე დამცინოდა, — ეს მოგონება მაგრძნობინებს

უფრო მეტ ტანჯვას, ვიდრე დღეს თუ ხვალ
განიცდიან ჩემიანები.

ქალწული (ჭაბუკს ეხვევა) მე მისი სევდა
სულს მიძრწუნებს და გულს მიშოფოთებს.
საბრალთს გონება დაუკარგავს...

ჭაბუკი ნეტამც ფრინე და რაც გავიკეთ
მხოლოდ დამის სიზმარი იყო!

ჭილას მაგრამ არ არის! თქვენ თუ ფრი-
ნეს ესეთი ტანჯვა განუმზადებთ, უფრო
მძიმე წერამა და რისხვა ამ მოკლე ხანში
კეისარისგან თავს დაგატყდებთ.

ავტოლიკოს (ხადალაღვიის მხიარულებით,
დაცინვის კილოთი) ნუ დაიჯერებთ! გამწარე-
ბულს განა ვერ ატეხთ, ჭსურს დაშინებით
მოიფხანოს თავისი გული? აწ შურს ეძიებს,
რადგან მაგას ფრინე უყვარდა.

ჭილას (სიდადი) მარად საბრალეო!..
რომ იცოდე რა რიგ უმსგავსოდ სიცილის ნი-
დაბს აფარებ შენს სულის სიმხდალეს! შეჭნე-
დე იმის, ვინც შენ ერთხელ ასე მოგწონდა,
და აბა ხახე თუ ატარებს იგი ნიდაბს.

ფრინეს დედა ყველა ცანცანებს, შვილო
ჩემო! ამოცანებით ნუ გვეუბნები. აწ გავუწვიე,
თუ რა ხასუხი გამოგატანეს.

ფრინე (მოახლოვებულთ დაიხრიდებს. თავ-
ლები განუწვივებლად ზეცად აქვს აშვრობილი)
ბედნიერება რომ, ყოფილიყო მისი ხმა ადრე
აქ თქვენამდე თვით მოახწევდა და განხრებ-
დათ, თუ თქვენთვის რა მოგიმოქმედე. მოგ-
სულვარ, რათა აწ გადმოგცეთ კეისარის მსჯავ-
რი, თან უბედური ჩვენი თავი გამოვიტორო.

ხალხი (მდეღვარებს) რა განახინა კეისარ-
მა ჩვენზე? სოქვი!.. გვითხარ! გვინდა ვიცო-
დეთ! სიცოცხლე თუ სიკვდილი?

ფრინე (ხასუნის ნაცვლად თითქმის გაქცე-
ვას აზირობდეს) ო, აფრთხილეთ! დაკოდი-
ლის გულით შემოგჩივი, თუმცა კი ვიცი,
რომ ჩემს დადაღს არ შეისმენ, რადგან შენ
ზეცად აღარ არსებობ. რომ კვლავ არსებობ-

დე, არ დაუშვებდი ის დამპყრობდა, რაც და-
მეპყრობდა.

მამაკაცი (სახე გაფითრებული) თვითონ არ
იცის, რას ლაპარაკობს: ღმერთებს დასცინის.

დედაკაცი (ფრინეს) მას ნუ ელაპარაკები.
სიტყვა ზასუნი ჩვენ გავგეცი.

ფრინე (უცბად მწარედ გონმოსული)

ეს ასეც უნდა მომხდარიყო, რადგან პირი
გვაქცევ. ჩვენ ვიყავით უკანსკენელი, რომელ-
თაც შენ წმინდა მსხვერპლი შემოგწირეთ,
მაგრამ ჩვენი ხალხი შენთვის მწირი ად-
მოჩნდა...

ახალგაზდა შენ ზეტაში ხარ,—ჩვენ დე-
დაშიწაზე.

ქალწული (მწუხარედ) ვიტანჯებით, ფრინე!
.. მოგვეც ნუგეში!

ფრინე (მოწუხებული) მანტივეთ, თუ
იჭვით სახსე მე თქვენ დაგცინობდით, მან-
ტივეთ, რადგან ჩვენ უველას ერთი ბუდი
გველას. მშვენიერი იყო სოფელი, ვიდრე
თქვენ აქ ბრძანებლობდით და ჩვენ მოწმუ-
ნენი გმსახურებდით, დაე, კეისარმა სხვა სახე
მისცეს ამ ქვეყანას.

ხალხი (აუწყანდებიან, აიშლებიან) კეისრის
მსჯავრი, კეისრის მსჯავრი გავაგებინე.

ჰილას (ფრინეს მაგიერ. ფრინეს ლაპარაკი
ადარ ძალუძს.) თქვენი განადგურება
ისე, როგორც თქვენ ეს განადგურეთ. კეი-
სარმა აღუთქვა ძვესს, მეხთა მტეხს, რომ
თავის ქაღალს ახსრულებს.

მამაკაცი (დაიუვირებს) მართალი არ არის!

დედაკაცი ფრინე, შენ მოგვეცი ზასუნი!

ფრინე (გონს მოდის და სსსო მინდილი
უვირის) დიას! დიას! დიას!

ახალგაზდა (სსსოწარგვეთილი) ღმერთე-
ბო! რა უნდა დაგვემართოს?

ქალწული (მიეგრძნობს ახალგაზრდას)
ვინ გვიშველას?

ფრინე (შეაჯრად) თქვენ და მეც ერთი
გზა და დავგვრჩენია! ჰილას, შენი ხმალი.

ავტოლიკოს არ შეეხო, ხელი არ ახლო!

ჰილას უკუ დაიხი!

ხალხი არა, არა! ფრინე არ უნდა მოგვე-
დეს, იცოცხლას!

ფრინე რაღა გსურთ ჩემგან? ჩემი თავი
სირცხვილს მივეცი თქვენის გულსთვის, ხო-
ლო სირცხვილში შეოფს სიცოცხლე არ შე-
მიძლიან.

ავტოლიკოს ჩემთვის შენ საკმარისად
კარგი ხარ. კეისარი ან სხვები რაში მენად-
ვლებიან—შვენიერი ხარ.

ჰილას მაგრამ იგი მე შეკუთვნის და თუ
იგი ვერ დავიფარე სირცხვილისგან, შენგან
მანინც დავიხსნის.

ავტოლიკოს და **ხალხი** ის არ უნდა
მოგვედეს, არა!

ფრინე (სსსოწარგვეთილი) ჰილას! ჰილას!
(ხმალ ამოწვდილ ჰილასს ჰსურს გზა გაიკ-
ვლიოს ფრინესაკენ. სსსოგადო აურზაური
და უვირილი.)

ხმები (ზემოდგან მარცხნით) დახეთ ხო-
მალდები! ერთი, ორი, სამი კიდევ მეტი.
ოთხი, ხუთი...

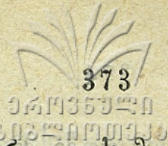
ხმები (მარჯვნივ ქვემოდგან) რას ჰხე-
დავთ? სად? აქ ხომალდებს რა უნდა?

ხმები (მარცხნით ზემოდგან) აუარებელი
ნიჩბები! აკერ მსწრაფად აქეთკენ მოაცურებენ.

ჰილას (გარდვეულ ხალხში ფრინესკენ
მიეშურება) ეს რომაელების ჯარია. კეისარი
მოდის. თავი დაცვით ისე, როგორც მე ჩემს
საცოცხლოს ვიცავ! (მხვილს ჩასცემს)

ხალხი (ფრინის) რას ჰშვრები? რა ჰქენ.

ჰილას (ზიზღით, დიდებულად, მამაკვდავი
ფრინე ხელში უკავია) მას, რაც ყოველმა
თქვენგანმა ადრე თუ გვიან უნდა განიცადოს.
თქვენ ბრძოლა არ გსურდათ, მამ დაე გაგ-
ულიტონ! ან და იქონიეთ იმდენი გაბედულ-
ბა, რადენიც მე მაქვს. (მხვილს ჩაიცემს
და ფრინეს გვერდით დაეშვება)

ხალხი (საშინელი უფირილით შემკრთაღნი აწიოკებუღნი) დავიდუშენით. ვაი! კეისარი მოდის. გვიშველეთ. უოველი ცდა ამათა. რა-მაელთა ჯარი მოდგა. (აუწერელ და საშინელ აურზაურის შემდეგ ჯგუფ-ჯგუფად შეკრფ-დებიან და შიშისაგან გაშტერებუღნი, ნახევ-რად შეკლარნი მარჯვნივ გაიუურებიან)

კ მ რ ი ნ თ ი

კეისარის ოთახი. ვათენების ჟამია. ბრუ-ტუს და კასიუსს, სხანს, დიდი ღაშაწაკი ქჭინათ და ესლას სიხუმე ჩამოვარდნილა.

ბრუტუს მეტად ცუდი საქციელი ჩაიდინა ანტონიუსმა.

კასიუს კეისარმაც არა ნაკლები ცუდი! ანტონიუსი შეჭხვდა მშვენიერ ასულს და ხელი ჩასჭიდა, რაგორც ეს ახალგაზდობას სხვევია, ხელთ გამძვინვარებელი კეისარი კი განადგურებას უმზადებს უმწიკო ხალხს—

ბრუტუს კეისარის წყრთმა სამართლიანია. იქმნებ გვინია, რაც მჭხვდა ან რაც შენი თვალთ დანახე, იგი მხალხად ბედის თამა-ში უოთილიოქ. არა, რთი სამყარო, რთი სოფელი ერთმანეთს დაეძებდა,—მშვენიერება და ძლიერება—რათა წარმოქმნათ მესამე.

კასიუს შენ გიუვარს—უველაოქრს აზვია-დებდე. კეისარი შმაგდება იმ სიამოვნების გუ-ლისთვის, რამელიც მან ვერ მიიღო, დაჭ-კარგა.

ბრუტუს იგი სჭვრეტს თვის წინაშე დიდ არარაობას და სცდილობს უოთნის ზღვასში სიცოცხლის დასაყრდნობი ნიადაგი მოიპო-ვოს. ო, კასიუს! ამ დამეს აქ მომიწვიე სა-ღაშაწაკად, მაგრამ მერწმუნე, იგიც უძილო თავის დარბაზში დადის წინ და უკან.—იგი, რამელიც იცის, თუ რა დაჭკარგა—სუ!

(უკუ მოიხედავს)

კასიუს (სიხუმის შემდეგ) არავინ არის. —იგი წვეს და ცნებობს ახალ არბიუობაზე. ხომ კასიუსს, ოდეს კლეპატრა რთმში მო-

ვიდა, მოვიდა რაგორც სტუმარი თავის შე-უღლესთან. აოთრკაშიაც შეიფე რაგუდის ცო-ლი უნრე დაჭნებდა მაგის სურვილს. ესლას კი, რადგან სხვადასხვაობა და ცვლილება სხვა და სხვა გემოს აკრძინებინებს—ბერქენი გო-გო დაისხას გაუმადარმა სატრფიალო ხილად —მაგრამ უნაყოფია მისი სხეული, იმდენად უნაყოფია, რადენდაც მისი თავი სხვა და სხვა გეგმებით არის აღსავსე.

ბრუტუს უველაზედ უორო ძლიერს და დიდბუნებოვანს უჭინს უკან დახვეა. და ხომ იცი, თუ რაგორ უნდა ვაძიულოთ გარდასუ-ლი სიცოცხლე, რთმ მან კვლავ მოინახს ახა-ლი უვავილი და ნაყოფიც მოგვიტანოს.

კასიუს ეგ მე არ ვიცი. ვიცი მხოლოდ დანაზღვილებით: ჩემის ბრძოლით და რთებით ქვეყანა რთმ ნადგურდებოქეს და მეც მხო-ლოდ ოქსზე დგომას მონების შემწიებით და შემედლოს, იმ მონების შემწიებთ, რამელი-ნიც გვირგვინის ბრწინებით არიან დაბრძავე-ბუღნი, მაშინ მე ვსთხოვდი ბრუტუსს, მახ-ვილი ჩაეცა ჩემთვის გულში, სანამ ისეთს დქეს შევესწრობოქდი, რადქეს მეტოქდენ: ეს კასიუსი არის? იქმნებ სხვა არის, გამაგე-ბინეთ. აქ რთმ სდგას, ეგებ სოფთხულია ან ბოჩლოა თავის თავისაქ.

ბრუტუს (შედრწუნებუღი, მკაცრად) კმარა მაგაზედ ძობას ვაოციცებ, კასიუს, ასეთს სი-ტრეებს ნუღარაოქეს გამაგონებ.

კასიუს (მიმავალი) ესლას კი ვხედავ, არა თუ ბრუტუსი აღარ არსებობს, რათა გაანთ-ვისუოქლოს სახელმწიოქო შეიოქობის უღლისგან, არამედ მას სიტრევა მეტობარც კი ამოუშლია, რადგან ერთ დრქს კეისარის მეტობარი მისი საუკეთესო შტერი იოქ.

ბრუტუს (კასიუსს გაჭვევას) მე ვარ კეი-სარის შტერი? იქმნებ შენა ხარ მისი მეტო-ბარი? აქ კი სწოქედ ცუდ რჩევას იძლევი.

კასიუს ცუდსა თუ კარგს, ამას შენ თვით კეისარი გეტრევის, რადქსაც იგი აწრდილო

სამეფოში მოგვებებს და გისუფედურებს: ყოველი ცნობილი თავის მკვლელს ჭბოვებს ხელში, რაჟი მოხუცდება და ძალა გამოაქვას, ხოლო კეისარმა თავისი ძალა სასურველებელ სურვილებში ჩაიღია და ბოლო მიუღო თავის დიდ სახელს, ვიდრე იგი თავისით მოკვდებოდა. შმაგმა ფენით გასთელა საკუთარ დიანების გვირგვინი და ბოლოს სათამაშო მკელნიდგან გავიდა შექულებული, მასხარად აგდებული, ძაღლბნე გამოაქუელი, როგორც საბრძოლო ჯამბაზი—ხოლო ბრუტუსი ეგელაფერს ჰხედავდა და ხელი კი არ განძროა, არ აღმართა მისთვის, ვისაც იგი შეკობას უწოდებდა.

ბრუტუს რა მშვენივრად ამეტყველებ მოქარულ სიტყვებს, როცა გინდა იგი მკვლელობის განზრახვისთვის გამოიყენო.

კასიუს (ახლა ეს მისდევს ბრუტუსს) იქნებ შენ ჭიჭირობ, მე მსურდეს შენი გადაწყვერება? არა, ბრუტუს! შეჭხედე საქმეს ისე, როგორც არის და როგორც მე ვხედავ და შემდეგ დაეკითხე შენს თავს, უკეთუ მე რამეში ვსტეუი. განა მას კიდევ რამ შერჩენია კეისარისა? ეგ ის არის, რომელმაც დაიმორჩილა გალდია და სძლია ზომბუენი? რა საჭირთა ტაძრების შენება და არხების გაჭრა, თუ არა იმისთვის, რომ წააქეზოს მისი სიხარბე სპარსეთის თქრესადმი? რად დანჭირდა ეს გალაქქება აღმოსავლეთისაკენ, თუ არა იმისთვის, რომ გაექცეს უსაზღვრობას და სიკვდილის შიშს, რომელიც მას თავს დასტრიალებს? ამ ქვეყნის ძალა და დიდება უცენანესი, ხარისხების ბრწინავლება და ეს მთელი ჭრელი სანიდაბო მეფური ჯამბაზობა მხოლოდ მისთვის სჭირდება, რომ გულმა ათასჯერ განუმიეროს: მე კიდევ ვსტეოვრობ და დიდხანსაც ვიცხოვრო.

ბრუტუს (სკამზე დაშვება შეძრწუნებული) ო, კასიუს, კასიუს! კული მამხილებს, რომ განკებ ავირჩევია ასეთი სიტყვები; მაგრამ

როგორც უნდა იყოს შენი განზრახვის, მართლიანად მსჯელობ. ამში მე თვით უნდა გამოეტყდე—კეისარი კეისარი აღარ არის და ნეტავი კი იგი უოფილიყო.

კასიუს კიდევ არის იგი ამ მისგან შესულულულ სოფლის თვადში და სწორედ ამიტომაც არის—იგი აღრე მოკვდეს, ვიდრე სოფელი გონს მოვიდოდეს. შემდეგ სოფელი თვისის სიზმრიდგან გამოთნიზდება და დაინახავს მას იმ სახით, რა სახითაც მას ჩვენ ახლოდგან ვხედავთ: ბატონობის მადებანს, რადგან არ ძალუძს თვით თავის თავს ბრძნებლობდეს; ეგელაფერის დამწეებს, რადგან ვერაფერს აბოლოვებს; კაცთა ძაღლბნის გამოელანგველს, როგორც ბავშვი სათამაშოებისა—და ნიადაგ უმიზნოდ მთრგუნველს ამ სიცოცხლისას, რადგან განადგურებაში მდგომარეობს მისი ყოფნა და არსებობა.

ბრუტუს (კასიუსს შეჭხედავს რაღაც მასხარებით შეძრწუნებული).

კასიუს ო, ბრუტუს, ბრუტუს! სახელმწიფოს გასაჭირი, თავისუფლების დაცემა გულს რომ არ გაწეხებს, უს უკვე ცხად ჭეუა. და რომ შენს სახელს მოკლიან მრავალ ათასნი, მაგრამ შენს თავმოყვარობას კი მოვალეობად არ მიაჩნია ხალხის შველა, ეს დიდხანია დამიმტკიცე შენის ყოფნით.

ბრუტუს (არეული ადგება) ფების ხმა ვერ გაიგე? მოდის. ჩქარა აქედან. იმის შესვედრას ვერ შევძლებ.

კასიუს (წინ გადავლობება) ჩვენ მარტონი ვართ. ჭსურს ბრუტუსს აგრე გაქცევა? შეთხულოა იგი, რაც ვსაქვი, თუ შეიძლება იმდენად ჭეშმარიტი, რომ შენ იგი გაშინებს.

ბრუტუს (გონს მოდის, თავდაჭერით) რა უნდა ვქმნათ? ვინც შენ გამოქმედებს სიძულვილი, რომელსაც ყოველ სიდიადესადმი ჭეჭინობ. მაინც შენ იგრე აამოძრავე ჩემი კული და შენი სურვილები, თუმცა სხვა და

სხვა კზით, მაგრამ ერთსა და იმავე მიზანს
ესწრაფებიან. მაგრამ მანც ვძრწი.

კასიუს (ამშვიდებს) კმარა, დამშვიდდი.
ჟურჟურბობით გასაკეთებელი არაფერია, ხელფ
თვალეები გაანთლე და თვალფურც ადევნე და
დაინახავ თუ რა საშუალებით იხვეჭს იგი სა-
სხელ-დიდებას: იგი ეძებს ბრძოლინაფალებს,
რადგან ძალა მასში იშრბიტება. იმასაც შეამ-
ჩნევ, რომ იგი სტდილობს მკატეუტს თავისი
ურბი მშვენიერ სიტუეების ნაკადუდით, ხე-
ლო მის სიტუეებს ნამდვილ სიმკვიდრის ძა-
ლა აკლია, რადგან უფელ დიდებულთა თავის
ქება უდონობის მემასწავლებლია. დაჭკრავს
იგი ჟამი, როდესაც იგი კაპიტოლში ზოზან-
ცად გამწოობილი წარმოსდგება და მხლოდ
კაცთა ცვალებად დაფასებაში და განავრძობს
იგი მჩვენებითს ცრუ არსებობას.

ბრუტუს ო, კეისარ! ნუ თუ ეგ უნდა
იყოს შენი ბედი? ნუ თუ გრიგალივით იმი-
ტომ გაიარე მთელი ქვეყანა, რომ ასეთი და-
სასრული გქონდეს?

კასიუს (წინაზად) გინახავს ოდესმე ფო-
რთობლის ხეზე მოგვიანებული ნაყოფი? იგი
გამოფიტული და გულში ჭიანი ირხევა მხა-
ტელ ქარისკან. ეგელა შეჭურებს განცვიფ-
რებით, მაგრამ ჟა იმას, როდესაც იგი ნა-
ყოფი გამოჩენის თავის შინაგან დირსებას:
ცარიელი, მშრალი, მწარე, უგემური. ბევრით
უმჯობესი იქნებოდა გრიგალის დროს ჩამო-
ვარდნილიყო შეუცნობელი და ბრწინაველი
თავის გარეგნობით, ვიდრე იგი მებადემ მო-
წვივით და როგორც უვარგისი გადაადგოს.
დასე, ასეთი ნაყოფი ქვეყნის ხეზე კეისარია,
რომელიც უწინ სხეებს აღემატებოდა, მაგ-
რამ ახლა სიმძიმეს მოკლებული ჰვარგავს იგი
მიზანს და მიმართულებას. დროის ცვალებ-
ბადობა მას აქეთ იქით მიაქანებს. იგი არც
ისზობა და არც ძირს ეტემა.

ბრუტუს (გადაწვევით) კმარა; ისე მი-
ხატავ კეისარს, თითქმის იგი დატუეეეეული

იყოს ამ ქვეყანაში და მწუნარეს ტენატრე-
ბოდეს მისის საზღვრების გადალახვა. შესა-
ძლებელია, მეც ეს ასე დამენახა, შენი თვა-
ლები რომ შექნდეს. თუ ეგ აგრეს და ის
დიდი ადამიანი იტულებულია საუბედროდ
თვისი დირსება გასცვალოს ცარიელ მჩხე-
ნებაში, რომელიც მასზე ბარგობს და ჩვე-
ნც მის ქვემდებარედ გვხდის, მასინ გწა-
მდეს, რომ ბრუტუსმა იცის, თუ როგორ უნ-
და აუნახდუროს მეგობარს სიკეთე.

კასიუს ეხლა შესმის ბრუტუსის სიტ-
უვა. ეხლა რომელი ჯანაზაკობდა. თუ შენ
საქმიოთაც ეგრე მოიქცევი, მასინ მოგვანიტებ
სიკეთეს და შენთვის სახელსაც მოიხვეტ.

ბრუტუს დადუმდი. მაგახე ნულარ მე-
ლანაზაკები. თუ ჩემი აზრი და ჩემი ხელი
ოდესმე დაგიკავშირდება, ქვეყანა შეაქებს ჩვენს
სახელს, როგორც „შეთის მკვლელს“. შენ
ჭკლავ რადგან გძულს, მე კი ვკლავ, რადგან
მიყვარს. შენ გსურს დასტე სიდიადე, მე კი
მსურს დავიცვა იგი. ავრე მიდიან შური და
მზრუნველობა გარეგნულად ვითომ ერთად,
ხლოდ ისინი სხვა გრძობებით არიან წარ-
მოშობილნი.

კასიუს (ხაწყენი) მე არ მოვითხოვ შენ-
გან რომის აღთქმას ან დაპირებას. მოიქცე,
როგორც გსურდეს შენის ნების მიხედვით.
მე შენ მხოლოდ დანახვას გასწავლიდი. აქ სა-
ჭიროა დანახვა, მოქმედების ჟამი რომში
დადგება.

კეისარი (მარცხენა მხარეს დერეფანში
გამოჩნდება. კასიუს და ბრუტუს ერთმანეთს
დაჭმირდებიან) ბრუტუს! შენც ჩემებრ ასე
ადრე ამდგარხარ? კასიუს შენც? ასე ადრე
აქ რამ მოგიყვანათ?

ბრუტუს (სახეს მოიბრუნებს) შენს სიდი-
ადეს დარჯად ვუდგევართ.

კეისარი რას ჭინიშნავს ეს? განა იცნობთ
რომელსამეს, რომ ჩემს სიდიადეს ემუ-
ქრებოდეს?

კასიუს (ღიმილით) დაშუქრებას ვინ გაგიბედავს, როდესაც ეგრე სასტიკად ჭხატავ უჩნობას?

კეისარი უჩნობას? სწორედ ეგ არის, რა იც მე ძილს მიფრთხობს. ჯერ კიდევ ამაფი არ მოსულა, ბრუტუს? უკვე მთელი დღე დასრულდა, რაცხან ლეგეონი გაგზავნე. განა ჭიადუნათ გასანადგურებლად ამდენი ხანია საჭირო? როგორ მფიქვლი იმ წამს, როცა მეტყვიან: ტოლინტოლნი აღარ არსებობენო, მაგრამ ვაი, რომ შერისძიება ვეღარაფერს გამოაკეთებს. რასაც მე სხვას ვტაცებ, ჩემს სიმდიდრეს არ შეემატება; სიცოცხლე სიცოცხლეს არ წავმატებ.

(მოქანცული სავარცხელზე დაქუება)

ბრუტუს (შეძრწუნებული) როგორ შეჭფურის კეისარს წარსულზე ფიქრი, როცა მას სხვა დროს მხრდოდ მომავლის დამოწმებდა ადრავდა.

კეისარი ბრუტუს! თვით ვასკვლავების მბრძანებელიც რომ ვიყო, მაინც ვიქმნებოდი წარსულის გაფლანის ქვეშ. რაც ერთხელ იყო, მას ღმერთებიც ვი ვეღარ სცვლიან. იმ ქალს მე ვეღარავინ დამიბრუნებს. შესაძლებლობა, რომლითაც იგი მე მომიხლავდა, უკვე მკვლარია, განქარდა. ვერაფერს ვეღარ წარმოშობს, ხოლო ოდესმე რაც უნდა შეგვემოხვეს, იქმნებ შენ იცი ეს კასიუს?

კასიუს (თვალს არიდებს) ხანდისხან აუცილებლობა თუ საჭიროება თავის აჩრდილს ადამიანთა გონებაში წინდაწინ ბადებს ხოლმე.

კეისარი ეგ არავინ უწყის დანამდვილებით; როგორადაც წარსულში აღარაფერია, ეგრევე მომავალში ბევრი რამეა შესაძლებელი, და რასაც ათასთა სურვილი ოდესმე სამოქმედოდ დააკისრებს, ვის შეუძლიან ეს დანამდვილებით გაზომონ? უკეთესად, ვიდრე სხვამ, ერთმა ღმერთმა უწყის, თუ ოდესდაცის და ოდესმეს შორის—ამ ვიწრო აწმულში—როგორც იტანჯება უფიქვლი არსება: მას შეუძლიან სიცოცხ-

ხლის განადგურება, ხოლო არ შეუძლიან სიცოცხლის ხელმეორედ წარმოშობა. აგრე არის იგი ამ დიდ სოფელთან დაკავშირებული იგი სოფლისვე მონა! და მეც აგრე ვარ. ჩემის სიცოცხლის მიწურულში ამაოდ დავეძებ არსებობის აზრს და აღარ ვი ძალშიდს იგი თვითვე შეგქმნა. ჩემს წინაშე ნიადაგ ახლდება არაკობა და გული მიმხელს გრძობას უფელა ჩვენში დასადგურებულს, გრძობას ჩვენი თავის ზიზღისას.

ბრუტუს (სიჩუმის შემდეგ ბრუტუს და კასიუს ერთმანეთს შეჭფურებენ)— დიდებულ კეისარო! ძილი გაკვია. მოუსვენრად და დუცხრომლად მოქმედებზე ჭზრუნავ. გავიწყლება, რომ ბუნებამ კვლავ უნდა მოაკრიფოს თავისი ძაღდონე. არა მარტო მას, თუ რაც იყო, ან რაც უნდა იყოს, ემორჩილება ადამიანი, არამედ თავის საკუთარ სხეულსაც.

კეისარი ძილი! ძილი! ძილი! სხვას უკეთესს ვერაფერს მიჩჩევი? განა საშუალო ადამიანთა წამალი ჩემთვის ივარგებს. არ მსურს თავი დავიწყებოს მივცე. მსურს იყოს რამე ჩემზე მაღალი, ჩემზე დიდი, რომ მიმოწმებდეს ჩემს არსებობას, რომ უფელ ჩემს სიკეთეს ბრწინავალებით თავის თავში მოიცავდეს.—ამ ხატების მნახველი ვისურვებდი ჩემს სიცოცხლის დანთქმას და წევლიაღში ჩამარხვას.

კასიუს (კეისართან სდგას) კეისარო, შენ მეტიმეტს მისწვდი. შენს საკუთარ თავს კვლავ ვეღარ შეჭქმი. და ვგანებ შენი თავის განმეორებას ქვეყანა ვეღარც აიტანდა. მხოლოდ შენს თავს შენმივე თუ მოათავსებ

კეისარი (მწარედ) თქვენ ორივენი ისე მსჯელობთ, როგორც გესმით, ხოლო რადგან შენ ღაზარაკობ გულისხმად მეოფე: იქმნებ სჯობდეს ჩემს ანდროში დავასახლო მზრუნველები, რადგან ჩემს სხარსეთში ყოფნის დროს იქმნებ ძვილი დამებადოს. ვინ იცის

იქნებ კაფურნაიმ მარტქის იგი—თუმცა გვიან, მაგრამ არც გვიან.

ბრუტუს (თანაგრძობით) შირველად აცხადებ შენს განზრახვას... უკვე ჰხალხობიერად აღმავალი?

კეისარი (თავის ფიქრებში გართული უფრო და უფრო ნერვებ აშლილი) არა, არა, ესეც არა! არ მსურს დავერდო უაღბლო მამაკაცს. ჩემის დის შვილს—ოქტავიუსს—ვიშვილებ. თუმცა არც იმის ძარღვებში სჩქევს ჩემი სისხლი, მაგრამ ჩემი ნათესავი მაინც არის. მსურს ვიცოდო, რომ ქვეყნად ერთი ვინმე იქმნება, რომელსაც მე აღარ ვიქმნები. მსურს ვიცოდო, რომ იგივე ჩემებრ შეჭურვებს განთავადის გარეშე. —გესმით, ისენი საქმეს ხელს ჰკიდებენ. ჯერ კიდევ ეს ქვეყანა ჩემის ნებით არის გამსჭვალული და ვინც ამ ქვეყანას დაიშვილებს, მან უნდა დაუმეფლოს ამ ქვეყანას ჩემი არსებობა, რომელიც ქვეყნიდან ასე მალე აღმოიხრება. (როგორც შირველ მოქმედებაში, ისე ეხლა მისჩანს ციხე დაბანძული დილის მზით გაბრწყინებული. კვლავ ისმის მკრუჭი და ქვის მთელი ხაჭქის ცემა.)

კარის მცველი ამბავი არის რომიდგან.

კეისარი (გამოცრცხლებული) რომიდგან? ეს ძლიერ სასიამოვნოა.

კასიუს (კუმბად ბრუტუსს) ვისთვის არის სასიამოვნო?

შიკრიკი (შემოდის, დიკა თავის სტუმრს. შემოდის ანტონიუს, ლუციუს და ამაღა)

კეისარი მზად ვარ მოგიმინო, სთქვი.

შიკრიკი დიდო კეისარო! სენატმა და ხალხმა სიკვდილმდის დიქტატორად დაგასახლა. იუგ დეკრძელი (დიდი მოძრაობა)

ბრუტუს (სიჩუმის შემდეგ, მტკიცედ) ვისაც უწინ ასეთი ძალა ჰქონდა, სახელად მეფეს უწოდებდნენ.

კეისარი (მწყრალად) რა მოსატანია აქ ეს სიტყვა, რომელიც აგრე სძულს ჩემს სმენას.

(დუმილი) მე იმადვე ვარები, რაც ვიყავი. თვით ანტონიუსიც რომ გვირგვინით მომიახლოვდეს ხალხის წინაშე, ხალხის წინაშევე მას უკუ ვაგდებდი.

კასიუს (ბრუტუსს) შესე, როგორ იქნის თანაგრძობას.

კეისარი სხვა ამბავი?

შიკრიკი კეისარის ძეგლზე აღმოჩნდა გვირგვინი, უცნობის ხელით დადებული. როდესაც გამოვლეთ ენახათ, აღტაცებულთ დაეძინათ: მეფეო! ტრიბუნებმა მსწრაფლ განაშორეს სამკაული და ზოგიერთ მუვირალასაც ციხეში უკრეს თავი—

კეისარი (მრისხანედ) მას შემდეგ, როდესაც მათ ასეთი მუვირალეები შირველად თვით წააქეზეს, რათა ზოგიერთ ჩემს მოკეთეს ჩემში ეჭვი დაჰბადებოდა—მე მათ ვინცბ. ისინი სენატში ვერც დაჩებინან—

ბრუტუს დიდო კეისარო, მხოლოდ ოდნავ ვინცბ საქმის ვითარებას და ისიც მორიდგან—

კეისარი (მოუბრუნდება) ვინ გამაწვევტინას სიტყვა, ეინ შემომეჭრა ლაშარაკში. თუ მე დიქტატორი ვარ, ვერც ერთმა რომაელმა ძაღლმა ვერ უნდა შემომწიგვლოს იგი დირსება, რომელიც ხალხმა მომანია.

კასიუს (შევეთრად. შირმობრუნებული) იმავე ხალხმა ტრიბუნებსაც მიანიჭა უფლება და უკვლახე უფრო ამ თანამდებობას აფასებს ხალხი.

კეისარი კმარა! (შიკრიკს) უკეთესი ამბავი!

შიკრიკი რადგან კეისარმა წელიწადის მსვლელობა გააღიდა, თვით დროს ხალხი აღრიცხვა განუწესა, ამიტომ იგივე თვით დროში სამარადისოდ უნდა აღრიცხოს. იმ თვეს, რომელსაც ქვინქტილი ეწოდებოდა, მას იუდიუსს დაარქვენ.

ბრუტუს (მწარედ) უკვლახედ მეტად, კეისარო, რომი შენ გადიდებს. მხოლოდ

ის და გაკლავს, რომ ღმერთებივით ადგასწონ
უკვდავ ვარსკვლავებამდე.

კეისარი (ბრახით) ვინ აწვევს შენს
შვილს? ბრუტუს, შენა? რომი გველანჯარაა,
რომი გვამცნობს და ჩვენ მას უნდა მოგუ-
სმინოთ.

(შეკრიკს ანიშებს)

შეკრიკი გარდა ამის სენატმა გადას-
წვევით: კეისარი არა მარტო გონების თვა-
ლისთვის უნდა არსებობდეს, არამედ ხორციელ
თვალისთვის და ამ განზრახვით მის უკვდავ
საყოფად აშენებენ წმინდა ტაძარს იუბილურ
იუფლისსას.

კასიუს (დაცინვით ბრუტუსს) აჰ, ღმე-
რთიც მზად არის, მხოლოდ უკვდავი კი არის?
მე ვსჭრეტ მის მიწიერ სხეულს.

ბრუტუს ო, კეისარ! გამოიხინე შენი
დექანტორობა. აუკრძალე მათ შენი ღმერ-
თად განდილება.

კეისარი (წარმოსდგება, ბრუტუსს შეჭხე-
დავს. სინემის შემდეგ) შენ ბრუტუსი არ
იქნებოდი, ეს რომი გესმოდეს! განა მე თვი-
თონ განვიდიდე ჩემი თავი? არა ვქმენ ეს,
არამედ მთელმა რომაელმა ხალხმა. და რა-
დესაც ხალხი ღვთაებრივს ჰგონობს, იქ
ღვთაებრივი კიდევ უნდა იყოს. მე ვგონობ
ჩემში რადაცანს, რაც „კაცზე მეტია“. ახლა
ამას სხვებიც ჰგონობენ. განაგრძე, მტრი-
ქული!

შეკრიკი უკვდავ შენი შეგობრები უკან გი-
წვევენ. იტალიის ყოველ კუთხიდან გახლავ-
ლებიან ვეტერანები, რათა სპარსეთში გალა-
შქრების დროს სპარტოე ამალად გახლავნ.
უკვდავ შენ გელოდება და შენ იმედით შემო-
გეურებს. რომის ზიკვალნი წარჩინებულნი
ოქქვენენ წამოვიდნენ, რათა გზად შემოგობე-
ნენ და თავყვანისცემით მოგესაღმნენ, კაპი-
ტალში წაგაბრძანებენ—იქ, იმედი აქვთ, ილა-
ხარაკებ და საქმეს მოაწესრიგებ და დამო-
მანებულ რომიდგან ღეგობრებს წაიყვან ქვე-
ნის დასაზერობად.

კასიუს (ბრუტუსს) დახე, მტერი მსა-
რავებს თავის თავს შეკრიკი. იგი თითქმის
კეისარივით დახარაკობს: მოგვინვრად და უმი-
ნაასრად. (ძმები გარედგან)

კარის მცველი უწევს მათე ღეგობრისა.
კეისარი ვისმენ!

ცენტურიონ (შემოდის სერიოზულ სხის
გამომეტყველებით) შესრულებულია კეისარის
ბრძანება: ტოლიტო განდგურებულა.

ბრუტუს (მწარედ) აი დასაწეისიც ქვეყნის
დასაზერობად.

კეისარი სხვა ადარა გაქვს-რა მოსახსენე-
ბელი? შენი ენა სსსსს აკვდა?

ცენტურიონ სამწუხარო ამბის მოხსენება
არ უყვარს მეტძოლს. მამაკაცები ბაღებო-
ვით იბრძოდნენ და ჩვენმა მახვილმა ბატონე-
ბივით გაყლიტა ქალები.

კასიუს (დაცინვით) ჭეშმარიტად, რომ
ღმერთმა დასაჯეს!

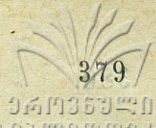
კეისარი მას იხინი იგონობდნენ თუ ვინ
დაუღო მსჯავრი. მე კი—შენთვის კვდავ
იგივე ვარ, რაც უწინ ვიყავ. განა არ მიძე-
ვებს მოკითხვა და ზატევისცემა დაძლეულებმა.

ბრუტუს ისე ნათლად, როგორც ჩვენ
ძალგვიძს შენი შეცნობა, სხვას არ ძალუძს.

ცენტურიონ შენ კეისარი, მე შენი ცენ-
ტურიონი—და კუნძულის ამბავს აი ამას გა-
უწევს. როცა ნაზირს მოვადექით, ვნახეთ იგი
ტოლიტოელი ასული, რომელიც შენ სამშო-
ბლოსთვის გვედრებოდა, მიწახედ ეგლო
შეგდარი. იგი კარდაცვალებული უფრო და-
მაზი იყო, ვიდრე ცოცხალი. მას განცვიფ-
რებით შეგურებდი, რომელიც თითქმის თვით
სიკვდილსაც კი შეჭვავებოდა.

კეისარი (თავს დაჭმრის, გულის ტკენით)
გესმის ანტონიუს?!

ცენტურიონ მის გვერდით ახლან მისებრ
უსიცოცხლო იწვა ემწვილი, რომელიც მას
თან გამოჭვევს და მისებრ სამშობლოს თავი-
სუფლებას გაუდრებდა.

ანტონიუს კეისარს კეისარა?

ცენტურიონ ეს არის სალაში, თუ მიტყა-
ლებულებს შეუძლიანთ მოკვსაღმონ დანგრე-
ულ ტოლისტოს კუნძულებიდან. თუ შემდეგ
რაც მოჭნდა, მოჭნდა თანახმად შენის ბრძანე-
ბისა, დიდებულ კეისარა! სხვა იქ არაფერი
მომხდარა, და ამიერიდან იქ აღარაფერი
აღარც მოჭნდება.

(ერთ წამის განმავლობაში უკვლანი შეძწწუნე-
ბუღნი სდგანან)

კასიუს საკვირველია! პირველ სალაშს
ახალ ქვეყნიდან, შენ, დმერტოს, კეისარა,
გიძღვნის სიკვდილი!

ბრუტუს (ჩაფიქრებული) თავს დაეკითხე,
ჭსურს იმას შენი სამსახური? იქმნებ გვიან-
ლოვდება, რათა უკვლას დაგვეპტრონოს?

კეისარი (სტდილობს დაჭყაროს ძრწოლა.
ცენტურიონ კეისარი აქებს მეთაუ ლეგონს!
(ანიშნებს და ცენტურიონი გადის)

შენ კი აუწყე მეგობრებს, რომ რომში ვბრუნ-
დებით! (შიგრიკი გადის).

ლუციოს (ახალგაზრდა მგონანი, რომე-
ლიც უსიტვეოდ გაშტტრებული იღვა, ბოლოს
აღელებული დაიწებს მთქმის) წყულებიც
იუოს იგი დღე, რომესაც პირველად შევაქე
მისი მშვენიერება, ო, კეისარა! მე ვარ იგი,
რომელმაც ჩემდა უნებურად განვუმზადე მას
და მის ხაღხს განადგურება! გაჭჭრა უკანს-
კნელი სხივი ფაქიზ დროებისა. მთელი ქვე-
ყანა კი გამკაცრდა და მოხუცდა.

კეისარი (თანდათან ერკვევა) ჩემად, მე-
გობრებო! იუხეთ! ამაოდ ერებით მაგ მთ-
ქმით ღვთიურის ბედისწერის, განჩინების
ბოროტებს. ძველი ქვეყანა სიძეს მომავლადვი.
ხოლო მე თავს ვგრძობ მის უკანასკნელ და
უძლიერეს მეომრად. მას უნდა დავუბერო
ახალი ქვეყანა—იგი უვავილფანი უცხო
მხარე შორეულ აღმოსავლეთისა, რათა მისის
სიურმით თვითონაც გაურმავდეს. ვაგლახ, ეს-
ლა იმის მოხუცს გულში ვგრძობ ვოველ

დადღენეს, რომელიც მის ძარღვებშია და-
ჩენილი. როგორც ჭერკულესი ვერ სჯობნიდა
ანტიუსს, სწამ იგი ხელთ შიწას ეხებოდა,
ეგრევე მეც დედას ვუბრუნდები ამ უამად პირ-
ველად, და კაპიტოლში ესოდენ მრავალ გა-
მარჯვებათა შემდეგ, მსურს ვიფიქრობო უკეთეს
გამარჯვებაზე: მსურს ყოფნა არა შეუდო რა-
მისა, არამედ მბრძანებლად მთელის ქვეყნისა.

ლუციოს ო, კეისარო, თვით დედამიწა
რომ ზეცას დაუგავშირო, მაშინაც კი იმ
მშვენიერს ვერ დაუბრუნებ სიტყვებს. ფრი-
ნე მეგდარია. მხოლოდ სიმღერებში გამოს-
ჭვივის ის, რაც შენც ადგიტაცება ხოლომე:
თვალბის სხივი, ნაკვთთა თამაში და მისი
სხეულის საამო, მომხიბვლელი მიმხვრა.
შენც კეისარო, ისე ამდლებულებს და და-
შორებისა ჩვეყანას, რომ დმერტებს კისგავ-
სები, რომელთა გაძლება და გარდატანა მხო-
ლოდ ლოცვებში და შეიძლება.

კეისარი (საოცრად გამოცვლილი) შენთვის
ეს ახალი, ჩემთვის კი გუშინდელს აქეთაა
დაძველდა. ესლა განვიძრევენ ურვილთაგან
და აღარ მსურს აწ ყოფნისგან ვიყო დამოკი-
ლებული. მე მსურს ამიერიდან მე ვიყო.
ბედნიერება და მე, ჩვენ უცხონი ვართ ერთმა-
ნეთისთვის, მხოლოდ დამჩნა ფერმერთალი
სახელდიდება, მსგავსი ნორჩის მთვარისა,
რომელიც მარად განახლებით მნათობს. იგი
განაგრძობს არსებობას, რადგან იგი ჩვენგან
არ არის დამოკიდებული და ჩვენთან ერთად
არ ნადგურდება მჭენარ ფოთლებივით. იგი
სტოცნლობს შთამომავლის სულისა და გულში.

ბრუტუს (გაცვიფრებით შეჭყურებს კეი-
სარს, შემდეგ ვადრებთ) კეისარო, სხარსეთს
ნუ წახვალ. კრასუსი ვერ დაბრუნდა და შეიძ-
ლება ვეღარც შენ დაგვიბრუნდეს. გჭინდეს
კრძალვა დმერტებისა. ადი კაპიტოლს და ჩა-
მოიხსენ ის დიონესიანი, რომელთაგანაც ბე-
დის წიკა ასე მიძიედ დაგტვირთა. იტოდე,
ვერ არასოდეს არ ამდლებულა მიწიერი გან-

გებად, რომ იგი არ მოეკლას წერამას ზე-
ციერთასს და არ ჩაენარცხოს წყვილიდის ან-
რახობაში.

კეისარი (დიდხანს შეჭყეურებს) შენც ბრუ-
ტუს? ბევრჯერ მაწყენინე შენის სიტყვებით
ამ ბოლო დროს, როგორც სხვებმა თვისის
საქციელთ, მაგრამ გეპატიოს, რადგან ბრუ-
ტუსი ხარ. განა კეისარი კეისარი იქმნებოდა,
იგი რომ შიშს სცნობდეს? ჭეშმარიტს ვამ-
ბობ, სპარსეთში გადასწრებას სისრულეში
მოვიყვან, იქ მიმდინარეობს სიმდიდრის წყა-
რო, რაიც ქვეყანას ენატრება, რათა მუნ გა-
ნიკურნოს თვისი დრმა იარები. იქ იზრდება
დაუნა, რომლითაც ალექსანდრემ თავი შეიმ-
კო და რომელსაც შეუძლიან ჩემი მხურვალე
შუბლი განაგრძოს. უბედურება რად უნდა
მემუქრებოდეს? იქმნებ იმიტომ, რომ მოვხუც-
დი და თმაც ჭადრა შემიქნა? მე ახლაც ისეთ
ძაღვს ვგრძნობ გულში, როგორცა უწინ
ვგრძნობდი. სანამ ჩემი სიტყვებზე დასას-
რულს მიუახლოვდება, მსურს საღამო ვუძღვნა
მზეს, მზის ქვეყანას. რაში შენადვლებიან
რომაელები. კვლავ მუშავდება ახრი სიდიადი-
სა. ესლა მსურს ჩემს თავზედ უფრო ავმაღ-
ლდე. თუ მე არ ძაღვიძს ჩემს სისხლში
კვლავ წარმოვიშვე, მსურს ისე მაღლა ავიჭრა
ზეციასკენ, რომ ბრწყინვით იგონებდეს დედა

მიწა იმ დროს, როდესაც იგი მე მატარებდა,
და ენების შემწეობით—(წაბარბადება. უკუ-
ლანი მიეშურებიან მისკენ, ხოლო კეისარი
ახეჩხებს და ნიდაბით დაჭოფავს თავის სი-
სუსტს. კვლავ განაგრძობს დრმა მხურვალე-
ლობის დად დამჩნეულ, საკვირვალად მაღა-
ლის ხმით) მო, ანტონიუს, შენც ბრუტუს.
და შენც ძვირფასო კასიუს. აქ მოდით. დავა-
ნებოთ თავი კორონოს. ამას დიდი წარსული
აქვს, ამას ბევრი რამ განუცდია, რაიც ესლა
მე სულს მიმიძიებს. სიკვდილის სუნი სტას
ჭაკში და სუნთქვას მიწამლავს. მოემზადე-
ნით, რათა სამშობლოში დაბრუნდეთ. თქვენ
იციით ჩემი ნება, იციით ჩემი მიზანი და ხან
თუ რამე მცირეს ჩვენში უთანხმოება ჩამოუ-
გდია, დაივიწყეთ საერთო დიდის საქმისთვის.
შევერთდეთ, შეგობარხო, და დაე ჩვენი მასულ-
დგმულელები სიტყვა იყოს რომი. (იგი გა-
დის ამალით შუა კარებიდან.)

კასიუს ბრუტუს?

ბრუტუს (უკანასკნელი მიდის, მობრუნდება
და ხელს გაუწვდის.) ჩვენი მასულდგმულე-
ლი სიტყვა იყოს რომი. (ორივენი ხელიხელ
გადაჭდობიანი განიყოფებიან და თითქმის
წარმოადგენენ კეისრის ბედის ბეჭედს)

ტრაგედის დასასრული.

ქართველი კაცი, ღვინის ქვევრი და ბოჩკა

(არაკი)

ერთ ქართველ კაცს ძველის-ძველი
სამ-საპალნიანი ღვინის ქვევრი ჰქონდა,
რომელსაც მეტის-მეტად აქებდა და ამ-
ბობდა: „ეს დალოცვილი ქვევრი რაღაც
ჯიშისაა, შიგ რო წყალი ჩაასხა, ღვინოდ
აქცევსო“.

ამიტომ რაც უნდა ნაკლებად მოსვლო-
და ღვინო, მაინც იმაში დააყენებდა. მხო-

ლოდ ერთხელ თავზარი დაეცა: სავსე
ქვევრი აპხადა, რომ დაეჭაშნიკა და ცა-
რიელა დაპხვდა, შემოიკრა თავში და პირ-
ში; ჯერ ეგონა, თუ მოიპარა ვინმემო,
მაგრამ როცა დარწმუნდა ქურდის საქმე
არ იყო,—ქვევრი გახეთქილიყო და ღვი-
ნო გაცლილიყო,—დაიწყო ლანძღვა-გი-
ნება, ქვევრს სამღურავს უცხადებდა:

„აახ, ქვევრო, ქვევრო, რა მიყავ, რაზე დამლუბე შე ოხერო, რად მილალატო?!“ სამჯერ თუ ოთხჯერ მიჰმართა პატრონმა ქვევრს ამ გვარის კითხვითა, მაგრამ ქვევრი ხმას არ იღებდა, არაფერს პასუხს არ იძლეოდა. ბოლოს გაჯავრებულმა უპასუხა გარისხებულს პატრონს:

— ეჰ, ჩემო პატრონო, შენ შენსას ამბობ და ჩემსას არაფერსა ჰკითხულობ. კარგა დიდხანსაც ვითმინე შენი და შენი ღვინის უდიერობა; შენი წინაპრები, მამამა-პაპანი, განა შენსავით შაბიამანს და გოგირდის წვეს მასხამდენ თავ-პირზე, ისინი ნამდვილ ღვთისაგან ნაკურთხს ყურძნის წვენს ინახავდნენ ჩემში, ნამდვილ ღვთისა და კაცის საკადრისს, როგორც ცოცხლისა, ისე მკვდრისა. ეხლანდელი ღვინო განა ღვინოა? განა ის შეიძლება ზედაშედ იხმაროს კაცმა? არა დროს. მერე მე ისეთი თიხისა ვარ, რო ჩემი ჯიში არ იგუებს არა დროს შაბიამანის და გოგირდის წვენს, რითაც ვენახებს სწამლვენ.

— შე კაი კაცი, პირველშივე გეთქვა აზირ, თუ მაგისთანა ხასიათისა იყავი? — სთქვა ქვევრის პატრონმა.

— მეგონა, შაფეჩეოდი მოვითმენ ვფიქრობდი, მე ვითმენდი, ხოლო ჩემმა ბუნებამ ველარ მოითმინა. — უპასუხა ქვევრმა.

— მე სულ სხვა პასუხს მოველოდი შენგან. — წარმოსთქვა ბოჩკამ, მარანში ქვევრის პირზე შორი-ახლოს წამოჭიმულმა:

— მე ვფიქრობდი, ქვევრო, შენ სხვა ფრივ იმართლებდი თავს, აი, მაგალითად, თუნდ იმით, რომ სულ ერთ ალაგას ხარ გაუნძრევლად, არ იცი რა ამბავია ქვეყნიერებაზე, როდის მზე ამოდის, ან როდის ჩადის, შაგეძლო მოგეთითებინა ჩემზე. მე შენთან შედარებით ბევრად ბედ-

ნიერი ვარ: დამდებენ აქედან ურემზე; გადამატარებენ გომბორზე მთელ კახეთს და გარე კახეთს, იორს, ალახანს ისე ვხედავ, თითქოს ხელის გულზე მიწყვიტაო. ჩავალ ქალაქში, შავყვები მტკვარს, მივალ მცხეთას, სვეტიცხოველსა ვნახავ, პირჯვარს გამოვისახავ, არაგვისა და მტკვრის კინკლაობასაც გადავაფლებ თვალს და თითქოს ვახტანგ მეფე და ოსი ბალათარ შებმულან, ან დავითი და გოლიათიო. მცხეთაში დამქაშნიკავენ და, რასაც ღვინოს ამოიღებენ ჩემიდან, იმოდენასვე არაგვიდან, რადგან მტკვარი მღვრივეა, წმინდა წყალს ამოიტანენ და ჩამოსახმენ, რომ ღვინო არა ჰყანჰყარობდეს. იქიდან გავწევ არაგვის პირ-პირ, გავივლი დუშეთზე, ჩავალ ანანურში; იქაურ სობოროსაც მადლს მოვთხოვ, იქ ძველი მშვენიერი ეკლესიაა, იქვე ზურაბ არაგვის ფრისთავის ციხე დარბაზის ნანგრევებია, ის ხომ შესანიშნავი კაცი იყო, გიორგი სააკაძის ცოლის მამა, — შავყვები მთიულეთის არაგვს, (მთიულეთურა) შევივლი ფასანაურზე; გადავივლი ბიღარაზე, ჩავალ ყაზბეგში და იქიდან დიდი მანძილი აღარ არი კავკავამდე. კავკავში რო ჩავალ, სწორედ ორი წილი ღვინო ვარ და მესამედი წყალი, ისეთს ყოფაში ჩამაგდებს ჩემი მზიდველი. მე ხმა-კრინტსაც არ დავძრავ. რა მრჯის, თუნდა წყალი ჩამასხან, თუნდ ნავთი. არცა-რა იმას უშავს ცარიელიც რომ ვიყო, შავისგენო პატარა ხანს. შენ ცოტა რამეს გაუჯავრებინარ, უბრალო რამისთვის თავი მოვიკლა, გიჟი ხომ არა ვარ? წარმოსთქვა ბოჩკამ.

— ბევრი და დიდი ჭკუა-კი არც შენა გქონია, ჩემო ძამიავ, ცარიელ ხეტიალში რა ყრია? შენ არ გაგიგონია ძველი ქართული, რომ მგორავი ქვა ხავსს ვერ მოიკიდებსო. კიდევ სხვა: ძალლი ქალაქს

მიდიოდა, რა მიჰქონდა, რა მოჰქონდაო. შენ როცა ყველაფერს ჰკისრულობ, ყველასთან შეგობრობა შეგიძლიან, ყოველგვარ აზრს და გრძნობას თავისად ჰკულობ, — მე შენთან საერთო არაფერი მაქვს, მე მაგას ვერ ვიკისრებ, ვინაიდან ჩემი გული წმინდაა, ჩემი გრძნობა სპეტაკია. ამის მოწამე თვით ჩემი პატრონია, რომელიც აქ არის და ესმის ჩემი საუბარი.

ქვევრის პატრონი მართლაც დაქვევრი-რი-ახლოს იდგა, ქვევრისა და ბოჩკის ბაას ყურს უგდებდა და გულ-მტკივნეულად წარმოსთქვა: „ღმერთმა ისეთი გულის სიწმინდე და სისპეტაკეც შეარცხვინოს, რომელიც თავის-თავისა და სხვისა ერთნაირად დამღუპველიაო!“

ვაჟა-ფშაველა.

ბუღბუღი აღარ უსტკენდა...

წამთრისგან გათოშილი ცა დაიწმინდა, შავ ღრუბლებისგან განთავისუფლდა და მის სივრცეზე, ოქროს მფრქვევ ეტლით, ბრწყინვალე მზემ მედიდურად გაინავარდა.

თოვლისგან, მძიმედ შებოქილი არე უცბად შეინძრა, გაშმაგდა, გახურდა, შეუბრალებელი ბორკილი მიღეწ-მოღეწა, გულის სიღრმიდან ამონახეთქ სიმხურვალით ტყვიასავით დააღწო და წყლად ქცეული, განრისხებულმა უფსკრულს გასტყორცნა; თვითონ ნორჩი ბალახით გახავერდებული საბანი გადიხურა, ყვავილებით თავი კოპწიად მოიერთო და მზის მხურვალე სხივებს გულმოდგინედ ზურგი მიუფიცხა.

ცელქი ნიავი ონავარივით დათარეშობდა, ხან ძირს მდგომოს უძლოურ მცენარეთ საამურად აბიბინებდა, ხან კი მალლა მთის წვეროს შურდულივით აიჭრებოდა და ჯერ ისევ ტიტველ ხეებს გიჟმაყურად არხევდა, შეჰხაროდა, შესისინებდა, თითქოს სურდა ღრმა ძილიდან გამოერკვია, კოკორი გადაეშალა — ფოთლად ექცია

და მასთან ერთად ეშრიალათ, ეთამაშნათ, ებუქნათ.

გაზაფხულის ბუნება ყველას ახარებდა, სიცოცხლის ძალას აძლევდა — აგვიმაყებდა, აცელქებდა და თავბრუ დამსხმელ ნექტარს ასმევდა; ის კი მარტოდ-მარტო იჯდა ოთახში და დაღონებული ფანჯრიდან გამოიციქრებოდა. მის წინ თაიგულსავით შეკრული ვარდის ბუჩქნარი ტოტებს ფანჯარას აღერსიანად ახვევდა, ნორჩი კოკრებით ნაზად თავს უკრავდა, ახლად გამოსულ, სისხლივით წითელ ვარდის ფოთლებით სახეზე ელამუნებოდა, თითქოს — ჰკოცნიდა და აღერსიანად ჩაბუტბუტებდა: „ნუ დაღონდები, ჩემო ძვირფასო, აგერ საცაა მოვა ბუღბუღი და თვის გალობით მეც ვარდს გადმიშლის და შენც სიყვარულს გიმღერებს“.

— დღეს როგორღაც იგვიანებს ჩემი ბუღბუღი, ნაღვლიანად წარმოსთქვა ცირამ და იქვე ტახტზე ჩაფიქრებული მიესვენა.

— სვიმონი თუმცა ხნიერია, ბუტბუტებდა თავისთვის ნინო, მაგრამ შეძლე-

ბული და ცნობილი ექიმი, მას ყველა პატივსა სცემს და მისი ცოლიც ხომ ყველასაგან პატივცემული იქნება!.. არა, ვგონებ დღეს მოვა, ხელსა მთხოვს და მეც უნდა დავთანხმდე... მაგრამ გიორგი... გიორგის მოგონებაზე ნინო მთლად კანკალმა აიტანა, გულმა საგრძნობლად რაკა-რუკი დაუწყო, სახე ცეცხლივით აენტო, თვალები აუთამაშდა და ისე უგონოდ აქეთ იქით იცქირებოდა, სურდა რომ იმ წამს გიორგი გვერდით ჰყოლოდა, თავის აღზნებული გულით მას ჩაჰკონოდა, ეალერსნა, ეცელქნა, სულით და გულით მასთან გაერთიანებულიყო, მის გულიდან ამონადენ ნექტარს დაეტკბო და სიცოცხლის უკანასკნელი ბედნიერება მიენიქნა.

ნინო ჯერ ისევ ფიქრში იყო გართული, რომ ამ დროს ვარდის ბუჩქნარი შეინძრა და, ახლად გადაშლილ კოკორთან ბულბულმა მშვენიერის ხმით გალობა დაიწყო.

— იმღერე, ჩემო ერთგულო ბულბულო, იმღერე, ათრთოლებულის ხმით ევედრებოდა ნინო და სიმღერის გასაგონად ძალას იკრებდა.

„იცი რა ნეტარებაა, უსტვენდა ბულბული, როცა ვარდის ბუჩქზე ზიხარ და მზის სხივები გულს გიბრწყინებენ, ან მთვარიან ღამეს ნელად გადაშლილ ვარდის გულს დაჰხარი და შეღალადებ! როდესაც ტყის ნელი საამური შრიალი, ამწვანებული ველი, ყვავილებით გაფერადებული მინდორი, გულს ისე სასიამოვნოდ გიღვეს, გიჩქოროლებს და ზღვასავით გიღვლეებს! ჰო, კარგი რამ არის სიცოცხლე, მაგრამ სიცოცხლეს სიყვარული სჯობიან, იგი ყოვლად შემძლებელია,

იგი ყვავილებით აჭრელებულ ველში, დორს ზურგს შემოიფენს, დედა-მიწას ფეხზე გაიკრავს, კლდე-ღრეს სამოთხედ გარდაქმნის, დაბურულ ტყეს ფრთად მიიმატავს და იქ საღდაც შორს ცის სივრცეზე მიკრულ მოციმციმე ვარსკვლავთან, ცეცხლივით ანთებულ გულით, შეუჩერებლად მიგაფრენს“.

ნინო, რბილ ბალიშზე მიწოლილი, თავ-დავიწყებით ყურს უფდებდა ბულბულის სიმღერას და მღელვარება ნებას არ აძლევდა ხმა ამოეღო, სახე მინახებული ერთ წერტილს მისჩერებოდა; მისი კუნაპეტივით შავი თმა ბალიშს უსწორმასწოროდ გადაჰფენოდა; ბამბასავით თეთრ პატარა კბილებს ჭიაფერსავით წითელი ტუჩები გარს შემოვლოდენ და ისე შეუმჩნევლად ხტუნაობდენ, მოძრაობდენ; მარმარილოს ქვასავით გამოქანდაკებულ მკერდს თხელი კაბის საკინძე ჩამოვგლიჯა, ყურძნის მტევანვით ჩატუკნულ ძუძუებს მაგრად ჩაჰკონოდა და ხან თამაშობდა, ზღვასავით ღელავდა, ჰაერსავით მსუბუქი ხდებოდა, ხან კი დამძიმდებოდა და დასუსტებული მწარე კვნესას ეძლეოდა; ნინო თავის აჩქოროლებულ გულს ფერმიხდილი ზემოდან დაჰყურებდა და თავის პატარა ფუნთუშა ხელებს ნახად, წყნარად უსვამდა. ბულბულის სიმღერამ გიორგის სიყვარული ნინოს გულში ახლა ჩაუქრობელ ცეცხლად გარდაქმნა და თუ ეს გრძნობა უწინ მჩქეფ ჩანჩქერად გადმოხეთქავდა, ეხლა ბალღამად გუბდებოდა და გამოსასფლელ გზას ვერ პოულობდა.

— გიორგის ვერ უღალატებს... ერთი უცბად შეჰყვირა ნინომ და ბალიშს გულაღმა დაემხო, მე ის, ძიელ... ძიელ მი-

ყვარს... მაგრამ, ღარიბი რომ არის...
 რითი ვიცხოვროთ...

ბულბული კვლავ თავის კრიალა ხმით
 გასძახობდა: „სიყვარულის ძალა რკინას
 დაადნობს, მშვიდობიან ცხვარს გაამძვინ-
 ვარებს და გამხეცვებულ ლომს დააწყნა-
 რებს!.. ჰო, საოცარი, ზეციერი რამ არის
 სიყვარული! ყველა გასასყიდა წუთი სო-
 ფელში და სიყვარულს კი ქვეყნის თვალ-
 მარგალიტადაც ვერვინ იყდის!..

— არა, გიორგი მაინც მეყვარება,
 ბუტბუტებდა ნინო, და ჩემი გული სა-
 მუდამოდ მისი იქნება მხოლოდ სვიმონი
 კი ჩემი ქმარი უნდა იყვეს, ის ხომ მეც
 და გიორგისაც მდგომარეობას შეგვიქმ-
 ნის!..

ბულბული კი ვაფრინდა... აღარ უს-
 ტვენდა...

— ჩემო ძვირფასო, უცბად ოთახის კა-
 რი გაიღო და სვიმონის უშნოდ დაჰყე-
 ტილმა თვალებმა ნინოს გაუგებრად მია-
 ნათეს.— ეს არაფერია, რომ ჩემ ოთახში
 დაუკითხავად შემოხვედით, უკმეხად შე-
 ნიშნა ნინომ და სვიმონს უგულოდ ხელი
 გაუწოდა.

— დიახ, დარცხვენით ეუბნებოდა სვი-
 მონი, უნდა მაპატიოთ. რადგან ეს თქვე-
 ნი სიყვარულით მომივიდა და ჩემდა უბე-
 დურად თქვენი ოთახის კარი გავადე...
 თქვენ ვგონებ იქით, აკანკალებული ხმით
 განაგრძობდა სვიმონი, რომ მე დღეს

უკანასკნელად უნდა მოგელაპარაკოთ...
 მე თქვენ, ძი...ელ მიყ...ვარხართ... ცო-
 ლად უნდა გით...ხოვოთ...

— მ..ე... მე თანახმა ვარ... გაუბედა-
 ვად, მიუგო ნინომ, თან კი მის სახეს რა-
 ლაც უკმაყოფილება ეტყობოდა და, რომ
 არავის შეემჩნია, თავი ძირს დაჰხარა.

— როგორ, თანხმა ხართ? შეჰყვირა
 უცბად სვიმონმა და, მუხლებზე დაჩოქი-
 ლმა, ნინოს გაუმძღვრად ხელებზე კოც-
 ნა დაუწყო.

— ადექით, ჭაღარა თმიანს არ შეშვე-
 ნის ახალგაზდას წინ დაჩოქილი ევედრე-
 ბოდეს და სიყვარულს გამოითხოვდეს!..
 ჩემი თანხმობა თქვენი ღრმა პატივისცე-
 მის ნიშანია...

— არა, მე მინდა, რომ ისე გიყვარდე,
 როგორც მე მიყვარხარ, ათრთოლებულის
 ხმით ეუბნებოდა სვიმონი, და თან ცი-
 რას გულში მაგრად იკრავდა. ნინო კი,
 სვიმონის უსწორ-მასწორად გაშვერილ
 წვერ-ულვაშს, თავს არიდებდა და, ხმა
 ამოუღებლივ, ცდილობდა რითიმე განთა-
 ვისუფლებულიყო.

ბულბული კი, იქვე ხის პატარა ტოტს,
 აფუზული ამოჭფარებოდა, ახალ მიჯნურთ,
 ფანჯარაში დაღონებული გადასცქერო-
 და... ხმას არ იღებდა...

აღარ უსტვენდა.....

გ. მოუსვენარიძე.

ქალთ თავადი

(ფსალმუნის სიუჟეტისა)

ვითარცა საბელი ძოწული ბაგენი შენი და
ზრახვანი შენი შევნიერ ვითარცა ნაქურცენი
ვაშლი შენი თვინიერ დუმილისა. ქება-ქებათა.
(თავი ვ, ე-ღ).

ღაწვს—ვარდის ტუჩს ნახად გაშლილს— კოცნას პარავს ცის ღიმილი...
ლალის ბაგით შუქს მოაფრქვევს ბროლის მზგავსი, თეთრი კბილი.
თმის კულული მკერდს ეშლება—საოცნებოდ მხრებს დაყრილი—
და ტანს ტატანს ოდნავ ბურავს ფარჩა ძოწით მოქსოვილი!..

სახე მანგი, პირ-მწყაზარი კეკლეუცობს და მონარნარობს
ხან ქუფრ-ხვევით ნისლს იფარებს,—ხან საამოდ მოცინარობს;
და ღიმილი უკრთის ტუჩზე,—ვით ნარგიზი პირ-მჩინარობს,
მისგან გული ამოდ ტოკავს,—და კვლავ სული შევებით ხარობს!..

მის შავ თვალთა მკვეთრი მხერით განიწონვის ტრფიალთ გული—
ვერ განუძღვებს ტრფობის აღსა და შეიპყრობს სიყვარული...
მიწყვიტ ტურფა დაიმონებს ლალ-ბადახშით აღნავ-მკული!..
...ასე მუდამ მშვენიერობს ივერიის მზე-ასული!..

მე მას შევხვდი—ცისკრის ჟამზე—მთის ბილიკით მიმავალი...
მთის წალკოტში ვპოვე იგი ლამაზი და ბაგე ლალი;
შიშველ მკერდზე ოდნავ უჩნდა ძუძუ ბროლი, გამკვირვალი,—
ოდეს მნახა: მე,—მის ზჩეულს,—მასმინა ხმა იღუმალი!

და მითხრა თუ: „მოვედ ჩემდა სულის სწორა, სასურველო,
მო, შეიბი წელს მახვილი, საყვარელო, სანატრელო...
ამიერით ტრფობა ჩემი ვინძლო გულს არ ჩაინელო,
გინდა ლხინი ქირად გექნეს,—დღე ნათელი დაგზნელო!..“

— მური, შტახსი და კასია შევწირე და ვუთხარ ქება...
ნარდიონმა მისი მკერდით გამოიღო სურნელება...
სულმა ჩემმა განიხარა,—მომეფინა ბედკრულს შევება,—
მის ახლო მყოფს ტრფობის აღი მწველ სახმილად გულს მეგზნება!..

აწ მას არღა განვეშორო!.. ვაქო იგი ყოვლად სრული...
 გულის ტახტზე მეფედ დავსვა...—შევეურთო სულთან სული!..
 აჰა! ის ვის თაყვავსა ვცემ!.. და ვისი მკლავს სიყვარული...
 აი ჩემი სალოცავი ივერიის მზე-ასული!..

ვ. გორგაძე.

1913 წ. თბილისი.

კვლავ წყვდიადია!

კვლავ წყვდიადია... აღარ უჩანს მას დასასრული,
 გოლგოთა მეფობს, აღმართულა წამების ჯვარი;
 რწმენის ტაძარში ლოცვით ჰგოდებს ტანჯული სული;
 ძრწის მთა და ბარი—გარს არტყია ავსულთა ჯარი!..

ტრემლთ ნაკადული გადმოხეთქეს ბუმბერაზ მთებმა
 და შეჰღალადეს ლაჟვარდ ცასა ვაება მიწის;
 კაცთა იმედი წარიტაცა წყვდიადის ფრთებმა
 და სამსხვერპლოზედ წმინდა მსხვერპლი ამაოდ იწვის!

ზღვევის ღვართქაფი ბობოქრდება, იღვიძებს არე,
 ბრძოლის წყურვილით აღგზნებული ვყივი სიმღერას;
 ღამის წყვდიადში ღრუბლებიდგან გამოჰკრთა მთვარე,
 მინაბებული სხივთ აქარგავს ჩემს ჩანგის ჟღერას!..

მაგრამ კვლავ ჩაჰქრა ბადრი მთვარე... ამღერდა ბნელი...
 კენესა მოისმა შორის მხრიდგან გულის საკლავი;
 ზღვა ხან მრისხანებს და ხან ყუჩობს შიშის მომგვრელი,
 ხან მნათობს და ხან ჩამქრალია ბედის ვარსკვლავი!..

განთიადს ელტვის კაცთა მოდგმა, ბედნიერებას...
 ცხოვრების ჩარხი ცვალებადობს, მუხთლად ტრიალებს;
 მეც მზისკენ ვილტვი, ვესაუბრვი ვარსკვლავთა კრებას,
 დარაჯად ვსდგავარ იქ, სად ბრძოლის დროშა ფრიალებს!

მაგრამ ხმა მესმის იდუმალი: ამაოდ ჰგოდებ,
 შენთანვე ჰკედება თვით სრულქმნილი მშვენიერება!
 ადამიანო, მას ნუ ეძებ, რასაც ვერ ჰპოებ,
 სიზმარი არის საოცნებო ბედნიერება!..

აკ. სვანი.

განუყრელად ჩემთან არის!

როს ტყეში ვარ, უღრან ტყეში,
ბურუსი და ნისლი მბურავს,
ნათელს ფერი ეცრიცება
და წყვდიადი ფრთებსა სწურავს!

როს სიჩუმე შესაზარი
გულის სიმებს აავადებს;
არე-მარე თვის ჭირ-ვარამს
ალარ მამცნობს, არ მიცხადებს!—

მაშინ მარტო არ გვეგონათ,
ის თან დამსდევს, ვინც დამსდევდა...
განუყრელად ჩემთან არის,
ჩემი სევდა, ჩემი სევდა!

როს ბუნებას მეოცნებე
მალალ კლდიდან გადავცქერი,
ჩემს წინ ფართოდ გადაშლილა
არე-მარე მშვენიერი!...

აგერ ჭალა, აგერ ხევი,
აგერ მთა და აგერ მდელიო:
კობხად მორთულ-მოკაზმული
ჩვენი ტურფა საქართველო!—

მაშინ უფრო არ მშორდება
და თან დამსდევს, ვინც დამსდევდა...
განუყრელად ჩემთან არის
ჩემი სევდა, ჩემი სევდა!

ან, როდესაც ცისკენ მივფრენ,
გულს მოსჭარბდა ერთფერობა;
გავეცალე სინამდვილეს,
შევთავაზე მიწას გმობა...

და ღრუბლებში დაენავარდობ
ცის ეთერად წარგზავნილი,
რომ შავ-ბედში მყოფმა ვიგრძნო
ცის სივრცეში შვება ტკბილი...

იქაც ჩემთან იმყოფება
და თან დამსდევს, ვინც დამსდევდა...
განუყრელად ჩემთან არის,
ჩემი სევდა, ჩემი სევდა.

ლადო გეგეჭკორი.

თებერვალი, 1912 წ.
პეტერბურგი

ჭაყის როლი ქართული ზმნის უღვლილების დროს

ქართული კულტურის ბუნებრივ განვითარების შეწყვეტამ ქართული ენის ბედიც უკუღმა დაატრიალა. არა თუ დაავიწყა ხალხს ბევრი საჭირო სიტყვა, რომელიც მანამდე ნასწავლ ქართველთა საზოგადოებაში ჩვეულებრივ სახმარებელი იყო, არამედ სრულიად დაავიწყა ზოგიერთი ხმა და კულტურული გამოთქმა ზოგიერთისა. ამ გარემოებამ თვალსაჩინოდ იმოქმედა იმ თემებზე, სადაც ძველად მწიგნობრობა იყო ხმარებაში მარტოდენ ქართლისა, სკოლა იყო მარ-

ტოდენ ქართული, რომლის ნორმებიც ისე, როგორც მოსკოურის რუსული არის რუსთათვის, სავალდებულო იყო ყოველი ქართველი კაცისთვის, რა თემის შვილიც უნდა ყოფილიყო. ასეთია ხმა ჭაყი, რომელიც დავიწყებია სრულიად დასავლეთ საქართველოს ზმნათა უღვლილების დროს. როგორც მასწავლებელს, შემთხვევა მქონდა, დავკვირვებოდი საკითხს პრაქტიკულადაც. როცა ვაკითხებდი ბავშვებს **ბუნების კარს**, ქართულ-კახელი ბავშვები იქაც კი გამოოსტყავამდენ ჭაყს, სა-

დაც ზმნას დართული არ ჰქონდა, ხოლო იმერელი ბავშვები იქაც კი არ გამოსთქვამდნენ ჰ-აეს, სადაც ზმნას ჰქონდა დართული. ასევე ემართებოდათ მაშინ, როცა გამოსათქმელი იყო ზმნების ს-ანი, რომელიც იგივე ჰ-აე არის. ეს გარემოება იმას მოასწავებს, რომ ჰ-აე (ს-ანი) ქართული ზმნებისა ორგანიული ხმა არის ქართულ ზმნათა უღვლილებების დროს და თუ იმერელი ბავშვები ვერ ახერხებენ მის გამოთქმას, თავისი მიზეზი აქვს. ქართული ენის რაიონი დასავლეთ საქართველოში ისე, როგორც სამხრეთში (მესხეთში) ძველის ძველად სქერია თუბალ კანის (სევანურ-მეგრულ-ქანურ ენებს), რისი ნაკრთომიც, სხვათა შორის, უნდა იყვეს ჰ-აეს სრული დავიწყება ხალხის მიერ. ზედ დაპრთვია კიდევ გავლილი საუკუნის დასაწყისითგანვე ქართული სკოლის უქონლობა, რომელმაც დასცა ქართული ენის ცოდნა ყველგან საქართველოში.

ქართული ზმნა არიულ ენათა ზმნებში იმით განიჩევა უმთავრესად, რომ უღვლილების დროს თავს დაირთავს ერთგვარ ხმებს, ანუ სახელნაცვალ ძირებს პირის საჩვენებლად, აგრეთვე იმად, რომ გვიჩვენოს ურთიერთობა იმ პირთა შორის. ხოლო ემსგავსება იმავე ენებს იმით, რომ იცვლის დაბოლოებასაც, რაც სხვა არა არის რა, თუ არ მეშველი ზმნა ვარ, რომელიც ზოგჯერ სრულად იუღვლილება. ვარ ზმნის შემწეობით ცვლა დაბოლოებისა პრინციპად დასდებია ყოველ ზმნას და ისეთი სიცხადით არსად, როგორც სომხურში. როცა ქართველი იტყვის ზოგჯერ შემოკლებით ვაკეთებ (კეთებ-ვარ), აკეთებ (კეთებ-ხარ), აკეთებს (კეთებ-არს), ან სრულად დავდივარ, დადი-ხარ, დადის (დადი-არს), სო-

მები ორთავ შემთხვევაში სრულად აუღვლილებს ზმნას (მაგ. შინელ, შენება, კეთება) და ამბობს შინუმ-ემ (ვარ), შინუმ-ეს (ხარ), შინუმ-ე (არს). რუსულ ენაშიაც ასევეა: იდეშ (იდ+ესი), იდეტ (იდ+ესტ), იდეშ (იდ+ესმი), იდეტე (იდ+ესტე), იდეტ (იდ+ესუტ).

ქართული ზმნების სახელნაცვალ ძირთა უღვლილება ის ღერძია, რაზედაც ტრიალებს განუყოფელად ქართული უღვლილება, რაც იმორჩილებს ყოველ ზმნას, მისთვის ერთფეროვნების მიმნიჭებელი და რაც განსაზღვრავს იმ დროსვე მის გვარსაც. ის სახელნაცვალი ძირებია პირველი პირისა ვჰ, მეორისა ჰ, მესამისა კიდევ ჰ. მრავლობითი რიცხვი არა აქვს. მათი მისამართია მ, გ, ჰ, რომელთაც მრავლობითი რიცხვია პირველი პირისთვის გვ; მეორე პირისთვის გ. მაგ., ვჰყავ—მყო; ჰყავ—გყო; გყო, გყოთ, შემდეგი სახელნაცვალი ძირებია ვა, ა, ა—მა, გა; ვი, ი, ი—მი, გი; გვი, გი; ვე, ე—მე; გე; გვე, გე. მაგ. ვაკეთებ--მაკეთებს; აკეთებ—გაკეთებს; გვაკეთებს, ვაკეთებს; ვიკეთებ—მიკეთებს, იკეთებ—გიკეთებს; გვიკეთებს, გიკეთებს. ვეტყვი—მეტყვის, ეტყვი—გეტყვის; გვეტყვის, გეტყვის.

უნდა განვიხილოთ ეხლა პირველი სახელ ნაცვალი ძირები ვჰ, ჰ, ჰ, რათგანაც სწორეთ ეს სახელ ნაცვალი ძირებია, რომელსაც დასავლეთ საქართველოში პირველი პირისთვის ჰ მოჰკვეცია, ხოლო მეორე და მესამე პირის მაჩვენებელი ჰ სრულიად გამქრალა. აი მაგალითები მისი, თუ როგორ იხმარებოდა ვჰ, ჰ, ჰ კლასიკურ მწერლობაში.

პირველი პირისთვის: ვჰმადლობ ქრისტესა, გრ. მერჩულისა. რომელსა ვსდევ, id. გაღანამცა მოვჰკლა, ვისრამიანისა ესრე ვავჰკდი, id.

ქართული

მეორე პირისთვის, საქმენი წარჰმართენ **გრ. მერჩულისა.** განჰპოხო შენ შევნიერება, id. ყოველთა თანაწარჰკედ; id; ჰხედავ გულსა, id მოჰკაზმეთ მინდორნიო, **ვისრამიანისა;** რამინს ჰყოლიხარ, id; ნათობა ჰმატე, id; ვერ ჰპოებ, id; რაცა დასთესო, id; ვერ გაძღლებდიო, id. დასწყენარდი, id, შესჯერდი; თუ სთქვა, id. მოდით და ჰნახეთ, **ვეფხისტყაოსნისა;** წადით, გაჰხსენით, id. მეფედ ნუ დაჰსვი, id; ჰბრძანე, ვისროლოთ, id. ვერა ჰგავ, id. ია მოჰრგე, ვარდი ჰყარე, id აღრე სცნობთ, id.

მესამე პირისთვის: განჰმზადა ტაბლად **გრ. მერჩულისა;** ჰრქვა ნეტარსა, id. მეოხებასა ჰყოფენ, id. დაჰვედრა... დაწერა, id. ზარი აჰკდა, id, გამოჰკითხა მეფემან, id. სიხარული მოჰჭინა, id. კურნებასა ჰპოვებენ, id. ვითარ შეჰყვანდა, id. დაჰჭირდეს, id. ჯვარი დასწერა, id. არა სთნდეს, id. მაღლი მისცეს, id. ჰქონდა ხოროსანი, **ვისრამიანისა.** ხელმწიფენი ჰყვეს, id. ესე შეჰფიცა, id. ვგრე ჰგონია, id. ნუგინ გაჰკადოს, id. ასაყარსაცა ჰკრვენ, id. ჰხამს მიჯნური, **ვეფხისტყაოსნისა** რა მოჰშორდეს, id. ჰაი ჰზმიდეს, id. ჰნახეს და ნახვა მოუნდათ, id. ხელი გაჰმართეს, id. მათრახი ჰქონდა, id. იგინი დაჰხადნა, id. ვერ ჰპოვებდეს, id. მეფემან ჰბრძანა, id. მხეცდა ჰსრვიდა, id. არ ვინ შეჰყვა, id. დაღრეჯით ჰზის, id. უკუნი გარდაჰფენოდა, id. ჰშვენოდეს შენი წამწამნი, id. ნუ ჰგონია, id. ვერ მოჰკვლენ, id. რა მისჭირდეს, id. სცემდეს ჩოგანსა, id. რა ცა სძულსა, id. უკუ სდგეს, id. მეფე სწვრთნის, id. სთქვეს, თუ, id. სტირს მეტად, id. ავთანდილ სჯდა, id. არ დასჰკნების, id.

ამ მაგალითების მიხედვით ის უნდა დავასკვნათ, რომ **ჰ** ინმარება სამთავ პირ-

თათვის უცვლელად როცა მ. **ქ, ჳ, ჴ, ჵ, ჶ, ჷ, ჸ, ჹ, ჻, ჾ, ჿ** და სხვა ამგვარის ხმებით იწყება ზმნა; ხოლო იცვლება ს-ანად (შ-ინად) **ღ, თ, ძ, წ, ჯ, ც, ქ, ტ** და სხვა ამგვარის ხმების წინ.

ვინ მოსთვლის, რამდენია შემთხვევა, როცა ორ აზროვნება დაემჩნევა ზმნასა, თუ არ ვინმარეთ **ჰ**-აე; მაგალითად მიყიდა და წიგნი, მიჰყიდა წიგნი; მიყო სიკეთე, მიჰყო ხელი; ცემა ვირისა, სცემა ვირსა. ქმნა საქმისა, ჰქმნა საქმე; წერა წიგნისა, სწერა წიგნი; წევს ძაღლი, სწევს ძაღლი თოქსა. ცხელა დღეს, სცხელა გოგისა. ყვავის ბახალა, ჰყვავის ვარდი, მიტირის ბავშვი, დედას მისტირის ბავშვი. დებს, სდებს, ჰირს თქმა, სჰირს ყვავილი და სხვა.

ჰ-აე სომხურ, ფრანგულ, გერმანულ ენებშიაც ინმარება მხოლოდ სახელის ასპირატივ ხმად, ან შორის დებულად; ქართულ ენაში კი ზედ მეტად ინმარება, როგორც სახელნაცვალი ძირი, ზმნებთან ორგანიულად დაკავშირებული და პირის მაჩვენებელი არათუ თავისთავად, არამედ ურთიერთობითაც სხვა პირთან. ზმნას აღწევს არა თუ მარტო სიცხადეს, არამედ კეთილ ხმოვანებასაც, თითქოს ენა მუსიკობდესო, ისეთი შნო და ლაზათი აქვს **ჰ**-აეთი გამოთქმულ ზმნასა. ქართლ-კახეთისთვის **ჰ**-აე სულის დგმა! ნუ თუ დაივიწყოს, რა კი დასავლეთ საქართველოს არ ემარჯვება? არა და არა! კულტურაც იმას ჰქვია, ვილაპარაკოთ ზოგჯერ ისე, როგორც სხვები ლაპარაკობენ, ვსწეროთ ისე, როგორც იწერებოდა უკეთეს, უფრო ბედნიერ დროს.

პეტრე მირიანიშვილი.

შინაური მიმოხილვა

შირველ დაწეებითი ძალადი სასწავლებელი და ქართული ენა

1914/15 სამოსწავლო წლიდან ჩვენებური აგრედ წოდებული საქალაქო სასწავლებლებიც გადაკეთდება შირველ დაწეებით ძალად სასწავლებლებად. ამიტომ ურიგო არ იქნება „განათლების“ შეითხველებს გავაცნო ის, თუ რითი განსხვავდება მომავალი ტიპის სკოლა არსებული საქალაქო სასწავლებლებსაგან და რა ადგილი ექნება დათმობილი იქ ჩვენთვის ძვირფას საგანს—ქართულ ენას.

ერთი უმთავრესი უზიარატესობა ის ექნება მომავალ სასწავლებლებს, რომ იქ კურს დამთავრებულებს მიიღებენ გიმნაზიის მეხუთე კლასში უგებუმენით, მოსთხოვენ ეგზამენებს მხოლოდ იმ ახალ და ძველ ენებში, რომლებსაც ამ გიმნაზიაში ასწავლიან. (შესაძლებელი იქნება გიმნაზიის სხვა კლასებშიც გადასვლა ამავე ანგარიშით). საუკუნიადღებთა ისიც, რომ კერძო შირთა და საზოგადოებათა მიერ დაარსებულ სკოლების გამკეთა და მასწავლებლების ადგილზე კანდიდატებს ამოიჩვენებს საგანგებოდ დაარსებული სამზრუნველო, სადაც სამოსწავლო მთავრობას ეუფლება თავისი წარმომადგენელი.

აქ აღარაფერს ვამბობ იმის შესახებ, რომ მასწავლებელთა მატერიალური მდგომარეობა შესამჩნევად იქნება გაუმჯობესებული, რომ გორც ჯამაგირის, აგრეთვე პენსიის მხრივ...

მაგრამ ამ ჟამად ჩვენ უგელაზე მეტად გვინტერესებს ის, თუ რა ადგილი ეჭირება ამ სასწავლებელში მოწაფეთა დედა ენას.

ამ საგნის შესახებ რი — ერთი შეიკრის საწინამდეგო აზრის გამთქმული ახალ დებულებაში. „სასწავლო საგნების განყოფილების“ შეთერთმეტე მუხლში ნათქვამია: „გარ-

და იმ საგნების, რომლებიც მოსწავლეთა მერვე მუხლში (მოწაფეთა დედა ენა არაა ნახსენები) შირველ დაწეებით ძალად სასწავლებელში სამოსწავლო ოქტის მზრუნველის თანხმობით, შესაძლებელია შემოდებულ იქმნას, როგორც არა სავალდებულო საგნები, უცხო და ადგილობრივი (მოწაფეთა ბუნებრივი ენა) ენები და სხვა დამატებითი საგნები.

ხოლო იქვე, მეორე შენიშვნაში, ნათქვამია: „ამ კანონის გამტყნადების შემდეგაც არსებული დადგენილება ადგილობრივი ენების შესახებ საქალაქო სასწავლებლებში, 1872 წ. დებულებით, ძალაში რჩება“. ამ კანონის ძალით კი ქართული ენა, მაგალითად, არა სავალდებულო საგანია და თითო კლასში ორ-ორი გაკვეთილი აქვს დათმობილი კვირაში.

აქ შეთერთმეტე მუხლი ეწინამდეგება ამ შენიშვნას, რადგანაც შირველ შემთხვევაში ადგილობრივ ენების შემოკლებათ მზრუნველის თანხმობა საჭირო და მეორეში კი არა. რადგანაც არა რუსთათვის ეს შენიშვნა უფრო ხელსაყრელია, ამიტომ ისინი უნდა ჩეჭიდნენ ამ შენიშვნას და თვითთა კლასში დედა ენის ორ-ორი გაკვეთილი მანაც შემოიღონ.

რაც შეეხება იმ სასწავლებელთ, რომელნიც დაარსებულნი არიან ან დაარსდებიან კერძო შირთა, ან საზოგადო დაწესებულებათაგან, აქ კანონი მეტ თავისუფლებას აძლევს მოწაფეთა დედა-ენას. ამიტომაც იმავე შეთერთმეტე მუხლისათვის ასეთი შენიშვნა გაუკეთებიათ. „შირველ დაწეებით ძალად სკოლებში სასწავლებლის შემნახველთა სურვილის თანახ-

მათ და სხვა სხვა განათლების მინისტრის ხელ-
ბა დატოვით შესაძლებელია შემოღებულ იქ-
მნას როგორც სავალდებულო საგნები ახალი
უცხო და ადგილობრივი (მოწაფეთა ბუნებრი-
ვი) ენები, აგრეთვე ხელსაქმე, ხელოვნობა
და მეურნეობის სხვა და სხვა დარგი, მხო-
ლოდ იმ პირობით, რომ ამას სავალდებულო
საგნების კულისს შემეცირება არ მოჰყუეს“

თუმცა ეს „მაგრამ“ ისეთი ჯაღადა, რომ

მოწაფეთა დედაქანას როგორც უნდა ისე ათა-
მაშებს, მაგრამ ეგუება კერძო დაწესებულებანი
და თვითმართველობანი, რომელთაც ამ ტი-
პის სასწავლებლები აქვთ, ან ახირებენ დაი-
ახსონ, მოვალენი არიან ფნიზლად მოქმედენ
საქმეს და ამ მდარე უფლებით მაინც თავის
დროზე ისარგებლონ მოწაფეთა დედაქანის
დასაცავათ...

ი. გ — რი.

საზოგადოებრივი აზრები

მე-XIX საუკუნის სიტუვა-კახშულ მწერლობაში

(ნაწილი პირველი)

IV.

დ. კონქაძე და ლ. არდაზიანი პირვე-
ლად შეეხნენ იმ მხარეს ჩვენის ცხოვრები-
სას, რომელზედაც შემდეგში მხოლოდ
ილ. ჭავჭავაძე შეჩერდა და მისმა ჩვენს
მწერლობაში სწორ-უპოვარმა ნიქმა გან-
ვითარების უმაღლეს წერტილამდე მიაღ-
წია.

პირველი ძირითადი კრიტიკა სოცია-
ლური უკულმართობისა ჩვენს ცხოვრება-
ში კონქაძემ და არდაზიანმა იკისრეს;
მათ უარყვეს არსებული განწყობილება
და ახალი ცხოვრებისაკენ დაიწყეს ყურე-
ბა. იმათ თანამედროვე მგოსნების ყურად-
ღებაც მიიქციეს და გრიგოლ და ვახტანგ
ორბელიანებმა შეძლების გვარად თავისი
მიუზღეს იმ მოტივებს, რომელნიც სა-
ფუძვლად დაედგნენ მომავალ ცხოვრებას.
ზევით ნ. ბარათაშვილს დაფუნახეთ სხვა

და სხვა მოვლენებზე შეხედულების გა-
მოურკვეველობა და განსაკუთრებით სრუ-
ლიად ერთიმეორის მოწინააღმდეგე აზრი
ისეთ რთულ საკითხზე, როგორც იყო,
მაგ. საქართველოს ახალი ცხოვრება-
რუსეთთან შეერთების დღიდან. ერთი
აზრია გამოთქმული ბარათაშვილის უმშვე-
ნიერესი პოემა „ბედი ქართლისა-ში“,
რომელსაც ჩვენ თანამედროვე შეხედუ-
ლების პოზიციიდან სრული თანაგრძობა
გამოუცხადეთ და სხვა აზრია კიდევ მის
ლექსში „ძრწოდე კავკასია“. ასეთივე გა-
მოურკვეველობა და ამის წყალობით გა-
საოცარი წინააღმდეგობა გრ. ორბელიან-
სა მგოსანსა და კერძო პიროვნების შო-
რის სრულიად აუხსნელია, თუ მხედველო-
ბაში არ მივიღეთ ის Drang und Sturm
periode, როდესაც მთელი ჩვენი ერის

ცხოვრება ისე აიწყნა, რომ თავი და ბოლო არაფერს უჩანდა. ერთი მხრით მთავრობის მუხანათი და იმავე დროს ერთ-გული მოსამსახურე, შეუბრალებელი დენერალი და ნამდვილი, გამონაკთილი ბატონი და იმავე დროს ბრწყინვალე მგოსანი, ისეთი ჰუმანიური აზრებით გამსჭვალული, ვასაოცარია, როგორ თავსდებოდნენ ერთსა და იმავე პიროვნებაში.

გრ. ორბელიანი თავიდანვე იმ აზრისა იყო, რომ საქართველოში რუსის დამკვიდრება საქართველოსათვის უდიდეს ბედნიერებას შეადგენდა და ბოლომდისაც შერჩა ასეთი შეხედულება. იგი ხოტბას ასხამს იმპერატორს „სადღეგრძელოში“, რომელიც ცხადია ჟუკოვსკის „Пѣвецъ во станѣ русскаго войска“-ს დიდი გავლენის ქვეშ არის დაწერილი. ნიკოლოზ ბარათაშვილს კი ასეთივე შეხედულება უცაბედად გრიგოლის წრის ზეგავლენით ჰქონდა გარეგნულად შეთვისებული, მისი შინაგანი სულიერი განწყობილება კი იმავე თვისებისა იყო, როგორისაც სოლომონ ლეონიძესი ღმრთად ჩამაფიქრებელი მოსაზრებანი, რომელნიც ბარათაშვილმა მას ათქმევინა „ბუნდი ქართლისა“-ში. წუთიერი გატაცების მიზეზით 1832 წელს მთავრობის წინააღმდეგ მონაწილე გრ. ორბელიანი, რომელიც მოაშორეს სამშობლოს, უცხოეთში გულის წუხილით იგონებს იმ ნეტარების დღეებს, როდესაც მას შეეძლო, „ჩვენებურათა, ძველებურათა“ გული სიამოვნებისათვის გაეღო და ალტაცებით მოესმინა წარსულ დროებზე მოთხრობა. იგი მიუხედავად იმედების დამსხვრევისა მაინც სასოებით შესცქერის იმას, ვისი, წინააღმდეგობისათვის იყო იგი სამშობლოს მოაშორებული. იმას მაინც იმედი აქვს, რომ მისი სამშობლო, რუსის ხელმწიფის წყალობით „განახლებული,

განათლებული, ფენიქსებრ იწყებს მალა ფრენასა“. გრ. ორბელიანი, როგორც ნამდვილი პოეტი, მეტად ფხიზელ გრძობიერია და იმის მიხედვით, რა წამს რა გრძობა სჭარბობს, მისი კალამიც ამ გრძობას ემონება და ამის ცვალებადობის მიხედვით მის გულს ხან სასოება ეფინება და ხან კი უიმედობა იპყრობს. გრ. ორბელიანი იგონებს თავის სამშობლოს წარსულ დიდებას და რამდენიც მეტს ფიქრობს, იმდენათ მეტი ფასი ედება გადასულ დიდებას. „ჰე, მამულო, სასურველო, ვინ გახსენოს, რომ მის გული არ ათროფდეს სიხარულის ალტაცებითა აღსილი“-ო.

ამბობს მგოსანი, როდესაც შესცქერის იმ თვალ-წარმტაც მშვენიერებას «სად გეჯნი, ფერით ზუგმუხტნი ნახადა აღმწვანდებან».

იგი შეჰხარის ამ შემკულ ბუნებას, რასაც ასე ღრმად გრძობს, და ალტაცებით კითხულობს: „სხვა ხაქათველო სად არის, რომელი კუთხე ქვეყნისა“-ო, მაგრამ როდესაც იგი აღარებს სამშობლოს საომარ დიდებით შემოსილ წარსულს და აწინდელ მის მდგომარეობას, გულ-მოკლული აცხადებს სურვილს არ გამოფხიზლდეს, რომ აღარ გრძობდეს თავის სამშობლოს სულით დაცემას. მის თვალში საქართველოს აწინდელი მდგომარეობა ვერ შეედრება წარსულ დროებს, და მათ იგი იგონებს მხოლოდ იმისათვის, რომ იმ გმირებზე ოცნებამ სულით აღამაღლოს და „გული გვიმაგროს“. მგოსანს იმისი ეჭვი უწამლავს სიცოცხლეს:

„ვა თუ რაც წახდეს, ვეღარა აღსდგეს, ვეღარ აღევაჯდეს ახლის შენებით?

და რაც დაეცა, ის წარიტაცა

შაკმან ფარანმან, ვით უმწე მსხვერპლი?!“

გრიგოლს დიდი იმედი აქვს, რომ „მფარველ მარჯვენის“ ქვეშ „ახლის ცხოვრებით ავყავილდებით, ვითარცა მდელი მზის შარავანღზე“, იგი ოცნებობს ისეთ გმირზე, რომელიც მოეწონოს თავის დაჩაგრულს სამშობლოს, რომლის „ძლიერი ხმა აღადგენდეს დაძინებულს ბედს, და რომელიც ერთი დაკვრით ვეშაპს მიწად დაცემდეს“, მაგრამ... მის ოცნებას ფრთები ეკაცება, **მომავალზე უნუგეშოა** და წარსულზე იმიტომ მოსთქვამს, რომ „მოთქმითა ნუგეშ-გემის და ჭმუნვა მითცა შემცირდებისა“.

ეგ გამოურკვეველობა, იმედსა და უიმედობას შორის ყოყმანი, ამ ბოლომდისაც შერჩა ზოგ ქართველს...

გრ. ორბელიანი ხანდახან ამ უიმედობაში იქამდისაც კი მიდის, რომ ამბობს: „სოფელი იმად არა ღირს, კაცი ნატობდეს ჟამს გრძელსა, თუ ფუჭი მისი სიცოცხლე ვერა-რას არაგებს სოფელსა“, და ამ რგების პროგრამასაც ასეთს იძლევა: ჩვენი სიცოცხლე კეთილ საქმეზე უნდა იყოს აგებული, დაცემული აღადგინო, ბოროტი ვსდევნოთ და სხვისი კვნესა და ტკივილი ჩვენად უნდა მივიჩნიოთო. იგი თეორეტიულად მაინც მიდის იმის შეგნებამდე, რომ მალე ისეთი დრო დადგება, როდესაც გვარიშვილობა და ნიჭი შეებრძოლებიან ერთმანეთსო და უპირატესობას ნიჭს აძლევს:

„მიეცით ნიჭსა გზა ფართო, თაყვანის ცემა დიანსებას, ნიჭს აძლევს ზენა მხოლოდ კაცს და არა გვარიშვილობას“.

თუმცა ეს აზრი ქართველისათვის ისე უცხოც არ არის, როდესაც ჯერ კიდევ მეთორმეტე საუკუნეში ამბობდნენ: „თუ კაცია თითონ არ ვარგა, ცუდია გვარიშვილობა“ -ო.

გრიგოლი თანდათან ანეიტარებს უამაზრს და ბოლოს თავისი ფიქრის ნაყოფი „მუშა ბოქულაძე“-ში გადმონახია. აქ დაწვრილებით აღნიშნულია შრომით და ტანჯვით სავსე ცხოვრება იმისი:

„ვის სიციცხლე ტანჯვად გადაქცევა მფენისათვის ერთი ლუგმა ჰურისა“.

მგოსანი მწარეთ დაუფიქრებია იმ ანორმალურ მდგომარეობას, რომ ერთი მუშაობს, სხვანი კი იმღერიან და არავის „ესმის თუ სდდაც მუშა კვნესის“. იგი ხედავს, რომ ქვეყნის სიმდიდრე, რომელიც მუშისაგან შექმნილია და თვით მუშაც მისი „ოფლით, ღონითა განცხრომის ძეთ“ ეკუთვნის. მგოსანი გვიღვიძებს ამ „შრომის შვილისადმი“ სიყვარულს და გვასწავლის, რომ ამ „სოფლის გარეთ უწყალოდ განდევნილსაც“, გული ისეთივე გრძნობებით უძგერს, როგორც სხვასაც და კეთილის გრძნობაც აქვს მას, თუმცა „სიღარიბის სამოსლით“ დაიარება; იგი ამ დაჩაგრულ არსებას კი მის მდგომარეობისადმი ზიზღს უნერგავს გულში, აძაგებს მას:

„წეუელ იუფს ვინცა მუშა აკუნთხა, მოკლებული ყოველ-გვარის შუკვასა კაცთა შორის კაცად არ მიჩნეული!“

ამნაირად, თუმცა მგოსანი გულ-ამღვრეულია თავის მოძმის დაცემით და ტანჯვით, მაგრამ იქამდის მაინც ვერ მიდის, რომ უფრო კონკრეტული და ხელ-მოსაკიდებელი რჩევა მისცეს ამ მოძმეს, ვიდრე იმის იმედით კვება, რომ იქ, იმ ქვეყნათ გამოჩნდება მისი სიმართლეო.

„ეჭ, ძმავ, წადი შენ შენს გზაზედ სიმღერით, მე ჩემს ბარგსა რაგარმე იქ მოვიხსნა...“

სად მე და შენ ვიქნებით თანასწორნი,
საუკუნოს განსასვენს ალაგს!“

უფრო იმედიანი თვალით შესცქერის ქვეყნის მომავალს ვახტანგ ორბელიანი, რომელიც თვალ-ცრემლიანი კითხულობს მის სამშობლოს ძველ დიდების ნაშთზე და ნანგრევებზე „ბნელის ეტლის“ ბნელ მოთხრობას. მასაც გრიგოლივით „გაშმაგებულს გონება ერევა“ და როდესაც გაითვალისწინებს საქართველოს მდგომარეობას, იგი თითქმის ღვთის გამობამდი მიდის, ბედავს მისწვდეს „მოკლე ჭკუით“ მაღალ ღვთაებას, **გზა უჩვენოს ციურსა ნებას** და ეჭვი შეაქვს თვით მას არსებობაში. ხოლო ასეთი აღტაცება, ეს სურვილი, ბუნებრივ ძალთა მიმდინარეობაში ჩარევისა, ეს ისტორიისაგან ნარგუნები არსებული მდგომარეობით უკმაყოფილება თავისი სურვილების გამოცხადება, ეს ხომ მთელი სოფლ-მხედველობაა პოეტისა. მაგრამ ყოველივე ეს მგოსნის მიერ მხოლოდ შეუმცნებლად ნაგრძნობია. ჩვენი მგოსანი გონების თვალით არ ჩაჰკვირვებია და ვერც ჩაუკვირდებოდა, თუ რა დიადი და ღრმა აზრი იყო გამოთქმული შემოქმედების დროს აღფრთოვანებით წარმოთქმულ სიტყვებში. ის უიმედობის დალი, რომელიც ვახტანგის ახალგაზღვრი სიფიცხით მიეცა, ეს ის ჟამი იყო, როდესაც საქართველოს სული ხდებოდა და რომელსაც ვახტანგი იკონებს თუ არა „სული უკვნესის, გული მისი მწარედ ღონდება“, მაგრამ მასთან ისიც გულს უიმედებს, რომ ათასის წლისა ხავსით შემოსილნი დიდებულნი ნაშთნი მტკიცედ დგანან და ისინი იქნებიან

უტყუარნი მოწამენი წარსული დიდებისა
იქიდან გამოესმის მგოსანს:

„ქრისტეს ჯვრისთვის წამებული კვლავ გამ-
რავლდება
თქვენი სამშობლო დახგრეული კვლავ უკავ-
დება“-ა.

ორბელიანებს (და თვით ბარათაშვილს), როგორც რომანტიკოსთ არ შეეძლოთ წარსული აწმყოზე ზევით არ დაეყენებიათ, და თუ რაღაც ფენიქსებრ განახლებას, აყვავებას, დაწყნარებას, მოქალაქობრივ ცხოვრებას მოელიან, ეგ მხოლოდ იმ დროინდელი იმათი ჯგუფის პოლიტიკა იყო. დაკარგულის სიდიადეს ისინი ინტუიციით ხედებოდნენ და ეგ იმედები კი მათი ხარისხით და ლოიალობის მიზნით შემუშავებული ტაქტიკა იყო. რამდენად მოწიფული იყო ეს პოლიტიკა და რამდენად უმცდარი იყო ეს ტაქტიკა ეს ახლა უკვე ადვილი მისახვედრია.

ვახტანგი მთელს პროგრამას იძლევა კეთილ მმართველობისას. თავდაპირველად იგი მოითხოვს ხალხს თავისუფლება მიენიქოს: „მას მიეც, რაც მისია, ყოფა ნებისა“-ო ეუბნება მეფეს;

„ნუ ანდობ, შენს ერს, დიდო მეფევ, მძლავრთა მოხელეთ, შენი სამეფო შენ და ერმა ერთად განაგეთო“, ამბობს იგი. „იმის სიმდიდრე და მის შრომა მასვე ახმარე“-ო განაგრძნობს ვახტანგი, რადგანაც გრძნობს, რომ მთელი რუსეთი უნდა განახლდეს, და რომ იგი დიდი ცვლილებისათვის ემზადება.

„ეპურე შეფევ, მანამ კრი შენი შემოგ-
ცქერის
ახლის ცხოვრებით შენი კრი შენ განაცხოვე“-
ქ“.

ურჩევს იგი ხელმწიფეს, რადგანაც მიხედრილია თუ რა დიდი მნიშვნელობა აქვს მთავრობისათვის ხალხის ნდობას. ასე რომ (ახლანდელი ტერმინალოგიით) ვახტანგს რომელიმე კონსტიტუციონალურ პარტიებში ექნებოდა ადგილი.

ვახტანგსაც არ დავიწყნია გლეხებისაკენ ია გადასროლა და ესეც ამბობს „გლეხთა ძმობაზე და ქვრივ-ოხერის შეწყალებაზე“, მაგრამ ძლიერ ჰაეროვანი იყო ასეთი „შორით ტრფობა“.

ჯერ კიდევ ლ. არდაზიანმა გაუბედვად გაჰკრა იმ სიძს, რომელიც შემდეგს ჰანგზე აქდერს: „წარმოიდგინეთ, ვის არ უყვარს მამა-პაპის ქოხი, თქვენი მშობელი ქოხი! ნუ თუ სხვის სასახლეში უფრო თავისუფალნი იქნებით, უფრო შვება, ღებნა გექნებათ, ვინამც თქვენს მშობელს ქოხში!“ ამბობს მეჯღანუაშვილი, მაგრამ ამასთან იგი იმის წინააღმდეგი არ არის, ეს ძველი ქოხი გაამშვენებროს, იგი ჰხელავს, რომელიც პიროვნების თავისუფლებისაკენ მიისწრაფვის და მისს რეალურ განთავისუფლებას შესაძლებლად სცნობს. რომ სხვისი დარბაზი მის ქოხზე უმშვენებრესია და კიდევ გრძნობს მის განახლების საჭიროებას, შეძლებისამებრ გავაყოფებ, გავამშვენებ და ანდერძად დავუღებ ჩემს შვილი-შვილებსა, რომ ეს ქოხი არამც და არამც არ გაჰყიდონო, განაგრძნობს იგი. რა თქმა უნდა ეს „ქოხი“, „მამა-პაპის ქოხის სიყვარული“ თვითონ პირადათ ავტორის ნაგრძნობი და ნაფიქრებია, ისე კი ისტორიულად და ფსიხოლოგიურად მეჯღანუაშვილის ეს სიტყვები სინამდვილეს ეწინააღმდეგება: საქმე ის არის, რომ ის კლასი, საიდანაცაა აღებული მეჯღანუაშვილი, ბურჟუაზია სრულიად არ იწყნარებს ამ იდეოლოგიას. ეს კლასი, სადაც კი მან ფეხი მოიდგა,

თავისი ცხოვრების მზის გასანათებლად შემდეგი ლოზუნგი დაისახა: ubi bene — ibi patria.

გრიგოლ ორბელიანიც იძლევა რიტორიულ კითხვას:

„ვინ არ შეესტრფით მას ადგილს, სადა აღგვეხილნეს ზირველ თვაღნი? სადა მბობდა მხიარული სიუმაწვილე ნათლად ჩვენი“ -

ამავე კითხვის ვარიაციაა ვახტანგის ლექსი:

„მე ჩემი ქოხი მიჩვენია
შენს დიდს ჰადატსა,
შენს ევაჯილთ წაღკატს, მშვენიერსა
და გუღიწარმტაცსა
მე აქ ვშობილვარ, აქ გაუზრდილვარ,
აქ უნდა მოგვედე,
ჩემი სამარე უნდა იყოს
ისევე დიდი კლდე!“

ამავე სიყვარულით უძგერს გულ იმ მგოსანსაც, რომელიც თოვლიან — ყინულიან სალ კლდეს შეჰხარის. ორბელიანები უკანასკნელნი არიან ჩვენს მწერლობაში, რომელნიც თავდავიწყებამდის ეტრფიან ძველ წარსულ დიდებას თავის სა-მშობლობისას და ჯერ-კიდევ სწამთ თოფიარალისა და ძლიერი მკვლავის მნიშვნელობა, თუმცა პირველი ქართველი პუბლიცისტი ალ. ორბელიანი ჯერ კიდევ 1859 წელს „ცისკარში“ სწერს, თოფიარალის დრო გადვიდა და მისი ადგილი სწავლა-განათლებამ დაიჭირაო.

„რადსა კლით!
რატომ გვირგვინით
არ შეიმოსვის ვინცა გვათ დირსი?
რამ ბძმალის ცეცხლი
ასტედეს ფიცხელი,

ხმლის ტრიალით, ძლიერის უიჟინით
იმ თქვენმა გმირმა,
სუფით ძლიერმა

ხელს ბაიხადით, ძირს დასცეს უახსი“-ა

იწვევს ძველი თაობა გრ. ორბელიანის პირით ახალ თაობას, რომელიც გაჩქარებული მოეშურება სსმოდგაწყო ასპარეზზე იმის გამოსაცვლელად. როდესაც ერთ თაობას დრო გადაუვა, როდესაც ცხოვრება თვით ამ თაობის მეღვაწეობით იმდენათ განვითარდება, რომ ახალ შინაარსს ძველი ცხოვრების ქერქი ვერ დაიტევს და უთუოდ ახალი ფორმა უნდა მიიღოს, ამ „გადასულის“ წარმომადგენლნი, მომავლის მამები, უნდა თვალით უცქერიან ამ ახალს, რომელიც მათ მოქმედების კრიტიკით იღვამს ფეხს.

„დრე შეიცვალა,

გამუფლა სწავლა,

გაკვლათ შვილებს სახლი სიბრძნისა“

და თუმცა თქვენგან იმას მოველოდით, რომ მამებს სჯობნებოდით, მაგრამ თქვენს ოქმედებაში საიმედოს ვერასა ვხედავთ, სრული ურწმუნოება შემოიტანეთ და მამებს გვკიცხაეთ, მაგრამ.

„მამის გაღანძვლა

შეიქმნა ვერ აღიღებს“-ა

განაგრძობს გრ. ორბელიანი. ყველა დროის ძველი თაობის ფსიხოლოგია ასე-

თია, რომ ყოველი ახალი აზრი, ყოველი ცვლილება, რომლის დამცველად ახალი თაობა გამოდის, მას მავნებლად მიაჩნია და ძველი ტრადიციების მხარეს დგას. ვანტანგის თაობაც მომავალს ედავებოდა და „ცრუ-პოეტებს“ და „ცრულიბერალებს და პატრიოტებს“ უწოდებდა. ძველი თაობა რადგანაც ხედავდა, რომ ეს ახალი იდეალები ხელდახელ არ ხორციელდებოდა, იგი დასცინოდა მას:

„სიტყვა სიტყვა,

საქმე კი სხვა“-ა.

დიდად საინტერესოა სწორეთ ეს კამათი თაობათა შორის, აზრთა სხვა და სხვაობა და ამ აზრთა გამოცხადებით დაცვა. აქიდან იწყება მართლაც შეგნებულად ჩვენი ახალი მოქალაქობრივი ცხოვრება.

აი ასეთი აურ-ზაურით დაიწყო ჩვენს მწერლობაში ახალი ხანი, ასეთი ბუზღუნით დასტოვა ასპარეზი ძველმა თაობამ, როდესაც ახალი თაობა, თაობა მე-ნიწლებისა, აგრე წოდებული თაობა „თერგ დალეულებისა“ მტკიცედ მოაბიჯებდა და თან მოჰქონდა ახალი ჰუმანური აზრები, მრავალი კეთილი განზრახვა, თავის ქვეყნისადმი უანგარო სიყვარული.

აგრე ხალმე, — „ერთი წაეა და სხვა მოვა ტურფასა საბაღნაროსა“.

სამსონ დადიანი.

(შემდეგი იქნება)

ჯიხაიშელი „მფრინავი კატა“ და 1881 წ. სასწავლო გეგმა

(საპასუხი წერილი დიდი-ჯიხაიშიდან)

ჯიხაიშელი „მფრინავი კატა“ გაგვინაწილებს. გაგვინაწილებს ალბათ იმიტომ, რომ ის, როგორც ჯიხაისში მცხოვრები ვინმე, „კარგათ იცნობს ჯიხაიშის მასწავლებლებს“ (კატის სიტყვებით) და ამიტომაც მათ შესახებ რეპორტის წერილი ტენდენციურად მიჩვენებია. ეს ოთხთუხი „მფრინავი“ არსება დიდის ამბავით „გვიმტკიცებს“ მასწავლებელთა სიმატლეს და მათ „ბრძოლას“ 81 წ. გეგმის დაცვის საქმეში. სჩანს ეს „კატა“ საზოგადო საქმის მოყვარულია, სჩანს ის ვერ ურიგდება „უსამართლობას“ და ამიტომ „ებრძვის“ რეპორტს, მაგრამ იგივე საზოგადო საქმე მითხრობს, კარგათ გაინიჭოს ამ უცხო „კატის“ „მოღვაწეობა“, ე. ი. მოღვაწეობა, თუ როგორის სისწორით იცავს ის სინამდვილეს, სიმატლეს და ჰატიობს ნებას.

ბნო, კატაო, თქვენ ბრძანებთ, რეაქციამ 81 წლ. გეგმა შესცვალა, დალატმა თავი იჩინაო. დაგეთანხმები, რომ რეაქციას მართლაც ბევრი არა სასურველ საქმის ჩადენა შეუძლიან, მაგრამ თქვენაც დამეთანხმეთ, სასამართლიანო კატაო, რომ იგივე რეაქცია იყო მიზეზი თქვენმა კლეიენტებ-მასწავლებლებმა სხენებულ სასწავლო გეგმას ერთსულთვანათ რე უდალატეს. მე თქვენ გეუბნებით დიდი-ჯიხაიში მოწინავე სოფელია, აქ თითქმის უოგელ-გვარი დაწესებულება იერის თავს, მაშასადამე ის თავის მდგომარეობით ყურადღებას იმეორებს დანახენ სხვა ჩამოჩენილ სოფლებისას; მაშასადამე აქაურ მასწავლებლებსაც მეტი საშუალება ეძლევა ცხოვრებასთან ახლო იდგნენ, განვითარებას მის-

დიონ და ამგვარად ჩამოჩენილ სოფლების მასწავლებლებს თავის ცოდნით და განვითარებით წინ გაუსწრონ, და ამიტომაც შედარებით, მათ მეტი მოეთხოვებათ უსამართლობასთან ბრძოლის საქმეში. სასწავლო გეგმის, ბნო-ჯის, ანუ გვაზოურის სკოლის მასწავლებლებს შედარებით ჩვენ იმდენს ვერ მოეთხოვთ, რამდენსაც ჯიხაიშისას; ამ უკანასკნელთ, როგორც ვთქვით, საკმაო საშუალება ხელს უწყობს ბრძოლას თავისა და სხვის სასარგებლო და სამგალოთოდ, მაგრამ, საუბედუროდ, ეს არა სჩანს მათს ცხოვრებაში.

ბევრი მეჯანი დახარჯა „კატამ“ მაყნიკოსის მიწერ-მოწერილ ნომრების აღსანიშნავათ! უნდადა ალბათ მასწავლებლების „დიდი ბრძოლა“ ეჩვენებინა ჩვენთვის, მაგრამ როგორ იყო მათი „ბრძოლა“?

— სასწავლო რუსულიო. ბრძანებდა მაყნიკოვი.

— ვერ ვასწავლით, თქვენო აღმატებულე ბავ!... იყო ზასუხი

— სასწავლო თორემ!..

— ვერ, ვე.ე.ე. ვასწავლით თქვე. თქვენო აღმატებულე ბავ!

— გადაგიყვანთ აქედან...

— ვაა, ვასწავლით 15 ნომბრიდან!.. ან როგორ ხსნიათება ჯიხაიშის მასწავლებლების „ღვაწი“ 81 წლ. გეგმის დაცვის საქმეში და ამას უწოდებთ თქვენ ბნო „კატაო“ ენერგიულ პრეტენციებს? ვერ დაგიჯერებთ! მე თქვენ გეკითხებით, სხვას რე თავი დავანებოთ, განაგრძობდენ კი ბრძოლას ჯიხაიშის მასწავლებლები თუ გინდ ბიუროკრატიულ

„კანონიერ“ ნიადაგზე? მასწავლებელს უკანონობა ჩაიდინა — გასაჩივრეთ თქვენ ეს დასაბუთებულად დირექტორთან, ანუ ოქჯის მზრუნველთან ისე, როგორც ეს მოხდა ქუთაისის სკოლებში? 81 წლ. სსსწ. გეგმა კანონია და მის დადგენის გამო ამგვარი ბრძოლა უკანონობა არ იქნებოდა? ეს არ მომხდარა თქვენის მხრივ და აბა აქტიური თქვენი „ბრძოლის“ შესახებ ღვაწლადი ხო ზედმეტი იქნებოდა!.. მასწავლებელი ბრძანებს: „Джихаишское училище открыто по типу нормальных училищ“ და კატან იქვე განმარტავს ამას (81 წ. გეგმა არ ვრცელდება ნორმალურ სკოლებზედ); ჯიხაიშის სასწავლებლებზედაც არა? მაგრამ ეს რა ასე იყოს, თქვენ ხო 15 ნომბრიდან რუსულის სწავლები-ნება არ გექნებოდათ. არიან სასწავლებლები дѣйствующія по особимъ законоположеніямъ მაგ; კულაშის, უვირილის, სენაკის, ფოთის, ღანჩხუთისა და სხვა, რომელთაც სასწავლებლობის უწყობის დასახელებს ამათზე არ ვრცელდება 81 წ. სსსწ. გეგმა, თუმცა სიმართლით აქაც უნდა ისწავლებოდეს აქ მასწავლებლები სახეისი კასპი ჯამაგირის მოვლით 20% სტოვებენ და სხვა... ხასიათდება ამგვარად თქვენი სასწავლებელი (ჯიხაიში)? — არა! გააკვირეთ და განუმარტეთ ეს თქვენ ვისზე? ადარით ამის გამოსარკვევით როდისმე საკითხი მთავრობისა, ანუ საზოგადოების წინაშე? — არას დრას! მას რაში გამოიხატა, ბ-ნო კატან, მასწავლებლების ბრძოლა? — მოვლით არიოდ სიტუაციის „შებრუნებაში“ და შერე... დათმობაში, ღვაწლში!..

თქვენ თქვით კატან, და ეჭვი არაა, შემდეგშიაც განიმეორებთ, იმედი არ გეჭონდა საზოგადოების და საზოგადოებრივი აზრის გამოსარჩევებისა!.. მოგახსენებთ კატან, უფლებ საზოგადო ბრძოლაში, ზოგი იმარჯვებს, ზოგი მარცხდება, მაგრამ რას იტყვი

იმის შესახებ, რომ თვითან თქვენვე ღვაწლადი თქვენივე საწინააღმდეგოს. „თქვენ ამბობთ: ОДИНЪ ВЪ ПОЛѢ НЕ ВОИНЪ“ — ეს არაა მართალი. ამ სამი წლის წინათ გესარჩებოდეთ პრესა-ეს საკაცობრივ იარაღი ცნობების წინ მსვლელობის საქმეში, აღნიშნავდა თქვენს საქმიანობას საზოგადოთ და მით ზნეობრივით ამკრებდა თქვენს „ზოზიციას“ და რატომ იფიქრეთ გულმავიწყო კატან, რომ ამ გვარივე გამოსარჩევება არ იქნებოდა შემდეგში? თქვენ უღალატეთ 81 წლ. სსსწ. გეგმას, ხელი მოაწერეთ სამარცხვინო მარტივებს და შემდეგ რად უნდა გიკვირდეთ, რომ საზოგადოება, პრესა, რომელიც წინედ მხარს გიჭერდათ დღეს თქვენსავე წინააღმდეგ ამხედრდეს, რეაქციონერნი გიწოდან? საზოგადოებრივი აზრი წინად მოვლით ერთს-ჯიხაიშისა და იჯანდილის საქმიანობას აღნიშნავდა, შემდეგ, მაგალითად, ქუთაისიც მიემატა და თუმცა თქვენ ჩამოაჩინო-ჯიხაიშის მასწავლებლები, მაგრამ იმედი მაინც არ ჩამქრალა და 81 წ. გეგმა დღეს უფრო და უფრო მეტ უზრუნველბას იზურებს ცნობრებაში მისს განსამტკიცებლად. ამას ამტკიცებს თუ გინდ ის ფაქტიც (იხ. „ეკლხიდა“, აზრილის 20), რომ მასწავლებლები თვით მთავრობას უდგენენ იმ აზრს, რომ თავიდანვე რუსულის სწავლება ანტიპედაგოგიური და მახარებელია სასწავლო საქმეში... და ამასაც აღნიშნავენ-ჩვენ 81 წლის გეგმით ვასწავლიდით?.. და თქვენ კიდევ განიმეორებთ ბ-ნო კატან, თქვენს შესახებ: ОДИНЪ ВЪ ПОЛѢ НЕ ВОИНЪ? — ე. უფოილან სხვებიც თქვენს გარდა თუ არა? რაც შეეხება მასწავლებელს ნ. დევიძეს, მასზე ბევრს ადარ გავრცელებით, ვინაიდან მას კარგა ხასიათობის საზოგადოება და სავსაო რიცხვს თვით მასწავლებლებისს ერთ შეგნებულ და თავის საქმის კარგათ მტოდნე მასწავლებლად მიანჩნია. იგი არ ეკუთვნის მასწავლებელთა იმ

ქართული

ჯგუფს, რომელსაც „დეეს რა ერთმა დავ-
ზმატიოჲს, ხვალ ვისას ვიქეიფოთო!“—აქვს
დევიზათ დასახული და დეჲ-დამეს ნარდისა
და კარტის თამაშს ანდომებს. ჩვენის აზრით,
მისს შესახებ „მფრინავი კატის“ მიერ მო-
ხსენებულნი ცნობა სრული სიუალებედ უნდა
ჩაითვალოს!..

მოკახსენებთ ბ-ნო კატაო, რომ, თქვენ
ვერც ერთი ჩემი ბრალდება უარწყავით,
არც ერთ ჩემს ბრალდებაზე არსებითად ზასუ-
ხი არ გაგიციათ, თვითონვე ადასტურებთ
მთავარ ჩემს ბრალდებას-წლის პირველ ნახე-
ვიდან იწევით რუსულის სწავლებას, ამიტომ
მინდა გითხრათ, რომ თქვენის ვეჭვილობით
ვერაფერ დიდ სამსახურს უწევთ ჯიხაიშის
მასწავლებლებს, პირიქით მეტ ზიანს აყენებთ
მათ, თქვენს თავსაც და, რომ ეს ასეა, ამას
უფრო ნათლად ქვემოთ დანახვით.

თქვენ ამბობთ 15 ნოემბრიდან ვიწევით
რუსულის სწავლებასო,—ეს დალატია, მაგ-
რამ მე უფრო შორს მივდივარ და გეუბნე-
ბით: თქვენ ფრენა შეგძლებიათ, ხუ თუ ერ-
თხელაც შინც არ შეიფრენილ-ხართ პირველ
განყოფილებაში-თუ გინდ სერგოსა და ქ-
მ—ს მასწავლებლებთან და არ მოგიხმენიათ
იქ რუსულათ „ბუღბუღობა“, ანა მხოლოდ
15 ნოემბრიდან, არამედ უფრო აღრე-15
ნოემბრამდინაც-კი? უმთავრესი ბრალდება
ესაა ბ-ნო კატაო, რაც იმას ამტკიცებს, რომ
ჯიხაიშის მასწავლებელში ლალატობენ არა
მხოლოდ 81 წლის მასწავლო გეგმას,
არამედ ლალატობენ თავიანთ თავსაც-ე. ი.
მათ მიერ აღნიშნულ 15 ნოემბრის „მო-
რიგებას“-თვით პედაგოგიური საბჭოს
დადგენილებას. თქვენ ხე „კარგათ იცნობთ“
კატაო, ჯიხაიშის მასწავლებლებს, მათ სა-
ქმიანობას, იცნობთ კარგად სერგოსა და
სხვებს, მაშასადამე, უნდა გცოდნოდა მათი
შინაური დალატიც და, როგორც მოქალაქეს,
გაბედულად ადგენიშნათ ეს საზოგადოების

წინაშე, თუ გინდ „კატის“ ზსუფლენიმიოთა,
მაგრამ სჩანს, ბ-ნი კატა-კატურათ იქცევა, ის
ეშმაკურათ ხელს აფარებს თავისს კარგათ
ნაცნობების დალატს, სამაგიეროთ დიდის რი-
ხით გამოდის რომერტის წინაღმდეგ, რომე-
ლიც ამ გვარ დალატზე უთითებს მათ!.. თუ
ეს ასეა, მაშასადამე ბ-ნი კატაც, რომელიც,
ეჭვი არაა, ხშირად დაფრინავს ჯიხაიშის შკო-
ლის კარშემო, მხარს უჭერს სერგოსა, მის
K-O და მით, თქმა არ უნდა, მხარს უჭერს,
81 წ. გეგმის დალატსაც. ამიერიდან იცო-
დეს ბ-ნმა „კატამ“, რომ მისი ამგვარი მოდვა-
წეობა საუცხოველ ნიმუშათ აღინიშნება ჯიხა-
იშის განათლებაის ისტორიაში... ამის შემ-
დეგ კვლავ მინდა შევეკითხო ჯიხაიშის მას-
წავლებლებს, იცინ მათ თუ არა ზემოხსე-
ნებულნი ხაზგასმული და თუ იცინ, რატომ
არაფერს ამბობენ ამდენ-ხანს? ამასთანავე ვე-
კითხებთ მათ, იკრებება თუ არა ამ მასწავ-
ლებელში პედაგოგიური საბჭო და თუ იკრი-
ბება რამდენჯერ? მაგალითად გასულ თვის
ენკენისთვიდან დღემდე რამდენჯერ ქჭინდათ
სხდომა და რა დროს? ეს საჭიროა, ბატონო
კატაო, იმის გასაკებათ, თუ რამდენათ იცნო-
ბენ ისინი ერთი მეორეს და მათ მიერ გან-
ვიღო მასწავლო სავნებს!.. ვეკითხებით ად-
გილობრივ სადგოთ სჯულის მასწავლე-
ბლებს-ს. დევიძესა და სხვას, რომელ გეგმით
მასწავლიან ისინი სადგოთ სჯულს? საჭიროა
ესეც ვიცოდეთ?

თქვენ მხოლოდ „ეჭვი“ შეგაქვთ ბ-ნო კა-
ტაო, იმაში, რომ ივანდიდის ორ-კლასიან
მასწავლებლის მასწავლებლეთ, შედარებით
მადლა ვაყენებდი 81 წ. მასწ. გეგმის დაც-
ვის საქმეში და „მტენარ სიცრუეს“ უწო-
დებთ ღოდობერიძის მიერ „ქართულ ენის“
აკრძალვას, მაგრამ ეს არ კმარა ბ-ნო კატაო,
აღნიშნულ ფაქტების უარსყოფათ. ფაქტი-ფა-
ქტით უნდა უარყვით და არა მარტო ლიტო-

ნი, სიტყვებით, მანამ კი ჩემ მიერ აღნიშნული მოსხენება შეუწყველათ მიმჩნია...

მაგრამ, გთხოვთ, მომისმინათ ზატოცემული კატა! ჯიხაიშის მასწავლებლებო, მათ შორის „მფრინავ კატა“ და გარეშე ინტელიგენტებო—ექიმო, ფერმალე და სხვანო, მოგესხენებათ, შეიძლება ის ფაქტი, რომ გასულ წელს, როცა ჩვენი შესანიშნავი და უგულასკან ზატოცემული ზედაგოგი იაკობ გოგობაშვილი გარდაიცვალა და მისი ზატოვის მცემელი რამდენიმე პირი ადგილობრივი სკოლის ეზოში შეიკრიბა განსვენებულის დასაფლავებაზე დამსწრე პირთა ასარჩევად, სკოლის ზედამხედველმა ბ-ნმა ს. დოდობერიძემ ნება არ დართო ამ პირთ ეს სიმზატოური განზრახვა შეესრულებინათ, წარბ-შეურხრელათ სკოლის ეზოდან განდევნა ისინი, მიუხედავად იმისა, რომ ამ დროს იქვე იყო ადგილობრივი-ზოლიცია-მამასახლისი და ამ საქმისა არაფერი საწინააღმდეგო ჰქონდა მას.. შეიძლება თქვენაც იქვე ბრძანდებოდით, მფრინავ კატაო, ადგილობრივ მასწავლებლების თანადამსწრებით, შეიძლება იქვე ბრძანდებოდნენ ამ დროს გარეშე ინტელიგენტებიც—და თუ ბრძანდებოდით, რატომ ხმა არ ამოიღეთ და არ აღნიშნეთ ეს გულ-საკლავი ფაქტი,—ფაქტი, რომელიც, ეჭვი არაა, შავი-აჩრდილათ, ძლიერ სევდათ დაწვევა გულზე უგულას მას, ვინც იცნობს ჩვენს სკოლას, ვინც ზატოვის სტუმრს „დედა-ენას“ და მის მშობელს დიდებულს იაკობს! სიმართლის მძიებულად „მფრინავ კატაო, თქვენ რად არ გვიამბოთ ეს უსასართკობა, როგორც ჯიხაიშის მასწ. „ბრძო-

ლის“ ისტორია? შეიძლება არ იცოდით ეს? —იცოდით, ძალიან კარგად იცოდით, მაგრამ სდუმდით რადაც მოსაზრებით. აღსანიშნავია მხელათ ის ფაქტი, რომ ადგილობრივმა მოძღვარმა და საღვთო სჯულის მასწავლებელმა ს. დევიძემ, გულ-საკლავი სკოლის ზედამხედველის ამ გვარი საქციელით, სთქვა: ეკლესიის კარებს გავადებ, იქ მოვილასწავლოთ იაკობის ზატოვისცემით!.. და თუ ეკლესიაში შესაძლებელი იყო იაკობის შესახებ ლაშარაკი, ნუ თუ იაკობს ადგილი არ უნდა ჰქონდა სკოლაში, — სკოლაში, რომლის კეთილდღეობას მან მთელი თავისი სიცოცხლე შესწირა, თავის სული და გული მას უსაღერა! თქვენ კიდევ განიშორებთ—ბ-ბო, დირექტორის ნებართვა არ გვქონდაო და სხვას.. მაგრამ კმარა, გავიგეთ ბ-ნო კატაო, რა გვარი როლავწი ბრძანებულხართ, ვინაით თქვენთან ახლომდგომი ინტელიგენტიც და ამის შემდეგ შე თქვენ გუბნებით: ზნეობრივი უფლება არ გაქვთ ჩვენი წმინდათა წმინდა—ჩვენნი „დედა-ენა“ ხელში აიღოთ, ბავშვებს დასწავლათ და მით ჩვენი მასწავლებლის იაკობის სახელი შეურაცხეთ!

დახს, შეურაცხოვა იქნება მისთვის ეს? კმარა, ბ-ნო კატაო, კმარა!..

რობერტ

რედაქტორ-გამომცემელი
 ლ. გ. ბოცვაძე.

სსსსსსსსსსსს

ქ. უ. წერა-კითხვის გამავრცელებ. საზოგადოების მოქმედებისა.

ქუთაისის განყოფილების 1912 წლის

ა ნ გ ა რ ი უ ი

I. გამგეობის შედგენილება და მისი სსსსსსსსსს

1912 წლის გამგეობა შესდგებოდა თორმეტი კაცისაგან, რომელთაგანაც ექვსი ძველი წევრი იყო და ექვსი ახალი, 1912 წლის 22 იანვარს საზოგადო კრებაზე არჩეული. საანგარიშო წლის განმავლობაში გამგეობას ჰქონდა 20 სსსსსსსსსს, რომელთაც დაესწრენ:

თავმჯდომარე გიორგი ზდანოვიჩი (პეტერბურგში ყოფნის გამო რამდენიმე სსსსსსსსსს არ დასწრებია) 12-ჯერ. თავმჯდომარის ამხანაგი იოსებ ოცხელი 15 ჯერ. მელანია გველესიანისა (ახალი წევრი) 14 ჯერ. მარიამ ვარდოსანის ასული (ახალი წევრი) 15 ჯერ. ელისაბედ ტყემელაშვილისა (ახალი წევრი) 10 ჯერ. იაზონ ბაქრაძე 19 ჯერ. ისიდორე კვიციანიძე 17 ჯერ. ბართლომე მოსეშვილი 10 ჯერ. სამსონ ყიფიანი 18 ჯერ. სვიმონ ხეჩინოვი (ახალი წევრი) 9 ჯერ. სილოვან ხუნდაძე 14 ჯერ. ტრიფონ ჯაფარიძე (ახალი წევრი) 13 ჯერ.

II. განყოფილების წლიური კრება

1913 წლის 22 იანვარს მოხდა განყოფილების წევრთა საზოგადო კრება, რომელმაც განიხილა სამი წლის ანგარიში და 1912 წლის ხარჯთ-აღრიცხვა, გამგეობის მოქმედება სამი წლის განმავლობაში, მომავალი წლისათვის მისი სამოქმედო პლანი, მოისმინა სარევიზიო კომისიის მოხსენება, დაამტკიცა გამგეობის ანგარიშები და აირჩია გამგეობაში წინანდელ წევრთაგან ექვსი და ექვსი ახალი წევრი, სამიც მათი კანდიდატი, ხოლო სარევიზიო კომისიაში დასტოვა ისევ ძველი წევრები (იხ. დამატება).

III. უმაჯრესი მსარეები კამკეობის მკქმედების

1. განყოფილების ნიფიერ საშუალებათა გაძლიერებაზე ზრუნვა.

ა) გამგეობამ თავისი წევრებისა და აგენტების დახმარებით გაამრავლა განყოფილების წევრთა რიცხვი და აიყვანა ის 367-ლი.

1909 წელს განყოფილებას ჰყავდა 80 წევრი. 1910 წ. მიემატა 63 წევრი. 1911 წ. მიემატა 24 წევრი. 1912 წ. 191 წევრი.

სულ განყოფილებაში ირიცხება წევრათ 367 კაცი, ხოლო მათზე სხვა და სხვა წლის შემოუტანელი გადასახადი ვალათ ითვლება 567 მანეთი, როგორც სჩანს ქვემოლ მოყვანილნ ცხრილიდან.

წლები	რამდენი წევრი ითვლება			რამდენ წევრს არ შემოუტანია შემ. წლების გადასახადი			
	სულ	ძველი	ახალი	რამელი წლების არ აქვთ შემოტ.			რამ. შემ. გადასახ.
				1910	1911	1912	რამ. მან. დაჩქენ.
1909	89	—	89	38	42	36	348
1910	152	89	63	—	36	27	189
1911	176	152	24	—	—	10	30
1912	367	176	191	—	—	—	—
სულ	—	—	367	38	78	73	567

რადგანაც ძველ წევრთაგან ფულის შეგროვების წინანდელი სისტემა საკვიტანციო წიგნაკების საშუალებით უვარგისი აღმოჩნდა, რის გამოც ბევრს ისეთ წევრს, რომელნიც სიამოვნებით გადაიხდიდნენ ხვედრ ფულს, გადასახადი შემოუტანელი დარჩენიათ, გამგეობამ შეადგინა ანბანზე დაწყობილი წიგნი, სადაც ჩაწერილია ყოველი წევრი, რომელსაც კი რომელიმე წლის გადასახადი არ შემოუტანია. ამ წიგნს გამგეობა საგანგებო კაცის ხელით დროგამოშვებით ჩამოატარებს წევრთაგან გადაუხდელი ხვედრი ფულის მისაღებათ. ამ წესით იმ წევრთ, რომელთაც ფულის გადახდა უნდათ, მაგრამ არ გადაუხდიათ, რადგან არავინ მოსთხოვა, უადვილდებათ თავისი მოვალეობის შესრულება.

ბ) 1912 წელს გაიმართა ქალაქის ბაღში საჯარო სეირნობა განყოფილების სასარგებლოთ, რამაც დასტოვა წმინდა შემოსავალი 1086 მან. 66 კ.

გ) შემოწირულობა ფულათ და ნიფთებათ (იმას გარდა, რაც სეირნობაზე გამართული ბაზრისათვის შემოსწირეს)—შემოვიდა სულ 134 მან.

ქართული
ენის
საქართველოს
საზოგადოებრივი
მეცნიერებათა
აкадеმიის
გამგეობის
საბჭოთა
კავშირების
საგარეო
კავშირების
საგანგებო
საგანგებო
საგანგებო
საგანგებო

დ) 1912 წელს გამგეობას ჰქონდა დადგმული ფულის შესაგროვებელი კურობები შემდეგ ადგილებში: შავი ქვის მრეწველთა კრების საბჭოში ხაზინადარ ქუ-ბაბრიასთან, იქვე თავმჯდომარის კაბინეტში, ის. კვიციანიძის სააგენტო კანტორა „იმერეთში“, ქალაქის აფთიაქში, პეტრე გოკიელის მაღაზიაში, გ. გორდაძისა და ს. წერეთლის მაღაზიაში და საურთიერთო ნდობის ბანკში დირექტორ რ. დათე-შიძესთან, და ამ გზით შეაგროვა 81 მანეთი და 57 კაპ.

ე) 27 ოქტომბერს წ.-კ. გამავრცელებელი საზოგადოების ქუთაისის განყოფილების გამგეობის, სახალხო უნივერსიტეტის და დრამატიული საზოგადოების წარმომადგენელთა საერთო კომისიის ხელმძღვანელობით, ბ. ბ. ინჟენერ ფრიკის, პეტრე ყიფიანის და სხვა პატივცემულ პირთა დახმარებით, გაიმართა ტრადიციუ-ლი ილიას საღამო ქალაქის თეატრში. წმინდა შეშოსავალი 183 მან. 65 კ. გაეგ-ზაგნა მთავარ გამგეობას ილიას ფონდის გასაძლიერებლათ.

2. სახალხო წიგნსაცავ სამკითხველოების გახსნა

საანგარიშო 1912 წლის პირველი იანვრისათვის ქუთაისის განყოფილების მზრუნველობაში იმყოფებოდა 8 წიგნსაცავ-სამკითხველო. წლის განმავლობაში გამგეობამ მიიღო ნებართვა ბიბლიოთეკის გახსნისათვის ს. დიმში, წესში, აგარა-ში, წკადისში და ზემომადლაკში. ამათგან ბიბლიოთეკა დაარსდა 1912 წელს სოფ. დიმში და წესში. სხვა სოფლებიდან გახსნის შესახებ ცნობები ჯერ არ მოგვესვლია.

იმავე წელს ს. ბაღდადში არსებული ბიბლიოთეკა იქმნა მიღებული ქუთაისის განყოფილების მზრუნველობაში.

ამგვარათ 1912 წლის დასასრულს ქუთაისის განყოფილების მზრუნველობაში იყო ათი მომქმედი წიგნსაცავ-სამკითხველო, სახელდობ:

1. ქუთაისში არქიელის გორაზე	}	ქუთაისის განყოფილების სახე-ლით გახსნილი.		
2. სიმონეთში				
3. კურსებში				
4. ხრესილში				
5. სვირში				
6. სუფსაში				
7. დიმში				
8. წესში				
9. მუხიანში			}	მთავარი გამგეობის სახელით არის გახსნილი და მზრუნველო-ბას უწყევს ქუთაისის განყოფი-ლება.
10. ქვემო ქვიტირში				
11. ბაღდადში				

პ. წიგნსაცავ-სამკითხველოების წარმოების გაუმჯობესებაზე ზრუნვა.

საანგარიშო წლის განმავლობაში გამგეობა ცდილობდა თავისი წევრების დახმარებით გამოეკვლია თავისი წიგნსაცავ-სამკითხველოების მდგომარეობა, მათი საჭიროება და მნიშვნელობა ადგილობრივ მკვიდრთა გონებრივი განვითარებისათვის, განათლებისათვის. გამგეობის წევრთა წარმოდგენილი მოხსენებიდან სჩანს, რომ ზემოაღნიშნული ბიბლიოთეკების უმეტესობა მეტათ უნუგეშო მდგომარეობაშია. ცუდი, ვიწრო, ცივი ბინა, წიგნების მხრით უკიდურესი სიღარიბე, ავეჯულობის უქონლობა, მკითხველთა სიმცირე, მკვიდრთა გულგრილობა და თანამგრძობელთა თანდათან კლება, ანგარიშების არეგ-დარევა, — აი სურათი ბიბლიოთეკების უმეტესობის მდგომარეობისა. ამ გარემოებამ გამგეობა იმ დასკვნამდე მიიყვანა, რომ ბიბლიოთეკების ასეთ მდგომარეობაში დატოვებას მათი მოსობა სჯობს, რადგან ისინი თითქმის სრულებით უსარგებლო არიან ხალხისათვის. ამიტომ გამგეობამ დაადგინა მიიღოს ყოველი შესაძლებელი ზომა ბიბლიოთეკების ჯეროვან სიმაღლეზე დასაყენებლათ და სხვათა შორის შემდეგი ზომები მიიჩნია შესაფერათ:

ა) **მოსიარულე მეთვალყურის დანიშვნა**, რომელმაც ხშირ-ხშირათ უნდა ინახულოს თითოეული ბიბლიოთეკა, მოახდინოს ადგილობრივ მკვიდრთა კრებები და ებასოს მათ ბიბლიოთეკების მნიშვნელობაზე, დაინტერესოს ხალხი ბიბლიოთეკების არსებობით და მოუწოდოს მას მათ დასახმარებლათ, გაუწიოს ხელმძღვანელობა ბიბლიოთეკების ადგილობრივ გამგეებს ბიბლიოთეკის წარმოების საქმეში, შეამოწმოს ხოლმე ხშირ-ხშირათ ამა თუ იმ ბიბლიოთეკის ანგარიშები, რომელნიც უნდა წარმოებდნენ თანახმად გამგეობის მიერ დაბეჭდილისა და ბიბლიოთეკებისათვის დარიგებული საანგარიშო წიგნებისა, და თავისი შთაბეჭდილება, შეხედულება და პლანი წარმოუდგინოს გამგეობას ამა თუ იმ ბიბლიოთეკაზე, რათა გამგეობას შეეძლოს თავის დროზე მიიღოს ზომები ბიბლიოთეკაში შემჩნეული ნაკლის გასასწორებლათ და ყოველი დაბრკოლების ასაცილებლათ.

მეთვალყურე მოწვეულია მდგომარე წლის 15 იანვრიდან 1914 წლის 1-ლ იანვრამდე. თუ ამ დროის განმავლობაში მისმა შრომამ სასურველი ნაყოფი მოიტანა, ეს თანამდებობა დარჩება, ხოლო თუ ბიბლიოთეკებს შესაფერი გაუმჯობესება არ დაეტყო, მაშინ ეს ადგილი მოისობა და გამგეობას ექნება მსჯელობა ბიბლიოთეკების მომავალზე.

მეთვალყურე თავისი თანამდებობის ასრულებას შეუდგა ამ წლის 15 იანვრიდან, და, როგორც სჩანს ჯერ-ჯერობით, გამგეობა არც შემცდარა, რომ მან ეს ადგილი დააწესა, მაგრამ ამაზე იქნება მოხსენებული მდგომარე წლის ანგარიშში მომავალი წლის საზოგადო კრებისათვის.

ბ) ვინაიდან ბიბლიოთეკების გახსნისა, შენახვისა და წარმოების წესდება არ მოიპოვებოდა და ყოველი ბიბლიოთეკის გამგენი ისე აწარმოებდნენ საქმეს, როგორც მოესურვებოდათ, რის გამოც ბიბლიოთეკების საქმეებში არ იყო წესიერება, გამგეობამ უკვე სამი წლის წინათ შეადგინა ვრცელი წესდების პროექტი, მაშინა მთავარ გამგეობას თხოვნივთ, რომ მას გადაეშინჯა იგი და გამოეცა ყველა

განყოფილებისათვის სახელმძღვანელოთ; მაგრამ ეს არ მოხერხდა და ამიტომ ქუთაისის განყოფილების გამგეობამ გამოსცა წესდების პროექტი და დაურიგა თავის ბიბლიოთეკებს დროებით სახელმძღვანელოთ *).

გ) გამგეობამ დააბეჭდინა თითოეული ბიბლიოთეკისათვის და უფასოთ დაურიგა მათ 1913 წლისათვის შემდეგი საანგარიშო და საწარმოო წიგნები:

1. ინვენტარის წიგნი.
2. საკატალოგო წიგნი.
3. შემოსავალ-გასავალის წიგნი.
4. საკვიტანციო წიგნი.
5. წიგნების შინ წამლებთა ჩასაწერი წიგნი და
6. ბიბლიოთეკაში მოსიარულე მკითხველთა წიგნი.

ამ წიგნების სწორი წარმოება მისცემს გამგეობას შეძლებას თვალყური ადევნოს ბიბლიოთეკების წარმოებას და ყოველწლიური ანგარიშიც სავსებით და ვრცლათ შეადგინოს, რაც დღევანდელ პირობებში შეუძლებელია.

4. წიგნსაცავ-სამკითხველოებისათვის ნივთიერი დახმარება

გამგეობას არ აქვს იმდენი საშუალება, რომ ყველა ბიბლიოთეკის ხარჯები თვითონ იკისროს და არცა სთვლის ამას მიზნის შესაფერ მოქმედებათ, რადგან სადაც ადგილობრივი მკვიდრნი დაინტერესებული არ არიან ბიბლიოთეკის არსებობით იმდენათ, რომ მისთვის ცოტაოდენი ხარჯი იტვირთონ, იქ ბიბლიოთეკა ვერ იმუშავებს სასურველათ და ვერ მიაწევს თავის მიზანს.

ხოლო გამგეობა თავის მოვალეობათა სთვლის დახმარება გაუწიოს თითოეულ ბიბლიოთეკას შეძლებისამებრ, ისე კი, რომ ადგილობრივი მკვიდრნიც არ იქნენ სრულებით გათავისუფლებული ყოველივე მოვალეობისაგან ბიბლიოთეკის მიმართ. — ამ მხრით კიდევ გააკეთა მან ცოტა რამ და მომავალში იმედი აქვს უფრო შესაფერი მონაწილეობა მიიღოს ბიბლიოთეკების შესანახავი ხარჯების გაწევაში.

ა) თანახმათ წინანდელი თავისი გადაწყვეტილებისა, გამგეობამ გადასცა მუხიანის ბიბლიოთეკის გამგეს ბ. ჯინჭველაშვილს თუთხმეტი თუმანი ბიბლიოთეკისათვის სახლის ასაგები ხარჯის ნახევრის დასათარავათ.

ბ) გამგეობამ გადასწყვიტა თითოეულ ბიბლიოთეკას მიეცეს თითო თუმანი საწიგნე შკაფის შესაძენათ. ამ გადაწყვეტილებით ზოგიერთმა ბიბლიოთეკამ კიდევ ისარგებლა.

გ) ბიბლიოთეკებს დაურიგდათ 1913 წლისათვის ბიბლიოთეკის სხვადასხვა საწარმოო წიგნი, რომელიც ზევით მოვიხსენიეთ.

დ) გამგეობა თავისი ხარჯით უწერდა ბიბლიოთეკებს ორს ყოველდღიურ გაზეთს, ერთს ყოველთვიურს, ერთს საყმაწვილო ჟურნალს და ამას გარდა ერთს აგრონომიულ გაზეთს — „მოსავალს“.

1913 წლისათვის ბიბლიოთეკებზე ხარჯი ნავარაუდევია ათას ასი მანეთი და იმედია, რომ მათი წარმოება შესაფერ ნიადაგზე დადგება და მათი მნიშვნელობა გაიზღება.

*) მთავარ გამგეობას დიდი ხანია შემუშავებული აქვს წესდება სახალხო სამკითხველოებისა, ეს წესდება ცალკე დაბეჭდილია და დამტკიცებული გამგეობის მიერ. ქუთაისის განყოფილების მიერ კი საზოგადოების წესდების მიუხედავად — გამომცემს ბიბლიოთეკებისათვის სურათო წესდებისა, ჩვენის აზრით, უნდა აღემატებოდეს განყოფილების უფლებას. „განათლების“ რედაქცია.

5. სახალხო სკოლებისთვის დახმარება

1912 წლის განმავლობაში 20 სახალხო სკოლას გამგეობის ხარჯით ეგზავნებოდა საყმაწვილო უკრნალი—ზოგს „ჯეჯილი“ და ზოგსაც „ნაკადული“ ასეთი დახმარება გამგეობამ აღმოუჩინა:

ორ სკოლას სენაკის მაზრაში. ხუთს სკ. ზუგდიდის მაზ. ერთს სკ. ოზურგეთის მაზ. ორს სკ. რაჭის მაზ. სამს სკ. ლეჩხუმის მაზ. ოთხს სკ. ქუთაისის მაზ.

ამას გარდა ბათუმის ოლქში ერთ სკოლას გამოუწერა ნაკადული, ჯეჯილი, სახალხო გაზეთი და განათლება.

6. წიგნების გამოცემა

1912 წლის განმავლობაში გამგეობამ გამოსცა თავისი ხარჯით სამი წიგნი:

1) დარვინიზმი ფერიერისა, თარგ.	მ.	კ.
ი. ფანცხავასი	1200 ც.	დაიხ. 171—80
2) „თინას ლეკური“ ეკ. გაბაშვილისა	2400 ც.	„ 88—17
3) „მაგდანას ლურჯა“	2400 ც.	„ 102—90
სულ სამი წიგნი	6000 ც.	„ 362—86

ამ წიგნების რამდენიმე ცალი გაეგზავნათ ავტორებს, რაოდენიმე ცენზორს და რედაქციებს; რაც დარჩა, ზოგი მალაზიებს დაურიგდათ გასაყიდათ, ზოგი წ. გამავრცელებელი საზოგადოების სხვადასხვა განყოფილების გამგეობებს. სამწუხაროთ, უმეტესობამ გაყიდული წიგნების ანგარიში ჯერ ვერ წარმოუდგინა გამგეობას.

7. სტამბის დაარსებისათვის ზრუნვა

გამგეობამ განიზრახა სტამბის დაარსება. როცა ამ საკითხს სწყვეტდა, ის ხელმძღვანელობდა შემდეგი უმთავრესი მოსაზრებით: მას სურდა გაეადვილებინა და გაეიაფებინა წიგნების გამოცემა—და, ამას გარდა, შეექმნა განყოფილებისათვის მუდმივი წყარო შემოსავლისა. მან შეიმუშავა დაახლოებით ხარჯთაღრიცხვა, ე. ი. გამოიანგარიშა მოსალოდნელი შემოსავალი და გასავალი, და რაკი დარწმუნდა, რომ სტამბის დაარსება მის ორივე მიზანს შეეფერება, გამგეობამ მოიწვია საგანგებო კრება განყოფილების წევრებისა და მოახსენა მას თავისი განზრახვა სტამბის დაარსებაზე. საზოგადო კრებამ მოიწონა გამგეობის პროექტი და სასურველად სცნო სტამბის დაარსება.

თანახმად ამ დადგენილებისა, გამგეობამ უკვე გამართა მიწერ-მოწერა ფირმებთან, შეიმუშავა ზოგიერთი წესები და დაადგინა, რომ სტამბა უნდა გაიხსნას 1913 წლის პირველი აგვისტოდან.

IV. მომავალი მოქმედების პლანი

1913 წლის განმავლობაში გამგეობას აქვს განზრახვა რაც შეიძლება უკეთ მოაწყოს ბიბლიოთეკების საქმე, გამოსცეს რაც შეიძლება მეტი საყმაწვილო სასოფლო მეურნეობის შესახებ პოპულარული წიგნები და უმჯობესად მოაწყოს გავრცელება ხალხში და დააყენოს სტამბის წარმოების საქმე ჯეროვან ნიადაგზე და გახადოს ის მუდმივ შემოსავლის წყაროთ.

1912 წლის ანგარიში ქართველთა შორის წ.-კ. კამაურ. საზოგ. ქუთაისის განყოფილებისა

შემოსავალი

გასაწვავალი

1912 წ. დამდევს განყოფილებას ჰქონდა	910 44	910 44	გაეგზავნა განყოფილების დაარსებულ სამ- კითხველოებს და ზოგ სკოლებს წიგ- ნები და ჟურნალ-გაზეთები .	380 99		
1912 წ. განმავლობაში შემოუვიდა:			ლიმის და მუხიანის სამკით. შკაფის შესად.	20 00		
საწევრო ფული 1910 წლის	600 00		მუხიანის სამკ. სახლის ასაშენებ. დახმ.	150 00		
საწევრო ფული 1911 წლის	123 00		აბ. წულაძეს მეფურტკ. წიგნის შესაძენათ.	50 00		
საწევრო ფული 1912 წლის 287 კაცის	925 00		მათხოჯის სამკ. ერთდროული დახმარება	25 00		
სეირნობიდან წმინდა შემოსავალი	1086 66		მისალოც დეპეშებში დაიხარჯა	4 15		
ტ. გაბუნიას და კ. ბაქრაძის გვირგვინე- ბის გაყიდვით	115 00		სამძიმრის დეპეშებში	3 70		
ყულაბებით	81 57		წიგნების გამოცემის ხარჯები სულ	318 07		
წიგნების გაყიდვით	43 86		მოწოდ. და მისაწ. ბარ. დაბეჭ. და დარიგ.	17 30		
ფულის სარგებელი ბანკიდან გვერგო	20 37		ბეჭედის ქართული წარწერით	6 00		
შემოწირულობა პაპოვის სავაჭრო ფირ- მისაგან	15 00		გერბის მარკები და ფოტის ხარჯები	6 78		
დავით ლუკას ძის ლექციონაძისგან	2 00		წესდების პროექტის, შემ-გასავ. წიგ. კვ- ტალონის და სხვა დასაბეჭ. დაიხარ.	98 51		
ნინო რუხაძის ქალისგან	1 00		გზის ხარჯები (სხვა და სხვა პირს)	78 50		
დესპინე რატიანის ქალისგან	1 00	2420 46	წვრილმანი ხარჯები	4 22		
			შავი ქვის საზ. კანტ. მსახურ ქალთ	20 00		
			განცხადების დასაბეჭდო რედაქციებს	30 00	1213 22	
			1913 წლის დამდევს განყოფილ. ჰქონდა ბანკში ნაღდათ			2117 68
ჯ ა მ ი		3330 90	ჯ ა მ ი			3330 90

ბალაწყვიტილუხანი

ქართუკელთა შორის წერა-კითხვის გამავრცელებელი საზოგადოების ქუთაისის განყოფილების წევრთა წლიური კრებისა, 22 იანვრის 1911 წლისა.

1) კრების თავმჯდომარეთ ერთხმათ არჩეულ იქნა ბ-ნი გიორგი ზდნაოვიჩი და მდივნათ ბ-ნი პეტრე ყიფიანი.

2) განსვენებულ დავით სარაჯიშვილისა და ნიკოლოზ ლოლობერიძის ხსოვნას კრებამ ფეხზე ადგომით ჰატივი სცა.

3) შეეკითხოს ქუთაისის განყოფილების გამგეობა მთავარსა და სხვა განყოფილებათა გამგეობებს გამოსთქვან თავისი აზრი—აქვს თუ არა გადამწყვეტი ხმის უფლება საზოგადოების ერთი განყოფილების წევრს მეორე განყოფილების წევრთა კრებაზე.

4) ქუთაისის განყოფილების წევრებათ ჩაირიცხენ ის პირნი, რომელთაც სურვილი განუახლებიათ განყოფილების წევრებათ ჩაწერისა და მასთან 1911 წლის საწევრო ფული გადაუხდიათ.

5) განყოფილების წლიური კრება ყოველწლივ უნდა გაიმართოს არა უგვიანეს მარტის დამლევისა.

6) გამგეობის მოქმედების ანგარიში ისეთი მოსაზრებით უნდა დაიბეჭდოს, რომ იგი კრების მოწვევის დღემდე წევრებს დაურიგდეს.

7) გამგეობას მიენდო მომავალ კრებას წარუდგინოს მოხსენება საკუთარი ბინის დაქირავებისა და საქმის მწარმოებლის მოწვევის შესახებ.

8) კრებამ საჭიროთ სცნო გამგეობის წევრათ 12 კაცი აირჩიოს და მათ კანდიდატებათ სამი.

9) გამგეობას მიენდო იმ საშუალებათა გამოძებნა, რომელთა დახმარებითაც შესაძლებელი გახდება დაახლოება საზოგადოების წევრთა საზოგადოების საქმეებთან. ასეთ საშუალებათ კრებამ დაასახელა: წევრთა საერთო კრებების ხშირი გამართვა საზოგადოების სხვადასხვა საქმეზე მოსალაპარაკებლათ და დამხმარე კომისიების არჩევა წევრთა მისაზიდავათ და საზოგადოების საშუალებათა გასაძლიერებლათ.

10) კრებამ უარყო საწევრო გადასახადის შემცირება ერთ მანეთამდე.

11) კრებამ სასურველათ სცნო, რომ სათათბირო ხმის მოსაპოვებლათ დაარსდეს წევრთათვის მცირე გადასახადი, და გამგეობას დაევალა, რომ ამ საგნის შესახებ შეეკითხოს მთავარ გამგეობას.

12) ერთხმათ დამტკიცდა 1909, 1910 და 1911 წლის ანგარიშები.

13) ერთხმათ დამტკიცდა გამგეობის მიერ წარმოდგენილი 1912 წლის სავარაუდო ხარჯთაღრიცხვა.

14) თანახმათ ბ-ნი გრიგოლ გველესიანის წინადადებისა, კრებამ მიანდო გამგეობას თავის თავზე მიიღოს ინიციატივა ლინგვისტთა კრების მოწვევის შესახებ და ამისათვის შესაფერი მოხსენება წარუდგინოს მთავარ გამგეობას.

15) გამგეობის თავმჯდომარეთ აირჩიეს გიორგი ზდანოვიჩი. გამგეობის წევრებათ: ქ-ნი მელანია გველესიანისა, ელისაბედ ტყემელაშვილისა და მარკა დოსანიძის ასული, ბ-ნი: იოსებ ოცხელი, სამსონ ყიფიანი, ბართლომე მოსეშვილი, სილოვან ხუნდაძე, იაზონ ბაქრაძე, ისიდორე კვიციარიძე, ტრიფონ ჯაფარიძე და სვიმონ ხეჩინაძე.

კანდიდატებათ: ვლადიმერ დარჩიაშვილი, სერგო რობაქიძე და მელიტონ ბერიშვილი.

სარევიზიო კომისიაში: ალექსანდრე კრინიცი, რაჟდენ კანდელაკი და რაჟდენ დათეშიძე.

ს ი ა

ქართველთა შორის წერა-კითხვის გამავრცელებელი საზოგადოების

ქუთაისის განყოფილების წევრებისა

აბესაძე ივლიანე, დეკანოზი, ავალიანი დავით, * ავალიშვილი არჩილ, * ანჯაფარიძე ივლიანე, ართმელაძე ტიტე, * ასათიანი ბეჟან, ასათიანი ბიქტორ, ახვლედიანი ევტახი, ახვლედიანისა სარა, ალშიბაია გრიგოლ, აბდუშელიშვილი დავით, ახვლედიანი ბიქტორ, აბდალაძე ვასილ, ამირაჯიბი ლილია, აბესაძე ნინო, არჯევანიძე სამსონ, ამალლობელი ილია, არდიშვილი ვასილ, აბზიანიძე ნიკოლოზ, აფხაიძე სამსონ (ბლად.), ალადაშვილი თევდორე, ასათიანი ტახონ, არსენიძე რაჟდენ, ბაკურაძე ირაკლი (მღვდ.), ბაქრაძე იაზონ, ბაქრაძე კონსტანტინე, * ბაკურაძის ირაკლის ასული, ბადრიძე გიორგი, * ბარაბაძე ნესტორ, ბახტაძე სერგეი, * ბერიძე ილარიონ, ბიბილეიშვილი ბართლომე, ბოკერია ივანე, * ბუაძე დავით, * ბენაშვილის ბაბო, ბუაძე რაჟდენ, * ბერიძის ასული ვენერა, * ბოკერია სამსონ, ბერიშვილი მელიტონ, * ბერიკაშვილის იროდიადა, ბოკუჩავა ბესარიონ, ბარათაშვილის ესთერ, ბახტაძის ელენე, ბასილაძე ტრიფონ, ბახტაძისა ეკატერინე, ბახტაძე იოსებ, ბერიძე ჭუკოლ, ბარათაშვილი გრიგოლ, ბეშქენაძე ალექსანდრე, გარსევინიშვილი ალექსანდრე, * გელაშვილი ლავრენტი, გერსამია ალექსანდრე (დეკანოზი), გოკიელი პეტრე, გუგუშვილი დომენტი (კოწია), გველესიანი ზურაბ, * გიგინეიშვილი მოსე, გიორგაძე გრიგოლ, გორდაძე გიორგი, გელაზაროვი ანტონ, * გაბელაშვილი ფილოპე, გიგინეიშვილი გრიგოლ, გოგინაშვილი ლევან, გოციირიძე კონსტანტინე, გოკიელი გაბრიელ, გიორგი, იმერეთის ეპისკოპოსი, გიორგაძე ნესტორ (მღვდელი), გეგეჭკორის ოლლა, გაბადაძე ბესარიონ, გობეჩია ივანე, გიგინეიშვილი მარგალიტა, გველესიანისა მელანია, გველესიანი გრიგოლ, გვეტაძე იოსებ, გეგელაშვილი ნიკოლოზ, გორგაძე ანთიმოზ, გაბუნია კირილე, გრიგოლიასი ელისაბედ, გრიგოლაშვილი ლეონტი, გრიგოლაშვილი ალექსანდრე,

*) ვასკვლავით აღნიშნულ წევრებს სსწკრო ფული 1912 წლისა გადაუხდელო აქვთ.

გოცირიძისა ლიუდმილა, გასნეესკი პეტრე, * გოგავა ერმალოზ, გრიგოლიასიქლიძე
 საბედ, გელოვანი იასონ, დათეშიძე სამსონ, დათეშიძე რაჟდენ, დოლაბერიძე ვა-
 სილი (დეკანოზი), დევიძე ლავრენტი, * დავითაია ვლადიმერ, დათეშიძე ნიკიფო-
 რე, დათიაშვილი ილარიონ, დარახველიძე მიხეილ, დავითაია ნესტორი, დევი-
 ძე დავით, დარჩიაშვილი ვლადიმერ, დათუნაშვილი სერაპიონ, * ერისთავისა
 კნ. მარიაშ, * ერისთავი კონსტანტინე, * ერისთავი ნესტორ, ეზიკოვი სიმონ,
 ეპიტაშვილი ივანე, ვოლსკის ასული ბარბალე, ვარდოსანიძის ასული მარიაში,
 ვეკუა ვლადიმერ, ზდანოვიჩი გიორგი, ზარკუა ასლან, ზედგინიძისა დარია, ზენა-
 აშვილი პლატონ, თუთბერიძე გიორგი, * თუმანიშვილი ვასილ, თაბაგარი ალექ-
 სანდრე, * თაყაიშვილი ილია, თუთბერიძე ერასტი, თუთბერიძე გალაქტიონ, თევ-
 ზაძე ილია, თვალავაძე გიორგი, თებზაია მარგალიტა, თევზაძის ლიუბა, იოსელია-
 ნი აკაკი, იოსელიანის ოლღა, კაკაბაძისა რებეკა, კაკაბაძე ილია, კანდელაკი რაჟ-
 დენ, კვიციანიძე ისიდორე, კლდიაშვილი დავით, * კვირკელია სპირიდონ, კილაძე
 ივანე, * კორდავა პლატონ, კრინიცი ალექსანდრე, კობახიძე იონა, * კილაძე
 ვასილ, კილაძე სამსონ, კლდიაშვილი ოლღა, კვაჭანტირაძე არტემ, კლდიაშვილი
 დავით, კოკოჩაშვილი ლევან, კიკნაძე ალექსანდრე, კეთილაძე ვასილ, კორძია
 თეოდოსია, კორძიას ვერა, კლდიაშვილი ვასილ, კემულარია იოსებ, კლანდარი-
 შვილი სამსონ, კლასონია ანტონ, კოკოჩაშვილის ლიუჩია, კოკოჩაშვილი პეტრე,
 კორძია ნოე, კაქახიძე კონსტანტინე, კაკაბაძე მეთოდე, კობხეიძე ალექსანდრე,
 კანდელაკი ნიკიფორე, ლეჟავა ბენედიქტე, ლორთქიფანიძე დიმიტრი, ლორთქი-
 ფანიძე ვალერიან, ლორთქიფანიძე ალექსანდრე, * ლორთქიფანიძე დავით, * ლორ-
 თქიფანიძე იოსებ, ლალიძე მიტროფანე, ლეკვეიშვილი სპირიდონ, * ლომინაძე ბე-
 სარიონ, ლორთქიფანიძე პავლე, ლოლაძე ბარნაბა, ლორთქიფანიძე მიხეილ, ლუ-
 კიანოვი დავით, ლორთქიფანიძე დავით, ლექვინაძე დავით, ლომიძე დავით, ლო-
 მიძე თევდორე, ლორთქიფანიძე გრიგოლ, ლორთქიფანიძე აქვსენტი, მამფორია
 ბენედიქტე, მთავრიშვილი თომა, მესხი ნიკოლოზ, მიქაძე სერაპიონ, * მიქელაძე
 ილარიონ, მოსეშვილი ბართლომე, მხეიძე არქიპო, მდივანი დავით, * მხეიძე ბიქ-
 ტორ, მაჭავარიანი დავით, * მოსეშვილი ვლადიმერ, მხეიძე ნოე, * მუმლაძე გიორ-
 გი, მიქაძე ნოე, მაჭავარიანი ზაქარია, მაჭავარიანი სიმონ, მგალობლიშვილი იუს-
 ტინე, მახარაძე ანტონ, მიქაბერიძე რაჟდენ, მახარაძე ქაიხოსრო, მარუაშვილი
 ვლადიმერ, მხეიძე სეფე, მოსიძე ზაქარია, მიქელაძე ბესარიონ, მგალობლიშვილი
 ლილია, მაჭავარიანის თამარ, მოსიძე პავლე, მგალობლიშვილი მიხეილ, მიქელა-
 ძე ზ. პ. მამალაძე (მასწავლებელი), მკედლიძე სიმონ (მღვდელი), მგალობლიშვი-
 ლი ფილიპე, მაჩიტაძე კალისტრატე, მიქაძე რაჟდენ, მასხულია ვასილ, მეფისა-
 შვილი ანტონ, მიქელაძე პიპინია, მიქელაძე ვლადიმერ (ბონდო), მიქელაძე დავით,
 მაჭარაძე ირაკლი, მიქელაძე სოლომონ, მდივანი დავით, მიქაძე ირაკლი, მსხრიკა-
 ძე ივანე, მელაშვილი ნინო, * მაჭავარიანი სიმონ, ნაკაშიძე ისაკ, ნიკოლბიშვილი
 იასონ, * ნიჟარაძე ივანე, * ნიჟარაძე იასონ, * ნაზაროვი დავით, ნათაძე გრი-
 გოლ, ნაცვლიშვილი ვლადიმერ, ნარაკიძე გრიგოლ, ნასარიძე გრიგოლ, ნაზაროვი
 დიმიტრი, ნათაძე ლეო, ნემსიწვერიძე ზოსიმე (მღვდელი), ნიკოლაძე ეკატერინე,

ნადირაძე გრიგოლ, ოცხელი იოსებ, ოცხელი სიმონ, ოსიტოვი ილია, ორუგვილიძე მიხეილ, ოყროშიძე დომენტი, ონიაძე სამუილ, * პაიქაძე ნიკოლოზ, * პეტრიშვილი ელენე, პურადაშვილი ივანე, პავლოვი გრიგოლ, * ჟორჟოლიანი ნიკოლოზ, რობაქიძე სერგეი, * რუხაძე მიხეილ, რუხაძე ვარლამ, რუსეიშვილი მირონ, რეხვიაშვილი ფილიმონ, რამიშვილი ივანე, რაფაელოვი პეტრე, * საეტი ილია, * საპიცი კოსტანტინე, საყვარელიძე ალექსანდრე, სვანიძე ონისიმე, სურგულაძე დავით, სვანიძე გიორგი, * სუთიძე ვასილ, სალაძე პლატონ, სანიკიძე ნადეჟდა, სოხაძე ტარასი (მღვდელი), სვანიძე ამბროსი. საბუროვისა ალექსანდრა, სარჯველაძე დიმიტრი, სვანიშვილი ევგენი, * ტყეშელაშვილი გიორგი, ტყეშელაშვილი კონსტანტინე, ტყეშელაშვილისა ელისაბედი, ტერტეროვი სერგეი, ტყეშელაშვილი გიორგი, ტყეშელაშვილი ონსიმე, * უზნაძე დიმიტრი, უზნაძე ნოე, უზნაძე ზაქარია, * ფანცხავა იაკობ, ფილიპოვი ფილიპე, ფურცელაძე ნესტორ, * ფალავა მელქისედექ, ფანცხავა ვარლამ, ფერაძე ნიკოლოზ, ფერაძე თომა, ფანცხავა დიომიდე, ფოჩხუა არსენ, ფხაკაძე ექვთიმე, ფაჩულიანი ნინო, ქვარიათი სიმონ, ქიქოძის ქალი თამარ (მდივნისა), ქორქაშვილი გრიგოლ, * ქუთათელიაძე ნიკოლოზ, ქიქოძე ნიკოლოზ, ქელბაქიანი ნიკო, ქვარიათი ნესტორ, ქოჩაკიძე ვლადიმერი, ქვლივიძე ალექსანდრე, ქუთათელიაძე დავით, ქარცივაძე ნიკო, ქორქაშვილი გრიგოლ, ლულაძე დავით, ლოლობერიძის მართა, ლოლობერიძე სიმონ, ღვინეფაძე ანდრია, ყიფიანი პეტრე, ყიფიანი სამსონ, ყუბანეიშვილი ნესტორ, ყაუხჩაშვილის მარიამ, შარაბიძე ნიკოლოზი, შარაბიძე ალექსანდრე, შანიძე კოსტანტინე, შუბლაძე ანდრია, * ჩაჩავა აპოლონ, ჩიქოვანი ნესტორ, ჩინჩალაძე მიხეილ, * ჩხეიძე გრიგოლ, * ჩავეტაძე პავლე, ჩივაძე გიორგი * ჩიკვაძე დიდიმ, * ჩხენკელი ლავრენტი, * ჩხეიძე პავლე, ჩიმაკაძე ლონგინოზი, * ჩიქოვანი ევგენი, ჩიქოვანი ილია, ჩიმაკაძე იაკობ, ჩარეკოვი იაკობ, ჩარკვიანი აბესალომ, ჩიქოვანი ნ., ჩხატარაიშვილი ევტახი, ჩარკვიანისა იადვიგა, ჩიქოვანი მიხეილ, ჩხეიძე კალენიკე, ჩხეიძე კოსტანტინე, ცაგერეიშვილი გერასიმე, ცაგერეიშვილი მელიტონ, ცკიტიშვილი ივანე, ციხაძე საბა, ცკიტიშვილი ივანე, ცაგერეიშვილი გაბრიელ, ცხადაძე ალექსანდრე, წულუკიძე დავით, წერეთელი სავლე, წერეთელი ვასილ, წერეთელი სოლომონ, წულუკიძე ელენე, წულეისკირი ბარბაღე, წერეთელი გედევან, წულუკიძე პლატონ, წერეთელი ვლადიმერ, წერეთელი ამირიდონ, ჭუბაბრია დავით, * კირაქაძე სილიბისტრო, * კვიშვილი ივლიანე, ჭუმბურიძე ვლადიმერ, კიჭინაძე სეით, ჭელიძე ფილიპე, კვიშვილი იოსებ, კვიშვილი სიმონ, კითავა ივლიანე, ხელთუფლიშვილი ნინო, ხარაბაძე ვარლამ, ხუნდაძე სილოვან, ხეჩინოვი სიმონ, * ხუნდაძე ერმილე, ხელთუფლიშვილის ელენე, ხაქომია სტეფანე, ხუტულიაშვილი გიორგი, ხიზანაშვილი პლატონ, ხმალაძე ლაზარე, ხაზარაძე ილარიონ, ხელაძე ანტონ, ჯაფარიძე ტრიფონ, ჯაფარიძისა ოლდა, ჯაფარიძე ბიკტორ, ჯორჯკია კოსტანტინე, ჯაფარიძე გიორგი, ჯაფარიძისა მარინე, ჯაყელი ალექსანდრე, ჯანელიძე ალექსანდრე, ჯანელიძე ნიკოფორე, ჯანელიძისა მატრონა. სულ 375 წევრი.

მღუსენება

ქ. შ. წ.-კ. გამაგრ(ცულებელ საზოგადოების ფოთის განყოფილების
საზოგადო კრებისა 1912 წ. 14 აპრ.
(დასასრული).

მ. ესაკია: კარგი უქნია გამგეობას, რომ არ დაუწვია შენება. სრულიათ უდრეულათ მიამჩნია წიგნების მადახიის გახსნა. ჯერ შეძლება არ გვაქვს და მერე კიდევაც რომ გქვონდეს სახსარი მადახიისთვის შენობის აგების და შიგ ვაჭრობის გამართვის—უსათუოდ ვიზარალებთ. შეიძლება გაგხსნათ კიოსკი. ამავე აზრის არის გ. საბახტარიშვილი. მე შენობა და წიგნის მადახია, ფოთში, ღამაწაკობს ის, მაგრამ არაოდეს ზარადის მეტი არაფერი მინახავს.

გამგეობის წევრები დვ. ღ. წულაძე, ვ. გაგუა და ი. ალექსიშვილი მომხრე არიან მადახიის გახსნისა.

მიხა გვალია. უნდა გაგეხსნათ წიგნის მადახია ნაქირავებ დუქანში და გეშინჯათ ერთ წელიწადს—საზარალოა, თუ არა ეს საქმე.

კოწია გიგინეიშვილი გამთქვამს გაკვირვებას. წიგნის მადახიის გამართვას უნდა დაახლოვებით 4.000 მ. გამგეობას კი მხოლოდ 400 მანეთადის აქვს. შეიძლება განასაჯო ზატარა თანხით ამხელა საქმის დაწეება! მიკვირს, რომ უწუხებია თავი გამგეობას ამ საკითხისთვის, საჭირო თანხა რომ ჰქონოდა მანეტ. უმჯობესი იქნებოდა ბევრის წილათ, გამგეობას ჰირდაზირ იმ ასპარეზებდ ევლო, რასაც წესდება ავალებდა: მოეწყო ხშირათ ლექციები და სახალხო კითხვები და სხვა ამ გვარები. ამავში კი გამგეობას არაფერი უნარი არ გამოუჩენია.

მ. ესაკია კიდევ ამტკიცებს შეუსაბამობას მადახიის გახსნისას. სასიამოვნოთ მიამჩნია მას, რომ გამგეობას არ დაუწვია ეს საქმე და შემთქვამს აზრი, რათა გამგეობამ საზოგადო კრების დაუკითხავათ ამისთანა რთული საქმე არ იდვას თავს.

საზოგადო კრებამ ერთხმათ დაადგინა გამგეობას დაევალოს, ნუ მიიღებს თავის თავზე ნურც ერთ მისჯილ საქმის განხორციელებას, ნამეტურ რომელიც ფულის ხარჯს იწვევს. ამ შემთხვევაში მიმართოს უფულებთვის საზოგადო კრების სანქციას.

გამგეობის წევრი ი. კახრეიძე: მე როგორც ვატყობ, წიგნის მადახიის გახსნის საკითხი კრების უმეტესობას ნაადრევათ და საზარალოთ მიამჩნია. ჩემის აზრით გამგეობამ თავიდანვე ისეთ კულტურულ განმანათლებულ საქმეს უნდა მოკიდოს ხელი, რომელიც შემოსავალსაც მისცემს ჩვენს დარბი განყოფილებას. მე მოგახსენებთ ელექტრო ტეატრზე. ავამენოთ შენობა ელექტრო-თეატრისთვის იმ ადგილზედ, რომელიც ქალაქმა დაგვიტოვა წიგნის კიოსკისთვის. თეატრს კულტურულ განმანათლებულ საქმესაც ვამსახურებთ და აგრეთვე უტყუარ შემოსავლიან წყაროთ გადაეცემა წ. კ. გ. საზოგადოებას. ბევრი იტყვის რომ, ფული არ გვაქვს და რითი ავამენოთ. მოგეხსენებათ, სრულიათ უფულომ, მაგრამ ენერგიით სავსე ფოთის სახალხო სამკითხველს გამგეობამ კერძო შემწირობა

ბით, თუ ვაღის ადებით ქალაქის ბაღში ააგო ისეთი შენობა, რომლითაც თამამათ შეგვიძლია ძლიან ვიამყროთ. ფოთის საზოგადოება ძალიან დაეხმარა სამკითხველს შენობის აგებაში, მოკვიდნათ საქმეს ხელი და დარწმუნებული ვარ, ფოთელები ჩვენ დაგვეხმარება. დახმარების იმედიც რომ არ ვიქონიოთ, ვალი ავიდეთ და მით ავაშენოთ. ჩვენი სამკითხველს ზატარა ზაღა, ელექტრო თეატრად, გაქინავებული თუმცა ყოველისფრით მოუხერხებელია ელექტრო-თეატრისთვის მაგრამ მანც გვაძლევს თვეში 100 მანეთს, რამაც მთელი ვალი გაუსტურა სამკითხველს და ესლა კი შემოსავლის მხრით მშვენიერ მდგომარეობაში ჩაყენა, ეს ზაღა სიზატარავისა და სხვა მიზეზების გამო ვერ აკმაყოფილებს ელექტრო თეატრის საქმეს. სამკითხველს გამგეობის წევრი განლაგარ და ამ საქმესთან ახლოს ვარ და ვიცი და მოგახსენებთ რომ ელექტრო თეატრის საქმე ეცლება ხელიდან გამგეობას. სხვა კერძო პირებმა უნდათ ჩაიკადონ ეს საქმე ხელში. ჩვენ დავიწყოთ ეს საქმე; ნუ გაუშვებთ შემთხვევას ხელიდან.

ზევითაც მოგახსენებთ რომ წიგნის მდარბის განხრის დიდი უმრავლესობა საზოგადო კრებისა წინააღმდეგია. უფრო მეტი მომხრე ჭყავს წიგნების ზატარა კიოსკის აშენებას. თუ საზოგადო კრებამ მიიღო ჩემი აზრი და ელექტრო თეატრისთვის შენობის აგება გადაწყვიტა, იმ შემთხვევაში შენობის გეგმა იმხარად შევადგინოთ, რომ შიგ კიოსკიც მოვათავსოთ რომელიმე ზატარა, განკუთმისთვის გათვალისწინებულ ოთახში.

წევრებმა მ. ესკიაძე; მ. გვალიაძე, ნონ უდენტაძე, ი. ჩხავაძე, დ. ნიკოლაშვილმა და სხვამ მხარი დაუჭირა ამ საკითხს.

საზოგადო კრებამ ერთხმად დაადგინა: ა). აიგოს აგურის შენობა ელექტრო თეატრისთვის. ბ) დაევალოს გამგეობას გამოანგარიშოს რას მოგვეცემს წელიწადში ამხირი შენობა ე. ი. შენობა, რომელიც დააკმაყოფილებს ფოთის მოთხოვნილებას თეატრისა და ილლიუზიონის შესახებ. და ამ შემოსავლის თანხმად ივარაუდოს ქუთაისის სათ. აზნაურ ბანკის ვალი თავის პროცენტით (6.75%) თუ რამდენ ვაღს აიტანს თეატრი და ილლიუზიონი თავის შემოსავლით. გ) ამ ვაღის გათვალისწინებით შეადგინოს გამგეობამ ზღანი და ხარჯთ აღრიცხვა რაც შეიძლება მაღე და მოახსენოს საზოგადო კრებას.

გამგეობის წევრების არჩევა.

თავჯდომარემ მოახსენა კრებას, რომ გამგეობის ორმა წევრმა ქ-მა ა. ვ. მიქაბერიძისამ და ა. ი. იაკულოვმა დაანებეს თავი გამგეობას. იძულებული ვარ მეც თავი დავანებო. მე პირველადაც, როდესაც თავმჯდომარეთ მირჩევდით, მოგახსენებთ, რომ დრო არა მაქვს და ვერ ვიშუშავებ ამ საზოგადოებაში, როგორც საჭიროება მოითხოვს. ამ საზოგადოებაში სამუშეო და საკეთებელი ბევრია. ამას უნდა უფრო მოცდილი ადამიანი, რომელიც მომეტებულია ამ საქმეზე ფიქრობდეს. მაშინ არ დამიჯერეთ და მანც ამირჩიეთ. ესლა მე მგონია ყველა დარწმუნებული ხართ, რომ ჩემი არჩევა ვერაფერი ნაყოფიერი გამოდგა. გამგეობის ასე მკრთალ მდგვაწეობას მე ჩემს თავს ვაბრალებ. შევწვიტოთ რამდენიმე წუთით სხდომა და ითათბიროთ, თუ ვინ უნდა ამოვირჩიოთ თავმჯდომარეთ და წევრებათ.

გამგეობის წევრმა ა. ყვანიანი სთხოვა კრებას გაენთავისუფლებინათ ისიც, რადგანც ამ ანარქისტულ ვერაფერი სარკებლობა ვერ მოაქვს.

თავმჯდომარემ და სხვებმაც სთხოვეს ა. ჟვანიას დარჩენილიყო, რადგანაც მასწავლებელია გამგეობამ თეატრისთვის შენობის აკებას მოკიდოს ხელი და იმ შემთხვევაში ა. ჟვანია ერთი უსაჭიროესი წევრი იქნება გამგეობის.

ანდრი ჟვანიამ მიიღო თხოვნა და დარჩა წევრათ. თავმჯდომარემ სსდმამ შესწავლიტა 15 წუთით.

კრების განახლებისას (წევრებმა) საზოგადოებამ ერთხმით სთხოვა ბ-ნ. ი. მუხნარ-გის დარჩენილიყო თავმჯდომარეთ. ი. მუხნარგიამ კვლავ უარი განაცხადა კიდევ იმავე მისაზრებით, რაც ზევით წამოაყენა. რამდენიმე კამათისა და თხოვნის შემდეგ ი. მუხნარგიამ განაცხადა სურვილი თავმჯდომარეთ დარჩენისა

შემდეგ კრებამ ერთხმით ამოიჩინეს გამგეობის წევრებთან მიხეილ ოტის ძე გვალაია, ნიკოლოზ ერმელას ძე კვინიკაძე, ლავრენტი მაქსიმეს ძე ტუღუში და გიორგი ალექსანდრეს ძე საბახტარაიშვილი. კომისიის სარევიზიო წევრების არჩევა.

კრებამ ერთხმით აირჩია კოსტანტინე მიხეილი ძე გიგინეიშვილი, პეტრე ქუთათელაძე და კონდრატე კაკაია.

მდივანმა მოახსენა კრებას, რომ წესდების მე რ—მუხლისა ძალით საზოგადო კრებამ უნდა განსაზღვროს, თუ სად იქმნეს შენახული თავისუფალი თანხა საზოგადოებისა. გამგეობას თავისუფალი ფული თავიდანვე აქვს შენახული ფოთის წვრილი კრედიტის ამხანაგობაში.

საზოგადო კრებამ დაადგინა თავისუფალი ფული საზოგადოებისა ინახებდეს სახელდასკელ ანგარიშზედ ფოთის წვრილ კრედიტის ამხანაგობაში.

მიხა ესაკია. უნდა ადვიარო საზოგადოების წინაშე და მოგახსენოთ, რომ საანგარიშო წელს გამგეობამ ვერ გამოიჩინა უნარი შრომისა. გამგეობის მტვანარება სხვათა შორის გამოიხატა საზოგადოების წევრების რიცხვის შემცირებით. პირველ ხანებში საზოგადოებას ჰქვავდა 73 წევრი. გამგეობამ ვერ მახერხა ეს რიცხვი, რომ გაეზარდა და ესეც ვერ შეინარჩუნა; ვერ მახერხა ამ პირებისაგან, რომლებმაც სიამოვნებით განაცხადეს სურვილი წევრობისა და ჩაეწერენ, აელა საწევრო ფული. ფულის შეკრება თხოულობს რამოდენიმეჯერ მიმართო კაცს და მერე დრო შეუჩნია. მე მაგალითად მხოლოდ ერთხელ მთხოვეს საწევრო ფული და ისიც შობის წინა დღეებში.

მთხოვნილი ვარ გამგეობისა, ნუ დაიზარებს და იმეცადინოს, რაც შეიძლება მეტი წევრი შესძინოს საზოგადოებას. შეიძლება გამგეობის წევრს ბევრმა აწეინოს, უსიამოვნება მიაყენოს ფულის მოთხოვნის დროს, მაგრამ ამან წევრთ გული არ უნდა აუგდოს სექმებედ და არ უნდა იუკადრინოს უსიამოვნების მიუენება.

დაბეჭდეთ წერილები საზოგადოების მიმართ. დაუთქვით წერილში ვადები ფულის შემოტანისა; მიეცით საშუალება ნაწილ ნაწილათ შემოიტანონ საწევრო ფული. ერთი სიტყვით მიიღეთ ყოველივე ზომები, რომ ჩვენ საზოგადოება გაიზარდოს, სირცხვილი არ არის ამ საზოგადოებას ორასი წევრი მანც არ ჰქვავდეს ფოთში?!

ლავრენტი თუღუში წევრების რიცხვის სიმცირეს ხსნის სხვათა შორის საწევრო ფულის სიდიდით. სამი მანეთი მას ბევრათ მიაჩნია და შემოაქვს აზრი შემცირდეს საწევრო ფული.

ამ საკითხმა დიდი კამათი გამოიწვია კრებაზედ.

ანდრო ჯაფარიძე საწევრო ფულს 3 მანეთს დიდათ არ ნახულობს. გული თუ გულბანს, ჭადა ორივე ხელით იჭმევია, ლაზარაკობს ის. ვისაც აქვს სურვილი ჩვენი საზოგადოეროვნულ დაწესებულების წევრობის, იმისათვის რა უნდა იყოს მთელი წლის განმავლობაში ისიც ნაწილ ნაწილათ, სამი მანეთის გადახდა- წინააღმდეგია საწევრო ფულის შემტირებისა.

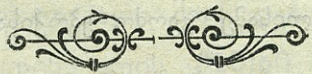
კარგი ხნის კამათის შემდეგ კრებამ ხმის უმეტესობით გადასწევიტა ადიძას შუამდგომლობა. ქ. შ. წ. კ. გამაგრებულ საზოგადოების წინაშე საწევრო ფული სამი მანეთი შემტირებულ იქმნას ორ მანეთამდე.

ხელს აწერენ თავმჯდომარე და განუყოფლების წევრები.

დედნთან სწორია:

თავმჯდომარე ი. მეუნარგია

მდივანი კ. გამყრელიძე.

განცხადება

ქართველთა შორის წერა-კითხვის გამავრცელებელ საზოგადოებას აქვს ორი საპრემიო თანხა: უგანათლებულესი თავადის გრიგოლ დადიანისა და ნიკოლოზ ბესარიონის ძე ლოლობერიძის. თ-დ დადიანის სახელობის თანხის სარგებლიდან პრემიად მიეცემა 400 მანეთი ორ წელიწადში ერთხელ; ხოლო ნ. ბ. ლოლობერიძის სახელობის თანხის სარგებლიდან ყოველ წლობით 300 მანეთი.

1. პრემია მიეცემა იმას, ვინც დასწერს და წარმოადგენს საკონკურსოდ საუკეთესო თხზულებას შესახებ ქართული ენისა, ისტორიისა, გეოგრაფიისა, ეთნოგრაფიისა, ლიტერატურისა და საზოგადოდ თხზულებას საქართველოს შესახებ. თ-დ დადიანის სახელობის პრემიის მისაღებად წარმოდგენილი თხზულება უსათუოდ ქართულ ენაზე უნდა იყოს დაწერილი; ლოლობერიძის სახელობის პრემიის მისაღებად კი უპირატესობა ეძლევა ქართულ ენაზე დაწერილ თხზულებას. ხოლო საკონკურსოდ შეიძლება წარმოდგენილ იქმნას რუსულსა ან რომელიმე ევროპიულ ენაზედაც.

2. თხზულებას ქართული ენის შესახებ შეიძლება საგნად ჰქონდეს: ა) ისტორიული გრამატიკა ქართული ენისა—ეთიმოლოგია ან სინტაქსი, ბ) შედარებითი გამოკვლევა ქართული ენის შტოებისა, გ) გამოკვლევა ქართულის ენისა უცხო ენებთან შედარებით, დ) ქართული ენის შტოების შედარებითი ლექსიკონი,

ე) ქართული ენის განმარტებითი ლექსიკონი; ვ) უცხო ენებთან მონათესავე ქართული სიტყვების ლექსიკონი, ზ) უცხო ენათაგან შემოსული სიტყვების ლექსიკონი.

3. თხზულებას ქართული ისტორიის შესახებ შეიძლება საგნად ჰქონდეს: ა) პოლიტიკური ისტორია საქართველოს მთელი წარსულის ცხოვრებისა ან რომლისაზე მის ეპოქისა; ბ) სოციალ-ეკონომიური ისტორია, სრული ანუ რომლისაზე ეპოქისა; გ) საეკლესიო და საზოგადოდ სარწმუნოების ისტორია, როგორც სრული, ისე რომლისაზე ეპოქისა; დ) სამხედრო ისტორია, ე) იურისპრუდენცია, ვ) მითოლოგია.

4. თხზულებას ქართული მწერლობის შესახებ შეიძლება საგნად ჰქონდეს: ა) ქართული მწერლობის სრული ან რომლისაზე ეპოქის ისტორია, ბ) მწერლობის ერთ-ერთი დარგის სრული ან რომლისაზე ეპოქის ისტორია, გ) რომლისაზე ერთის ან რამდენისაზე მწერლის ნაწარმოებთა სრული და ყოველ მხრივი შესწავლა და გამოკვლევა, დ) ქართული მწერლობის დამოკიდებულობა უცხო მწერლობაზე და უკანასკნელის გავლენა პირველზე, როგორც მთლად მთელის ქართულის მწერლობისა, ისე რომლისაზე კერძო ეპოქისა, ე) სახალხო სიტყვიერების გამოკვლევა.

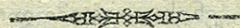
თხზულებას ქართული ეთნოგრაფის შესახებ შეიძლება საგნად ჰქონდეს: ა) ეთნოგრაფიული აღწერა ქართველი ერისი რომელიმე ნაწილისა; ბ) შეგროვება და შესწავლა ან და გამოყენება უკვე შეგროვილ მასალისა ქართული ენის სხვა და სხვა კილოკავებიდგან, ხალხურ სიტყვიერებიდგან, ცრუმორწმუნოებიდგან, ზნეჩვეულებებიდგან, ფიზიკურ აგებულებებიდგან და სხვა და სხვა დარგებიდგან ქართველი ერის რომელიმე ნაწილისა -- გამოსარკვევად: 1) ან ქართველი ერის რომელიმე შტოს ნათესაობრივი დამოკიდებულობისა დანარჩენ მის ნაწილებთან, 2) ან მთელი ქართველი ერის ნათესაობრივი ჩამამავლობისა სხვა ერთა შორის.

შენიშვნა: საკმარისია, თუ მკვლევარმა დაამუშავა მასალა მარტო ერთ-ერთ შემოხსენებულ დარგიდგან და ეს მასალა გამოიკვლია ქართველი ერის მარტო ერთი რომელიმე ნაწილის შესახებ.

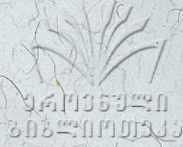
6. თხზულებას ქართული მუსიკის შესახებ შეიძლება საგნად ჰქონდეს ა) გამოკვლევა წარმართდროინდელი ქართული მუსიკისა; ბ) გამოკვლევა ქრისტიანობის მიღების შემდეგი ქართული მუსიკისა, გ) გამოკვლევა იმისა, თუ რა გავლენა იქონია სხვა ერთა მუსიკამ ქართულ ენაზე.

7. საკონკურსო თხზულება უნდა იქმნას წარდგენილი წერა-კითხვის საზოგადოების კანცელარიაში 1-ლ იანვრამდე 1914 წლისა...

8. საკონკურსო თხზულება შეიძლება იყვეს ხელთნაწერიც და დაბეჭდილიც, მხოლოდ იმ პირობით, რომ დაბეჭდილი არ იყვეს 1910 წელზე ადრე გამოცემული.

საბჭოთა-სოციალისტური და სალიტერ. ჟურნალი

„განათლება“

მიიღება ხელის მოწერა 1913 წლისთვის.

(წელიწადი შეკვეთა)

1913 წელში ჟურნალი „განათლება“ ჩვეულებრივად გამოვა ყოველ-თვის შუა რიცხვებში გარდა ზაფხულის ორისთვისა. ჟურნალში იბეჭ-დება წერილები, როგორც სწავლა-აღზრდის შესახებ, აგრეთვე მეც-ნიერების სხვა და სხვა დარგიდან და სიტყვა კაზმულ მწერლობიდან; აქვს თვითური ჟურნალის ყველა განყოფილება, გამოვა ჩვეულებრივზე უკეთ დასურათებული. ჟურნალში მხაწილავს იღებენ ეგვალ ხეობა სუკეთესო მე-ცნიერები, მწერლები, ზედაგოგები და ზოგადები.

იანვრიდან ჟურნალში იქნება ცალკე განყოფილება, სადაც დაიბეჭ-დება უოველგვარი ცნობები ქ. შ. წერა-კითხვის გამავრცელებელი საზო-გადოებისა და მისი განყოფილებათა მოქმედების შესახებ.

წლიური ფასი ჟურნალისა არის **ოთხი მანეთი** (4 მ.) მხოლოდ სოფლის მასწავლებლებს და სასოფლო სამკითხველოებს ჟურნალი დაეთმობათ წლიურად **სამ მანეთად**, საზღვარ გარეთ 6 მანეთი. ვინც წლიურ ფასს ჟურნალისას იანვრის ბოლომდის გადახდის, საჩუქრად მიიღებს განსვენებულის იაკობ გოგებაშვილის მოზრდილ სურათს.

ხელის მოწერა მიიღება **ტფილისში**: ქართულ გიმნაზიაში, „ნაკადულის“ რე-დაქციაში და წერა-კითხვის საზოგადოების წიგნის მაღაზიაში **ივანე ავალიშვილთან**. **ქუთაისში** ისილორე კვიციანიძესთან, **ბათუმში** წიგნის მაღაზია „განთიადი“, ამ ორ ადგილას და სამტრედიის იყიდება ცალკე ნომრებიც, თითო 40 კაპ.

რედაქცია სთხოვს ხელის მოწერებს დროზე დაიკეთონ ჟურნალი.

მისამართი: Тифлисъ. Дворянская Грузинская Гимназія. Л. Г. Бодвадзе.

რედაქტორ-გამომცემელი **ლ. გ. ბოცვაძე**.

მიიღება ხელის მოწერა 1913 წლისთვის
ყოველ-თვიურ ჟურნალ

„განთიადი“

(წელიწადი ჰირველი)

და ყოველ-კვირულ გაზეთ

„შინაურ საქმეებზე“

(წელიწადი შეხუთე)

წლიური ფასი ჟურნალისა ცალკე 5 მან., გაზეთისა 4 მან., ორივე ერთად 8 მან. სახალხო სამკითხველოებს და სოფლის მასწავლებლებს დროულად გამოცემა წლიურად 7 მან. დაეთმება. ორივე გამოცემა სარწმუნოებრივ საზოგადოებრივია.

განსხალება

„პრეზული იაკოზ გოგეაშვილის სასოკრად“, რომლის გამოცემა იკისრა ჟურნალ „განათლების“ რედაქციამ, გამოვა განსვენებულის იაკობის კარდაცვალების წლის თავს ე. ი. ივნისის 1-ს. წიგნი მოზრდილი ფორმატისაა, შეიცავს 320 გვერდზე მეტს, შიგ მოთავსებულია მრავალი სურათი, წერილები, სიტყვები, სამკლოვიარო დეპეშები, ჟურნალ გაზეთებში დაბეჭდილი მასალები და მრავალი სულ სხალი დღემდის დაუბეჭდავი მასალა. **წიგნი ელირება 75 კაპ.** წმინდა შემოსავალი, როგორც მკითხველებს მოესწენებათ, გადაღებული იქნება სახალხო განათლების ფონდის გასამდიერებლად, რომელიც განსვენებულმა იაკობმა დაარსა.

ჟურნალ „განათლების“ რედაქციამ უკვე დამძნადა მოზრდილი სომის სურათები განსვენებულის იაკობ გოგეაშვილისა სკოლებში დასარეკებლად მოწაფეთათვის, სასწავლო წლის ბოლოს, განსვენებულის კარდაცვალების წლის თავზე. რედაქცია ხსენებულ სურათებს დაუეონებელი გუგუხანის მსურველთ, თითო სურათი ღირს 10 კ.

ეოველი ღირსეული მამულიშვილის და ქვეყნის მოკეთის დაფასებანიძანია ერის კულტურისა და უნდა ვიმედოვნოთ, რომ ჩვენი სახალხო სკოლები ჩვენი ზედაგოგიკის მამამთავრის ხსენებას მუკიცედ აღბეჭდავენ მოზარდ თაობის მესნიერებაში. სია იმ სასწავლებლისა, რომელნიც ხსენებულს სურათებს დაიკვეთენ, დასტამბული იქნება ჟურნალ „განათლებაში“.

ჯერჯერობით, როგორც ხჩანს, სურათების დაბარებაში უზირბტესობა ქ. შ. წერა-კითხვის საზოგადოების სკოლებს ეტეობათ.